

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

**Teologická fakulta
Katedra pedagogiky**

Diplomová práce

*Volný čas a zájmové aktivity v dětských domovech
pro děti a mládež*

Vedoucí práce: PhDr. Marie Bezečná

Autor práce: Jana Řihová

Studijní obor: Pedagog volného času

Ročník: pátý

2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Českých Budějovicích 5. 5. 2006

Říhová Jana

**Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Marii Bezečné za věnovaný čas,
trpělivost, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.**

Obsah

Úvod	7
Teoretická část	8
1 Co je volný čas?	8
1. 1 Základní funkce volného času dětí	10
1. 2 Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování.....	11
1. 3 Požadavky na realizaci výchovy mimo vyučování.....	12
1. 4 Instituce pro realizaci výchovy mimo vyučování	14
1. 5 Vrstevnické skupiny.....	17
2 Formování zájmů	18
3 Zájmové činnosti a aktivity ve volném čase	21
3. 1 Význam zájmových činností v životě jedince	24
3. 2 Organizační formy zájmových činností a organizovanosti výchovného působení.....	26
3. 3 Struktura schůzky zájmového kroužku a vytváření programů	28
3. 4 Výchova zážitkem.....	32
3. 4. 1 Význam a využití prvků zážitkové pedagogiky	33
3. 5 Animace	34
3. 5. 1 Vývoj a princip animace	36
3. 6 Důležitost hry.....	37
3. 6. 1 Druhy her.....	38
4 Vliv pedagogiky volného času	41
4. 1 Co je předmětem pedagogiky volného času?.....	42
5 Rodina	43
5. 1 Když rodina chybí.....	44
5. 2 Význam rodinného prostředí pro vývoj dětí, deprivace.....	45
5. 2. 1 <i>Kasuistika</i>	46
6 Náhradní rodinná péče	47
6. 1 Náhradní péče	47
6. 2 Ústavní výchova.....	48
6. 2. 1 <i>Ústavní zařízení</i>	50
7 Důvody a cesty umíst'ování dětí bez rodinného zázemí	51
7. 1 Příčiny umístění dětí v dětských domovech	52

8 Právní pohled	53
9 Charakteristické znaky ústavní výchovy	54
9.1 Trvalost a hloubka citových vztahů	54
9.2 Budoucnost	55
9.3 Soukromí.....	55
9.4 Modely sociálních vztahů	55
9.5 Vychovatelská technologie proti vzájemnému soužití	56
9.6 Ochranná opatření.....	57
9.7 Směr výchovného působení	57
9.7.1 Příklad výchovného působení dětský domov Senožaty - kasuistika	57
10 Dětské psychické potřeby	58
11 Vychovatelé, děti a osobnost vychovatele	61
11.1 Odlišnosti v práci vychovatelů a učitelů.....	63
<i>Praktická část</i>	65
12 Praktické zkušenosti	65
12.1 Dětský domov Praha 5 - Zbraslav.....	65
12.2 Dětský domov Kamenice nad Lipou.....	71
<i>Empirická část</i>	81
13 Ilustrační průzkum	84
13.1 Charakteristika průzkumu a výběr respondentů	84
13.2 Cíle průzkumu.....	84
13.3 Použitá metoda.....	85
13.4 Interpretace a analýza získaných dat, zpracování výsledků tabulkou a grafem	86
13.5 Shrnutí výsledků průzkumu a vyvození závěrů pro praxi	105
<i>Závěr</i>	107
<i>Abstrakt</i>	109
<i>Abstract</i>	110
<i>Seznam použité literatury</i>	111
<i>Seznam příloh</i>	114
<i>Přílohy</i>	115

DÍTĚ:

Žije - li dítě káráno, naučí se odsuzovat.

Žije - li dítě v nepřátelství, naučí se útočit.

Žije - li dítě v posměchu, naučí se vyhýbavosti.

Ale žije - li dítě v povzbuzování, naučí se smělosti.

Žije - li dítě v toleranci, naučí se trpělivosti.

Žije - li dítě v poctivosti, naučí se spravedlnosti.

Žije - li dítě v bezpečí, naučí se věřit.

Žije - li dítě přijímáno a obklopeno přátelstvím, naučí se hledat ve světě lásku.

Dorothy Lew Nolte

Motto:

**Volný čas je nejpříjemněji prožitá svoboda;
má její omamnou vůni a prostor k rozletu,
ale i nutnost volby a z ní plynoucí odpovědnost.**

Úvod

Rodina je základní jednotkou každé lidské společnosti, a to nejen proto, že je biologicky významná pro udržení lidstva, ale také proto, že umožňuje socializaci, tj. začlenění jedince do jeho kultury a společnosti.¹ V rodině by měl mít každý člen své místo plné lásky, porozumění, bezpečí, podpory a jistoty. Každé dítě ovšem nemá to štěstí, aby mohlo ve své vlastní rodině vyrůstat. Pak nastupují jiné formy náhradní rodinné péče. Jednou z možností je ústavní výchova realizovaná v kojeneckých ústavech a dětských domovech.

Pro zpracování mé diplomové práce jsem si vybrala mně velice blízké téma volnočasových aktivit a zájmových činností v dětských domovech pro děti a mládež ve věku přibližně od tří let věku po dosažení osmnácti let nebo dokončení jejich studia (vzdělání). Volný čas a aktivity ve volném čase jsou dnes velmi významnou složkou jak v oblasti života, tak také výchovy.

Práce je rozdělena do několika částí, které na sebe logicky navazují. V části teoretické vymezím důležité pojmy z hlediska volného času, trávení volného času, formování zájmů a zálib a také se budu zabývat problematikou ústavních zařízení z pohledu dětských domovů. Stručně se budu věnovat především vlivům, které děti ovlivňují a utvářejí jejich osobnost. V praktické části popíši dva dětské domovy pro děti od narození do šesti let věku v Praze a Kamenici nad Lipou. V empirické části se zaměřím na zmapování a průzkum trávení volného času v dětském domově v Senožatech a stručně toto zařízení představím.

Hlavním cílem mé práce je s použitím dostupné literatury a praktických zkušeností zpracovat po teoretické a také praktické stránce problematiku volného času, zájmových

¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství Slon 1997, s. 8.

činností, a v rámci možností rozsahu diplomové práce také popsat působení a vlivy ústavní výchovy na utváření osobnosti a samotný život dítěte, žijícího v dětském domově. Po praktické stránce se pokusím zmapovat trávení volného času přímo v zařízení dětského domova a zjistit některé informace o poskytování zájmových činností a aktivit ve volném čase ve vybraných dětských domovech. Velký důraz kladu na vlastní průzkum, jak je využíván a vyplňován volný čas v samotné praxi.

Cílovou skupinou mého průzkumu budou děti a vychovatelé dětského domova v Senožatech. V dětských domovech žijí děti s různými druhy handicapu a věkového složení. Život v ústavních zařízeních je velmi specifický, odlišný od života v biologické rodině. Výchova v těchto typech zařízení má také své odlišnosti od výchovy v rodinném prostředí. Děti a mládež jsou různého věku, pohlaví, z jiného sociálního prostředí, mají jiné zájmy a koníčky. Psychický a fyzický vývoj, výchova, ale také oblasti volnočasových aktivit a zájmových činností dětí jsou ovlivněny životem v těchto zařízeních. Právě tato komplexnost je důvodem, proč se budu ve své práci zabývat problematikou dětských domovů a vlivy působícími na děti a mládež z hlediska ústavní péče.

Vycházím z literatury předních českých autorů (Pávková, Hofbauer, Němec, Spousta, Matějček, Matoušek), kteří se zabývají pedagogikou volného času, zájmovými činnostmi a problematikou ústavní výchovy.

V práci se budu nejdříve zabývat otázkami volného času, dále výchovou mimo vyučování a rozsáhlejší část věnuji zájmovým činnostem a volnočasovým aktivitám. Za velmi důležité považuji rozpracování problematiky týkající se rodiny a náhradní rodinné péče. Dále popíši charakteristické znaky ústavní péče podle Matějčka a také dětské psychické potřeby. Část práce věnuji vztahům mezi vychovatelem a dětmi a rozdíly v práci učitele a vychovatele. V praktické a empirické části představím své vlastní zkušenosti ze tří dětských domovů a provedu průzkum trávení volného času v zařízení dětského domova v Senožatech.

Od zpracování této diplomové práce očekávám hlubší seznámení s možnostmi trávení volného času a také s poskytováním zájmových činností dětem a mládeži žijícím v dětských domovech. Dále se budu věnovat prohloubení znalostí této problematiky, ve které bych si přála při výchovných a zájmových činnostech s dětmi a mládeží v budoucnu pracovat.

Teoretická část

1 Co je volný čas?

Samotný jev označovaný jako volný čas je chápán jako „opak nutné práce a povinností, doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi“ (Pávková a kol., 1999, s. 15.).²

„Je to čas, v němž člověk svobodně volí a dělá takové činnosti, které mu přinášejí radost, potěšení, zábavu, odpočinek, které obnovují a rozvíjejí jeho tělesné a duševní schopnosti, popř. i tvůrčí schopnosti.“³

„Komplexnost problematiky volného času vyžaduje, abychom brali v úvahu četné souvislosti a vazby, v nichž se výchovné působení uskutečňuje, zejména:

- společenské podmínky umožňující vznik a rozvoj volného času i jeho výchovné zhodnocení,
- přístupy jednotlivých dětí a mladých lidí, jejich skupin a celé generace, jimiž reagují na možnosti a podněty, avšak také čelí překážkám ztěžujícím vstup do této oblasti,
- různost sociálních – zejména výchovných – prostředí, v nichž děti a mládež uskutečňují svůj volný čas.“⁴

Podle Pávková, Hájek, Hofbauer volný čas zahrnuje např. odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělání apod. Z hlediska dětí a mládeže do volného času nepatří vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, hygiena, povinnosti spojené s chodem rodiny, domácnosti nebo výchovného zařízení.⁵

„Kultivace, vedení a výchova lidí ve volném čase by měla tedy:

vycházet ze zájmů a potřeb zúčastněných, z konkrétní povahy jejich volného času a celého života v daném místě a čase, směřovat k životu zdravému a hodnotnému, měly by se orientovat na výchovu nepřímou, dobré vedení a celkovou kultivaci vnitřního i vnějšího světa člověka, mít obsah otevřený, pestrý, podnětný, přitažlivý, dosažitelný a přiměřeně diferencovaný, podporovat dobrovolnost, samostatnost, iniciativu, co nejaktivnější i tvůrčí spoluúčast

² PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál 2000, s. 94.

³ NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno : Paido 2002, s. 17.

⁴ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha : Portál 2004, s. 9-10.

⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál 2002, s. 13.

a součinnost všech aktérů volného času, být konkrétní a kompetentní pomocí ke svépomoci, hledat cesty k seberealizaci každého člověka.”⁶

Kolik máme volného času, umíme s ním hospodařit, dá se hospodaření s volným časem také naučit? Jak to, že někdo se svým volným časem dokáže plnohodnotně disponovat a jiný ne? Naučí se mladý člověk sám hospodařit se svým volným časem a nebo je potřeba někdo, kdo mu pomůže, kdo je pozitivním příkladem? Je velmi mnoho vlivů, které nás ovlivňují a to jak pozitivně, tak také negativně. Základní jednotkou, která nás ovlivní na celý život, je rodina. Činitelé, kteří nás ovlivňují jsou rodiče, sourozenci, příbuzní, ale dále také kamarádi, škola, vrstevníci, učitelé, média apod. Jsou ale také děti, které vlastní rodinu nepoznají a žijí celou dobu svého dětství v dětském domově a nebo jsou životem v takovém zařízení na celý život ovlivněny a také poznamenány. Mohou pomoci aktivity ve volném čase k lepší výchově a úspěšnosti při integraci do společnosti u dětí z dětských domovů?

1. 1 Základní funkce volného času dětí

Při výchově dětí jde o komplexní výchovu - o výchovu všech stránek osobnosti člověka. Jedná se tedy také o vypěstování určitých vlastností, které se realizují ve volném čase. Již v dětství musíme kultivovat v člověku určité rysy i přímo ho v mnoha směrech naučit využít volný čas v dospělosti. Důležitá je činnost dětí v zájmovém kroužku a není na závadu, když jich dítě vystřídá postupně několik a vybere si určité aktivity, ve kterých bude vynikat, které budou dítě nebo dospívajícího bavit, a ve kterých se bude moci později specializovat. To může tvořit základ pro jeho „vyžití“ ve volném čase v dospělosti.

Podle Veselého se jedná:

1. o výchovu dítěte ve volném čase

2. o výchovu dítěte k prožívání volného času

Výchova k prožívání je velmi rozmanitá – dá se shrnout do těchto úkolů:

- „*vychovat k optimálním formám odpočinku, naučit odpočívat,*
- *vychovat k určitým formám zábavy, odpovídajícím principům kultury,*
- *vychovat k aktivnímu soužití s vrstevníky.*“⁷

⁶ SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno : MUPF1994, s. 122-123.

⁷ VESELÁ, J. *Základy sociologie volného času*. Pardubice : Univerzita Pardubice 1999, s. 29.

Veškerá mnohotvárná činnost dětí ve volném čase má v podstatě 2 základní funkce:

- **formativně výchovnou**
- **kompensačně rekreační**

1) **Formativně výchovná funkce**

Uplatňuje se v každé aktivitě dětí. Zatímco ve volném čase dospělého člověka dochází k jeho formování pouze v některých oblastech, z povahy ontogeneze vyplývá, že dítě je formováno neustále. Při formování se uplatňuje stálá interakce se společenským prostředím v širokém slova smyslu, do kterého patří také nesmírný vliv kolektivu vrstevníků.

Ne každá výchova, která si klade dobré a morální cíle, má vždy pozitivní výsledek. Sociologie a pedagogika popisuje tzv. bumerangový efekt - což je jakási zpětná nechtěná reakce, která se dostavuje, jestliže je dítě vystaveno přemíře podnětů.

2) **Kompensačně rekreační funkce**

Činnost ve volném čase dětí musí mít charakter jednoty obou funkcí, jež se neustále prolínají jako její dvě stránky. Formativní a výchovná funkce se musí projevovat a prosazovat prostřednictvím zábavné činnosti, která dítě zrekreuje.

Moderní fyziologie a psychologie dávají přednost aktivnímu charakteru odpočinku před pasivním. Zásada aktivního odpočinku platí zřejmě i v oblasti estetické, etické a vůbec světonázorové. Aktivní zapojení je hodnotnější, účinnější a někdy právě pouze aktivní činnost je činitelem rozvoje osobnosti.⁸

Existují instituce a organizace, jejichž pracovní náplní je působit na děti, mládež a dospělé ve volném čase a naučit je volný čas úspěšně využívat. Toto ovlivňování je záměrné, má svůj cíl, je naplánované a většinou působí dlouhodoběji.

Pozitivní vyústění aktivity ve volném čase není nikdy předem dáno, případný úspěch může však významně přispět k rozvoji osobnosti dětí a mladých lidí, jejich společenské angažovanosti a odpovědnosti.

1. 2 *Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování*

Podle Němce je mimoškolní výchova výchovná činnost organizovaná mimo školu. Je představována zařízeními, institucemi, organizacemi, hnutími a nadacemi, např. Domy dětí

⁸ Srov. VESELÁ, J. *Základy sociologie volného času*. Pardubice : Univerzita Pardubice 1999, s. 30-31.

a mládeže, Centra volného času, Junák, Brontosaurus atd.⁹ Podle Pávkové probíhá výchova mimo vyučování mimo povinné vyučování, probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny, je institucionálně zajištěná a uskutečňuje se převážně ve volném čase. Mimoškolní výchovy plní funkci výchovnou, vzdělávací, zdravotní a sociální. A dále také výchovu zaměřenou na prevenci. Do výchovných a vzdělávacích činností v době mimo vyučování se řadí odpočinkové, rekreační, zájmové a veřejně prospěšné činnosti a dále činnosti, které vyplývají z povinností dětí - sebeobslužné činnosti a příprava na vyučování. Odpočinkové a rekreační činnosti se od sebe odlišují především množstvím aktivity, kterou dítě při těchto činnostech vykonává. Odpočinkové činnosti jsou velmi klidné, pohybové a psychicky nenáročné, oproti tomu rekreační činnosti mají charakter vydatné pohybové aktivity a rozmanitého, pestrého programu.¹⁰ „Pedagogické ovlivňování volného času a především výchova dětí a mládeže v době mimo vyučování je významnou oblastí výchovného působení. Poskytuje tak příležitost vést jedince k vhodnému využívání volného času, formovat jeho zájmy, uspokojovat a kultivovat lidské potřeby, rozvíjet specifické schopnosti a žádoucí vlastnosti osobnosti. Způsob odpočinku, zábavy a rekreace ovlivňuje psychohygienu jedince.“¹¹ „Pro pedagoga, který pracuje s dětmi a mládeží mimo vyučování, je zásadní, aby dokázal vytvořit bezpečné prostředí, příjemnou a tvořivou atmosféru. Měl by dbát o uspokojování individuálních potřeb a zájmů svěřenců. Základním předpokladem jeho práce je zajímat se o děti, umět je pochopit, vhodně motivovat a podporovat zájem o činnost. Profese vychovatele zahrnuje pedagogické působení v různých typech zařízení pro výchovu mimo vyučování. Struktura těchto zařízení je značně různorodá svými funkcemi, obsahem činností i věkem vychovávaných.“¹²

1. 3 Požadavky na realizaci výchovy mimo vyučování

Podle Pávkové se výchova ve volném čase uskutečňuje podle určitých zásad:

- ❖ **Zásada soustavnosti, cílevědomosti** určuje záměrné pedagogické působení navazujících dílčích kroků, které směřují ke stanovenému dlouhodobému cíli, tedy k utváření dovedností, návyků a postojů.
- ❖ **Zásada posloupnosti** - pedagog zde postupuje od nejjednoduššího ke složitějšímu,

⁹ Srov. NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno : Paido 2002, s. 20.

¹⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál 2002, s. 37-40.

¹¹ NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno : Paido 2002, s. 21.

¹² Tamtéž, s.21.

známého k neznámému.

❖ **Zásada aktivnosti** - pedagog vybírá a motivuje takové činnosti, aby se mohli zapojit všichni členové. Při aktivování musí mít pedagog neustále na zřeteli princip dobrovolnosti.

❖ **Zásada přiměřenosti** apeluje na pedagoga, aby při výběru činnosti dbal na věk účastníků, jejich mentální a fyzickou vyspělost a momentální stav. Pokud není činnost připravena s přiměřeností, děti se budou nudit a zvolí si vlastní aktivity, které bude vychovatel většinou hodnotit jako zlobení. Důležité je také nezapomínat na psychohygienu a kontext předchozích aktivit.

❖ **Zásada vyzdvihování kladných rysů osobnosti**, pochvala, uznání a ocenění zvyšuje sebevědomí a motivuje do dalších činností.

❖ **Požadavek pedagogického ovlivňování volného času** lze chápat jako nutnost citlivého pedagogického vedení dětí k rozumnému využívání volného času. Vychovatel ovlivňuje naplňování volného času nabídkou prostředí, pomůcek, hraček, typu činností, ale také vhodnou motivací nebo vlastní aktivitou a zájmem v některé zájmové oblasti.

❖ **Požadavek jednoty a specifičnosti vyučování a výchovy mimo vyučování** plní komplexní výchovnou funkci - rozvoj osobnosti dítěte.

❖ **Požadavek dobrovolnosti** je jeden z nejdůležitějších principů zájmových činností a pro práci s dětmi ve volném čase podstatný.

❖ **Požadavek aktivity** předpokládá vedení dětí k aktivním činnostem ve všech fázích, tedy na plánování, přípravě, realizaci i hodnocení. Děti vedeme k iniciativě, tvořivosti, nápaditosti a samostatnosti.

❖ **Požadavek seberealizace** znamená, že se pokusíme vytvořit takové podmínky a vytvářet strukturu činností tak, aby každý jednotlivec mohl uplatnit své specifické vlohy a schopnosti a být v některé oblasti úspěšný. V mimovyučovacích aktivitách může i dítě, které je méně úspěšné ve škole, najít uplatnění a dosáhnout úspěchů.

❖ **Požadavek pestrosti a přitažlivosti** se týká obsahu, metod, forem, střídání a obměňování. Upřednostňuje se zařazování činností, které přispívají po vyučování k odstranění únavy, odreagování a regenerace duševních a fyzických sil. Činnosti by měly být poskytovány pestré, zajímavé a tvořivé.

❖ **Požadavek citlivosti a citovosti** je důležitou součástí práce pedagoga v zájmové oblasti. Pedagog potřebuje pro svoji práci zvýšenou citlivost jak při vedení, tak především v motivaci, kdy působí nejen na rozumovou složku osobnosti dítěte, ale ve velké míře především na složku emocionální.¹³

❖ **Požadavek zajímavosti a zájmovosti** „*zdůrazňuje význam zájmových činností, které tvoří nejdůležitější součást obsahu výchovy mimo vyučování. Uspokojování, podněcování, rozvíjení, prohlubování a kultivace zájmů je jedním z podstatných úkolů této výchovné oblasti.*“¹⁴

1. 4 Instituce pro realizaci výchovy mimo vyučování

Přehled institucí, které realizují cíle výchovy mimo vyučování:

❖ **Školní družiny** - pracují s dětmi mladšího školního věku na prvním stupni základní školy a vedle funkce výchovné a zdravotní mají také velkou sociální funkci, protože zajišťují bezpečnost dětí v době, kdy jsou rodiče v zaměstnání. V tomto věku nemají děti ještě vytvořené stabilní zájmy, chtějí vyzkoušet vše nové, vyhledávají pestrost a rozmanitost. Výchovná činnost se orientuje na rozmanité zájmové činnosti a uspokojení velké potřeby pohybu a aktivity.

❖ **Školní kluby** - pracují s dětmi středního školního věku, které navštěvují druhý stupeň základní školy. Opět vycházejí z charakteristik této věkové skupiny, zejména z větší samostatnosti a jejich vyhraněnějších a specializovanějších zájmů.

❖ **Střediska pro volný čas dětí a mládeže**, které zahrnují **domy mládeže a stanice zájmových činností** - jsou to zařízení, která se zaměřují na realizaci specializovaných zájmových činností pod vedením pedagogických odborníků. Činnost je organizována

¹³ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál 2002, s. 47-48.

¹⁴ Tamtéž, s. 48.

pravidelně nebo příležitostně. Pravidelně v kroužcích, klubech apod. Příležitostně ve formě soutěží, prázdninových akcí a táborů, lyžařských zájezdů nebo spontánních aktivit na hřištích, v hernách. Významné je, že jsou otevřené všem věkovým skupinám dětí a také jejich rodičům, případně i dalším zájemcům.

❖ **Dětské domovy** - jsou zařízením ústavní výchovy. Mají specifické postavení, nejen výchovnou, zdravotní, ochrannou nebo sociální funkci, ale také důležité postavení z hlediska hodnotného využívání volného času, rozvíjení a kultivace zájmů dětí a mládeže. Dětské domovy jsou určeny pro děti od tří let věku do plnoletosti nebo doby, kdy ukončí přípravu na budoucí povolání (studium). Tato zařízení spadají do resortu ministerstva školství a jsou zde umístěovány děti, o které se rodina z nějakého důvodu nechce, nemůže nebo neumí postarat. Snahou všech zaměstnanců těchto zařízení je, aby děti prožívaly svůj volný čas co nejpodobněji jako děti žijící v rodinách. Snahou je také zapojování dětí do zájmových činností v různých organizacích a institucích mimo zařízení dětských domovů.

❖ **Domovy mládeže** - poskytují ubytování, stravování, plní výchovně-vzdělávací a preventivní funkci pro středoškolskou mládež, která vzhledem ke vzdálenosti školy od trvalého bydliště nemůže denně dojíždět. Domovy mládeže poskytují nejen činnosti, které se týkají běžného režimu dne jako je příprava na vyučování, sebeobslužné činnosti apod., ale také ke smysluplnému vyplnění a využívání volného času. Důležitý je zde princip dobrovolnosti, vhodná motivace, rozmanitost nabídek a podpora k již rozvinutým a oblíbeným zájmům.

❖ **Základní umělecké školy** - poskytují různé druhy kroužků - hudební, hudebně-pohybový, literárně-dramatický a výtvarný, obvykle zaměřených na různé věkové skupiny s vyhraněnými zájmy a rozvinutějšími schopnostmi v estetické oblasti.

❖ **Jazykové školy** - plní funkci zájmového vzdělávání v oblasti výuky cizích jazyků.

❖ **Círky a náboženská společenství** - představitelem těchto zařízení jsou např. salesiánská střediska dětí a mládeže, která prostřednictvím činností ve volném čase realizují výchovu v duchu křesťanských myšlenek.

„Salesiánská střediska se podobají ostatním domům dětí a mládeže především svojí programovou nabídkou. Jestliže vyhláška MŠMT č. 432/1991 Sb., která upřesňuje ustanovení

výše uvedeného zákona v polistopadových podmínkách, charakterizuje v § 2 střediska pro volný čas jako zařízení, která uskutečňují „výchovně vzdělávací, případně rekreační činnost pro děti, mládež, případně jejich rodiče a další dospělé zájemce... pravidelnou zájmovou činností, příležitostnou zájmovou činností, prázdninovou činností, individuální prací, soutěžemi a přehlídkami a nabídkou spontánních aktivit“, můžeme konstatovat, že všechny uvedené aktivity ve větší či menší míře realizují také salesiánská střediska. Přesto nelze přehlédnout dva důležité rozdíly mezi oběma typy zařízení, které se projevují také v programové nabídce:

- ❖ **Zatímco domy dětí a mládeže jsou zaměřeny především na činnost zájmových kroužků a spontánní aktivity tam často téměř chybí, u salesiánských středisek je tento poměr mnohem vyváženější, někde dokonce opačný.**
- ❖ **Mezi zájmové aktivity, které nabízejí salesiánská střediska patří nezřídka také aktivity rázu duchovního, případně i náboženské vzdělávání.**

Závažnější rozdíly můžeme pozorovat při srovnávání cílů činnosti. Ačkoli tři základní cíle mají oba typy zařízení shodné, tj. smysluplné využití volného času účastníků, které lze chápat také jako primární, příp. sekundární prevenci, předávání vědomostí a dovedností (zejména v rámci zájmových kroužků) a nabídku rekreace, salesiánská střediska oproti ostatním střediskům volného času sledují ještě další cíle, jako je navazování vztahů, předávání křesťanských hodnot, povzbuzování sociálně handicapovaných jedinců a vytváření důvěrné (rodinné) atmosféry. Programová nabídka není v salesiánském pojetí sama posledním cílem, ale doplňuje se o tzv. personální nabídku (nabídky vztahů, jak ve skupině dětí, tak k vychovatelům), která hraje při výchově ještě závažnější roli. Kromě toho salesiánský přístup k mládeži sleduje cílevědomě rozvíjení křesťanských hodnot, jako je láska k bližnímu, solidarita, úcta k člověku a k jeho přesvědčení, respekt před duchovními skutečnostmi atd.

Další rozdíly můžeme pozorovat při posuzování převažujících metod práce. U domů dětí a mládeže, kde převažuje činnost zájmových kroužků, používané metody práce vycházejí téměř výhradně z didaktiky jednotlivých typů zájmových činností (hudba, výtvarné umění, sport, turistika atd.). Naproti tomu u salesiánských středisek převažuje jednoznačně metoda komunikativní animace.¹⁵ Dále poskytují salesiánská střediska služby podobné nízkoprahovým zařízením. Z hlediska toho, že salesiánská střediska preferují tzv. otevřenou

¹⁵ KAPL ÁNEK, M. *Výchovně pastorační činnost salesiánů*. Dostupné
www: <http://tj.jcu.cz/cz_lmnu/katedry/pedag/getfile.php?filenamex=sales, aktualizace 2006.

práci s mládeží, je obvyklé, že se v těchto střediskách scházejí děti a mládež s různého sociálního prostředí a se sociálními problémy. „*Koncepce salesiánských středisek a nízkoprahových zařízení se shoduje především v těchto bodech:*

- ❖ *zásada otevřenosti (nízkoprahosti)*
- ❖ *přednostní zájem o mladé lidi se sociálními problémy*
- ❖ *podobná programová nabídka v rámci činnosti klubu.*¹⁶

Výrazné rozdíly jsou především v cílovém zaměření práce obou organizací. „*Zatímco nízkoprahová zařízení definují svoji činnost výhradně jako službu klientům, salesiánská střediska mají ve svém programu výchovu a pastoraaci.*“¹⁷

Dále se na ovlivňování volného času podílí také různá občanská sdružení, sdružení dětí a mládeže, tělovýchovné a sportovní organizace, kulturní a osvětová zařízení a také komerční organizace, např. cestovní kanceláře, zábavná střediska, aquaparky, herny, diskotéky, bary, restaurace, lanová centra apod. Podle Pávkové mohou komerční zařízení působit jak v pozitivním smyslu, tak také negativním. Vedle všech těchto zařízení ve volném čase působí velmi významně vrstevnické skupiny. Ty mohou působení formálních organizací podporovat - např. družinový systém ve skautingu, nebo naopak rušit - šikanující parta.

Sociální a ekonomická situace rodiny výrazně determinuje možnosti jedince při využívání nabídek volného času.¹⁸ S podobnými problémy se potýkají také zařízení ústavní výchovy.

1. 5 Vrstevnické skupiny

V sociálním rozvoji dětí mají vrstevnické skupiny nezastupitelnou úlohu. „*Vrstevnická skupina je skupina dětí nebo mladých lidí přibližně stejného věku a často i s přibližně stejným sociálním statusem.*“¹⁹ Vrstevnická skupina poskytuje jedinci zázemí a ochranu, kompenzuje sociální a citovou deprivaci, vytváří sociální vztahy a pocit bezpečnosti. Má významnou socializační funkci a přispívá k osvojování pozitivních hodnot. V některých případech může mít také vliv negativní, vedoucí k porušování norem společnosti (delikventní party, gangy).

¹⁶ KAPL ÁNEK, M. *Výchovně pastorační činnost salesiánů.* Dostupné
www: <http://tj.jcu.cz/cz_lmnu/katedry/pedag/getfile.php?filename=sales, aktualizace 2006.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času.* Praha : Portál 2002, s. 43-45.

¹⁹ PRŮCHA J., WALTEROVÁ E., MAREŠ J. *Pedagogický slovník.* Praha : Portál 2001, s. 274.

„Pozitivně zaměřené vrstevnické skupiny se věnují společným hrám, jednoduchým soutěžím a sportování, zábavě nebo „objevování“ svého okolí a svým členům umožňují vstupovat do vzájemné komunikace. Stanovují si jednoduché, přístupné a krátkodobé cíle, mají různý stupeň soudržnosti i délku trvání, postrádají pevnou organizační strukturu. Přitom však mohou podněcovat intenzivní zážitky, trvalé vzpomínky a hlubší osobní vztahy“.²⁰ Svým členům pomáhají osvojovat si způsoby samostatného jednání, profilovat spektrum svých zájmů, přijímat a realizovat hodnoty v době, kdy roste individualizace volnočasového života ve všech věkových kategoriích.

2 Formování zájmů

Zájmy jsou velice důležité pro správné formování osobnosti, přispívají k tomu, aby se jedinec cítil šťastně a spokojeně, aby cítil, že prožívá smysluplný a vnitřně bohatý život. „U dětí a mládeže je nedostatek zájmů spjat s prospěchovými i kázeňskými, výchovnými problémy“.²¹ Zájem lze chápat jako získaný motiv, který se projevuje kladným emočním vztahem člověka k určité skutečnosti a určitému druhu činnosti. „Zájmy patří mezi vlastnosti aktivačně-motivační – vedou osobnost k činnosti (aktivitě) a vyvolávají pohnutku (motiv) k činnosti zaměřené určitým směrem.“²²

Zájem souvisí s motivací, potřebou a dobrovolností. Vztah mezi zájmy a potřebami je oboustranný. Zájem je získaná dispozice učení, schopnost trvalejšího zaměření. Projevuje se soustředěním pozornosti na předmět zájmu, realizaci příslušné činnosti, emočně ovlivňuje jedince a uspokojuje jeho potřebu. Motivační momenty jsou u jedinců individuálně odlišné. Zájmy přinášejí radost, uvolnění, relaxaci, zábavu a nové zážitky.

„Zájmy souvisejí s celkovým zaměřením osobnosti a lze je charakterizovat jako relativně stálé snahy zabývat se předměty nebo činnostmi, které člověka upoutávají po stránce poznávací nebo citové. Zajímavému předmětu nebo činnosti přikládá člověk zvláštní hodnotu, a proto je veden snahou po aktivním styku s ní. Dosahování cíle je provázeno kladným citovým naladěním a uspokojením.“²³ Podle Pávkové je pro zájem charakteristický výběrový vztah k předmětu nebo činnosti, kterým člověk přičítá zvláštní význam. Při různých zájmových činnostech se mohou rozšiřovat a prohlubovat určité poznatky, dovednosti

²⁰ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha : Portál 2004, s. 99.

²¹ ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál 2001, s. 327.

²² PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál 2002, s. 96.

²³ Tamtéž, s. 92.

a schopnosti. Jako trvalé se však obvykle upevní pouze ty zájmy, které odpovídají vnitřním předpokladům a vnějším podmínkám. Zájmy dále můžeme dělit podle úrovně činností (aktivní a receptivní), obsahu činností (společenskovední, pracovně-technické, přírodovědně-ekologické, estetickovýchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické, výpočetní techniky), časového trvání (krátkodobé, dočasné či přechodné a zájmy trvalé), koncentrace a intenzity (hluboké a povrchní) a společenské hodnoty (žádoucí a nežádoucí).²⁴ Rozvoj zájmů probíhá již od nejranějšího dětství a s tím souvisí velmi citlivý a vhodný zásah při výběru zájmů a zájmových činností nebo také volnočasových aktivit. Šíře zájmů souvisí s věkem a dispozicemi dítěte. V nejtělejší věku by mělo mít dítě možnost projít si širokým spektrem činností, důležitá je pestrost, atraktivnost, získání co nejvíce zkušeností. V podstatě můžeme říci, že ještě nejde o zájmové činnosti, ale spíše kroužky, které děti navštěvují a vybírají si na různě dlouhou dobu. V pozdějším věku by se mělo dítě nebo dospívající již zabývat zájmy hlouběji, zájmy by měly mít trvalejší charakter.

„Výzkumy a teoretické rozbory věnované zájmům a jejich vývoji došly k třem vzájemně propojeným momentům:

- 1. Od nejranějšího dětství je dítě upoutáváno, přitahováno atraktivními objekty svého prostředí - prozkoumává je zrakem a v další fázi také manipulací, experimentováním.*
- 2. Silně působí činnosti ve vztahu k příslušným objektům, radost z činnosti, funkční libost, radost z toho, že jsem činnost zvládl, že jsem projevil kompetenci. Tím se zájem stává trvalejším. Uspokojení se stupňuje, když se činnost opakuje a ritualizuje, jak tomu je u mnoha her stále opakovaných. Je to důležitý moment vnitřní motivace, připomíná také stav "vrcholného zážitku".*
- 3. Působí já jakožto činitel, který organizuje prozkoumávání objektů a činnost v příslušné oblasti, já usilující o kompetenci, o zvládnutí a realizování činností, popřípadě o přijetí rolí osob, které jsou vyspělejší, zralejší. Chlapci a dívky volí mezi různými předměty a činnostmi do značné míry podle tradičních rolí. Dále záleží na tom, zda předmět a činnost uspokojují důležité potřeby individua."²⁵*

Při formování zájmů působí podle Čápa tyto podmínky²⁶:

- 1. „Dítě přišlo do styku s určitou oblastí reality a lidské činnosti, ta upoutala jeho zvědavost a dítě se s ní začíná seznamovat."²⁷ Důležitá je potřeba podnětů ve vhodné míře k věku*

²⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál 2002, s. 92-94.

²⁵ ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha, Portál, 2001, s. 327-328.

²⁶ Srov. tamtéž, s. 328-330.

²⁷ Tamtéž, s. 328.

dítěte.

2. „*Společenské prostředí a zejména významní druzi kladně hodnotí tuto oblast skutečnosti a činnosti.*“²⁸
3. „*Dítě má vnější podmínky k realizaci příslušné činnosti.*“²⁹ Činnosti zprostředkovává např. rodina, škola, oddíl. Důležitá je informovanost rodičů, učitelů, významných druhých o tom, co obecně potřebují děti příslušného věku ke svým činnostem a svému rozvoji. Není důležitá pouze informovanost, ale také vůle a schopnost dětem pomoci.
4. „*Dítě vykonává lákavou činnost, prokáže elementární vnitřní předpoklady k ní, začíná se jí učit a zvládá počáteční obtíže.*“³⁰ Důležité je příznivé emoční klima, povzbuzení, správný způsob vedení a výchovy. Některé děti projevují absenci elementárních vnitřních předpokladů pro příslušný druh činnosti, a zde je nutné, aby se dítě začalo věnovat jiným činnostem, které by lépe odpovídaly jeho předpokladům.
5. Změny v opakované zájmové činnosti - přispívají ke zlepšování jejího průběhu a výsledků.³¹
6. „*Úsilí dítěte, jeho zlepšující se výkony nebo alespoň opakované projevy snahy vyvolávají u významných druhých kladnou emoční odezvu, jejich komunikace s dítětem se stává ještě vřelejší, což působí na dítě ve směru k vytrvání a dalšímu zdokonalování činnosti.*“³²
7. „*Příznivé změny v činnosti a v motivaci dítěte či mladistvého vedou k rozvíjení dalších subsystémů osobnosti. V činnosti realizované opakovaně, dlouhodobě a se silnou motivací se získávají a upevňují vědomosti, dovednosti a návyky. V činnostech vzniká příležitost k rozvíjení volných vlastností, sociálních dovedností a rysů týkajících se vztahu k lidem aj. Zvyšuje se sebehodnocení, rozvíjí se autoregulační subsystém - já.*“³³

²⁸ ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál 2001, s. 329.

²⁹ Tamtéž, s. 329.

³⁰ Tamtéž, s. 329.

³¹ Srov. tamtéž, s. 329.

³² Tamtéž, s. 330.

³³ Tamtéž, s. 330.

3 Zájmové činnosti a aktivity ve volném čase

„Schopnost vyplnit chytře svůj volný čas, to je nejvyšší stupeň osobní kultury.“

BERTRAND EARL RUSSELL

„Zájmové činnosti chápeme jako cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci. Psychologie sleduje zájem jako individuálně osobnostní jev, pedagogika se zabývá zájmy z hlediska jejich usměrňování a formování v procesu výchovy. Věnuje se nejen zájmům existujícím, ale i ovlivňování a vytváření podmínek pro vznik nových zájmů.“³⁴

„Zájem můžeme charakterizovat jako osobnostní vlastnost, vyjadřující vztah k předmětům či jevům, kterým člověk připisuje zvláštní význam. Vzbuzuje snahu po aktivním kontaktu s předmětem zájmu a jeho poznání, popř. ovládnutí či zvládnutí.“³⁵

„Hodnotná zájmová činnost by proto měla být trvalou součástí života dětí. Vyplňuje jako jedna z nejpřitažlivějších činností jejich volný čas a současně je významným prostředkem výchovy všestranně a harmonicky rozvinuté osobnosti. Zájmová činnost poskytuje mnoho podnětů pro rozvoj poznávacích procesů (vnímání, paměti, představivosti, fantazie, myšlení, řeči). Na základě vlastní aktivity děti obohacují své znalosti, rozšiřují si obzor, učí se využívat teoretické poznatky a v praxi si je ověřit. Mají příležitost k samostatnému plánování činnosti a k řešení problémů.“³⁶

„Zájmová činnost tedy plní funkci výchovnou i vzdělávací. Rozvíjí celou osobnost, působí motivačně i socializačně, podporuje seberealizaci. Jako součást volného času plní i úkoly zdravotně-hygienické. Může být prostředkem relaxace, odpočinku, duševní i fyzické rekreace a regenerace sil.“³⁷

³⁴ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál 2002, s. 96.

³⁵ NĚMEC J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno : Paido 2002, s. 23.

³⁶ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál 2002, s. 103.

³⁷ Tamtéž, s. 103.

Existují 4 základní činnosti podle věkové skupiny

- ❖ HRA - předškolní věk, obvykle žádný vyšší účel, smyslem radost z vykonávání činnosti;
- ❖ UČEBNÍ PROCES - školní věk, osvojování vědomostí a zpracování informací;
- ❖ PRÁCE - dospělost, specificky lidská činnost, záměrná a uvědomělá, utváření duchovních a hmotných hodnot;
- ❖ VOLNÝ ČAS - naplněn řadou činností - funkce zábavná, relaxační, seberealizující, důležitá role- seberegulace.

A jak se dělí zájmové činnosti podle obsahu? Já zde uvedu rozdělení podle Němce a následně podle Pávkové:

Němec dělí zájmové činnosti podle obsahu na:

1/ vědeckotechnické a vědecké

- ❖ biologické, mineralogické, radioamatérské, amatérští speleologové, modeláři, motoristé.

2/ technicko praktické

- ❖ kroužky dovedných rukou, ikebany, vaření, chataření.

3/ společenskovední

- ❖ vlastivědné, historické, sebevzdělávací, jazykové, sběratelství.

4/ přírodovědné (pěstitelské a chovatelské)

- ❖ kaktusářství, včelařství, zahrádkářství, chovatelé exotického ptactva, rybáři.

5/ estetickovýchovné

- ❖ výtvarné, hudební, literárně-dramatické.

6/ tělovýchovné, sportovní a turisticky zaměřené

- ❖ atletika, gymnastika, sportovní hry, plavání, bruslení, lyžování, florbal atd..

Klasifikace forem zájmové činnosti podle Němce:

- 1/ **Činnosti pravidelné, organizované v relativně stálých zájmových útvarech**, např. sportovní oddíl
- 2/ **Činnost pravidelná, která má individuální charakter**, např. hra na hudební nástroj
- 3/ **Příležitostná činnost organizovaná jako jednorázová nebo cyklická kolektivní akce**, např. lyžařský kurz
- 4/ **Příležitostná činnost individuálního charakteru**, např. četba, návštěva kulturní akce.

Zájmové činnosti podle druhů aktivity dětí, mládeže, dospělých podle Němce:

- 1/ **Receptivní** - jedinci se účastní jako diváci nebo posluchači.

2/ **Aktivně tvořivé** - jedinci se podílejí sami na činnosti v zájmových útvarech nebo na individuální činnosti.³⁸

Podle Pávkové se dělí zájmové činnosti podle obsahu na:

1/ zájmové činnosti společenskovední

Zahrnují činnosti, které vedou jak k poznání aktuálního společenského dění, tak i některých historických souvislostí. Základní oblastí společenskovedního zaměření jsou výchova k vlastenectví, k partnerství a k rodičovství a společenská výchova, sběratelství a jazykověda.

Okruhy společensko vědních zájmových činností jsou např. poznávání významných objektů, oslavy státních svátků, významných dnů, výročí a událostí, zájmové studium cizích jazyků, individuální sběratelství, setkání a společné akce dětí z různých měst, mezinárodní setkání apod.

2/ zájmové činnosti pracovní-technické

Napomáhají ke zdokonalování manuálních dovedností, rozvíjí vědomosti o technické poznatky i umožňují aplikaci těchto poznatků v praxi. Pracovní-technické zájmové činnosti by měly podporovat přirozenou touhu dětí po aktivním uplatnění v oblasti techniky, rozvíjet jejich technické myšlení a představivost.

Okruhy pracovní-technických zájmových činností jsou např. práce s různými druhy materiálu (papír, dřevo, kov, textil, plasty, sklo, keramika, drobný přírodní a technický materiál, modelovací hmoty), práce se stavebnicemi, modelářské práce, příprava pokrmů, výpočetní technika, práce s elektrotechnikou apod.

3/ Zájmové činnosti přírodovědné

Vedou k prohloubení vědomostí o přírodě, pěstují vztah k její ochraně. Spontánního zájmu dětí o živou a neživou přírodu lze využít k formování pocitu morální odpovědnosti za ochranu přírody, k vytváření správných postojů k životním hodnotám a samotné pomoci přírodě např. sbíráním odpadků v okolí bydliště. Děti předškolního a mladšího školního věku mají velmi blízký vztah ke zvířatům, u dětí staršího školního věku se vytváří zájem o specializované činnosti, kterou je např. rybářství.

Okruhy přírodovědných zájmových činností jsou např. pozorování přírodních objektů živé a neživé přírody, pěstitelské práce - pěstování rostlin, práce na zahradě, sbírání a pěstování

³⁸ Srov. NĚMEC, J.a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno : Paido 2002, s. 23-24.

kaktusů, chovatelství, činnosti zaměřené na ochranu a tvorbu životního prostředí, práce s odbornou a populárně naučnou literaturou, specializované zájmové činnosti - rybářství, včelařství, myslivost apod.

4/ Zájmové činnosti estetickovýchovné

Utvářejí a formulují estetické vztahy dětí. Činnosti jsou zaměřeny na výtvarné, hudební, literární, dramatické a hudebně-pohybové projevy, na kulturu chování a rozvoj osobnosti. Pro estetickovýchovnou zájmovou činnost jsou významné všechny aktivity, ve kterých se uplatňuje estetický vztah ke skutečnosti - kulturní akce, vycházky, přehlídky apod. Zvláště významné jsou tvořivé aktivity.

5/ Zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření

Tyto činnosti rozvíjí fyzickou zdatnost a podporují psychickou odolnost dětí. Přiměřená pohybová aktivita pomáhá zdravému vývoji. Oblast tělovýchovy je pro děti přitažlivá a zajímavá, pro správný rozvoj pohybových schopností je nutná všestrannost a pestrá a lákavá nabídka sportů. Dnes jsou také velmi populární a atraktivní sporty jako je florbal nebo squash. A jaké jsou např. sporty, které rozvíjejí pohybové, ale také další schopnosti dětí, kterými je např. spolupráce, soutěživost, schopnost unést prohru, cit atd.? Jsou to např. různé prvky z atletiky, gymnastiky, sportovních a míčových her, turistiky, plavání, lyžování.

Okruhy tělovýchovných, sportovních a turistických zájmových činností jsou např. kondiční cvičení s náčiním a bez náčiní, s hudbou nebo bez hudby, aerobik, gymnastika a tanec, sportovní hry, míčové hry, drobné pohybové hry, sezónní sporty a zábavy (atletika, plavání, bruslení, lyžování, sáňkování, hry ve vodě, na sněhu, pouštění draků, hraní kuliček), turistika pěší, vodní, cykloturistika, vysokohorská turistika, návštěvy sportovních soutěží apod.³⁹

3. 1 Význam zájmových činností v životě jedince

Obsah zájmové činnosti se rozlišuje podle věku dětí a mládeže, ale také podle vyspělosti a návaznosti na předchozí přípravu. Zájmy mladších dětí nejsou většinou diferencované a je v pořádku, když má dítě několik zájmů a teprve později se rozhodne, co má rádo, ve kterých zájmových činnostech by rádo pokračovalo a věnovalo se jim intenzivněji. Dítě předškolního a mladšího školního věku by mělo vyzkoušet co nejvíce zájmových činností. Činnosti jsou

³⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál 2002, s. 94-97.

většinou u dítěte krátkodobé a měla by se tomu přizpůsobit i náplň, tedy činnost by měla být pestrá s širším záběrem různých aktivit. U této věkové skupiny je charakteristická dychtivost, touha po novém, nadšení pro činnosti, které nabídneme. U dětí se začínají objevovat předpoklady a schopnosti pro určité aktivity. S přibývajícím věkem se zájmy dětí prohlubují a vyhraňují. Zájmové činnosti mají pedagogové a vychovatelé usměrňovat na obecně zaměřené okruhy činností, abychom dětem umožnili orientaci a výběr v hlavních zájmových oblastech.

Dospívající potřebují poznávat svět, orientovat se v něm i zasahovat do jeho dění. Své zájmy prožívají intenzivněji, chtějí si vše vyzkoušet. Pokud již mají vyhraněné zájmy, věnují jim velké množství času. Hledají takové činnosti, které odpovídají jejich předpokladům, dovednostem a schopnostem, touží po vyniknutí a dosažení uspokojení. „*Zájem o sport a tělesnou výchovu je v dospívání významný pro formování osobnosti jak v oblasti volní a citové, tak i intelektuální.*“⁴⁰ Právě zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření jsou jednou z velmi atraktivních oblastí pro uspokojování potřeb mládeže.

Podle věku dětí se diferencuje zájmová činnost, ale také zaměření na činnosti mnohostranné a jednostranné. Mnohostrannost-jednostrannost se mění v průběhu jedincova vývoje. „*Pokud nepůsobí nepříznivě biologické a sociální podmínky, děti a mladiství výrazně směřují k mnohostrannosti. K tomu je pobízí zvědavost, potřeba činnosti, kompetence, sociální styky a komunikace atd. Extenzita zájmů a zájmových činností vrcholí v období puberty a adolescence.*“⁴¹ Mnohostranný-jednostranný vývoj závisí na souhře velkého počtu podmínek, které působí ve vývoji osobnosti a speciálně při formování zájmů (kap. 2). Zvláště velký vliv mají modely prostředí a jejich napodobování, společná činnost v příznivém emočním klimatu a způsoby výchovy. Mnohostranný nebo jednostranný vývoj začíná v rodině a je dále ovlivňován dalšími osobami, skupinami nebo vrstevníky. Zájmová činnost začíná v rodině, ale její pokračování na vyšší úrovni vyžaduje vhodně zvolený kroužek, podle zájmu, vedený odborníkem. Některé kroužky vedou děti k jednostrannému výkonu, jindy oddíl nebo kroužek záměrně čelí jednostrannosti a snaží se o mnohostrannost činností.⁴² Je otázkou, zda je výhodnější mnohostrannost a nebo jednostrannost. V některých aspektech je jednostrannost výhodná, v jiných naopak. Příkladem je např. zaměstnání, kdy je dobré být specialistou na určitou činnost, ale v případě změny zaměstnání se dostává tento specialita do

⁴⁰ NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno : Paido 2002, s. 24.

⁴¹ ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál 2001, s. 336-337.

⁴² Tamtéž, s. 337.

nepříznivé situace a v tento okamžik se stává důležitějším momentem mnohostrannost. Lidé, kteří jsou mnohostranní se dokážou lépe přizpůsobit změnám. Jsou však také případy, kdy mají lidé tolik zájmů, že se nedokážou věnovat žádnému s dostatečnou kvalitou. Osobně si myslím, že nejvhodnějším modelem je ten, kdy se člověk věnuje některým zájmům hlouběji, intenzivněji a kvalitněji a dále má několik zájmů, které nedělá pravidelně (např. cestuje, navštíví kulturní akci nebo se zlepšit v nějaké sportovní disciplíně, např. lyžování). Tuto kapitolu bych ráda uzavřela takto: „*Idea mnohostranného vývoje osobnosti patří k významným humanistickým tradicím evropské kultury. Jednostrannost ve způsobu života a ve vývoji osobnosti se dříve nebo později ukazuje jako ochuzení jedince i jeho blízkých, zvláště v jeho budoucí rodině.*“⁴³

3. 2 Organizační formy zájmových činností a organizovanosti výchovného působení

„*Zájmová činnost je základním obsahem nabídky zařízení výchovy mimo vyučování, které uplatňují volný čas dětí a mládeže a vychovávají k jeho využívání.*“⁴⁴ Bývá pravidelná nebo příležitostná, připravována pro skupinu nebo pro individuální uspokojování potřeb. Některé činnosti lze realizovat i hromadně (festivaly, sportovní akce). Zájmové činnosti probíhají v zařízeních, která vytvářejí zájmové útvary (kroužky, soubor, oddíl, klub). Zájmová činnost se může nabízet v organizované formě, tj. s pedagogickým vedením, nebo jako spontánní aktivita bez přímého pedagogického vedení (např. hřiště, herna, klubovna). Obsah činností má vycházet z poznatků, dovedností a znalostí dětí a mládeže. Každý správný pedagog a vychovatel by měl vědět, k čemu mají děti v jeho zájmovém kroužku, oddílu, klubu schopnosti a předpoklady a v jakém prostředí se děti pohybují. Měl by vědět, jaké jsou individuální rozdíly ve vývoji chlapců a děvčat, měl by znát děti a pokud vytváří nabídku nebo program svého zájmového kroužku, měl by mít promyšlenou nabídku i program, který je možný v praxi realizovat. Podle toho, zda jde o kroužek, oddíl nebo klub, by měl mít pedagog vytvořen plán činnosti, nebo připraven program akce. Pedagog by měl chválit a podněcovat při práci a to jak při vstupní motivaci činnosti, tak také v průběžném i závěrečném hodnocení. Vedoucí zájmové činnosti by měl být instruktorem, rádcem a zároveň také diagnostikem a terapeutem.

⁴³ ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál 2001, s.334.

⁴⁴ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál 2002, s. 99.

„Při realizaci zájmové činnosti lze uplatňovat větší rozmanitost a pestrost ve výchovně-vzdělávacích postupech i podnětech, poskytovat větší příležitost k samostatnému objevování, zkoušení, přetváření než ve školním vyučování.“⁴⁵

Práce v zájmovém útvaru se liší od vzdělávacího procesu ve škole podle Pávkové:

1. Do zájmové kroužku děti chodí ze zájmu, většinou dobrovolně, není stanovena povinná docházka jako do školy.
2. Časová volnost poskytuje možnost využití rozmanitých metod a forem.
3. Program činnosti a jeho postup vychází více ze skutečné úrovně zájmů než ze závazných norem, jakými jsou ve škole učební osnovy, dítěti je možné se věnovat individuálně a podle jeho tempa.
4. Činnosti mohou být v souvislosti s ostatními body dynamičtější, snadněji měnitelné a mohou více podporovat tvořivost.⁴⁶

Organizovanost výchovného působení:

- má různou míru působení ve volném čase

❖ **Činnost spontánní**

- uplatňuje se individuálně nebo ve skupině. Pedagogicky a výchovně je ovlivňováno nepřímě. Spontánní aktivity jsou přístupny všem a nejsou časově omezovány. Je na jedinci jakou spontánní činnost si vybere a jak jí provozuje.

❖ **Zájmová činnost příležitostná**

- zahrnuje organizované, jednorázové i opakující se činnosti, rekreační, oddechové nebo vzdělávací, např. cykly přednášek a poznávací soutěže, recitační, výtvarné, pěvecké, sportovní turnaje a soutěže, divadelní představení, poznávací a jiné zájezdy, tábory a další způsoby prázdninové činnosti. Je časově ohraničena, řízená pedagogicky přímo, přesto se snaží o motivaci ke spoluúčasti dětí a mládeže na aktivitách.

❖ **Zájmová činnost pravidelná**

- tato činnost se realizuje celoročně v pravidelných intervalech pod vedením kvalifikovaných vedoucích. Cílem je osvojit a prohloubit si kladný vztah k předmětu zájmu. Důležitá pro děti

⁴⁵ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál 2002, s. 99.

⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 99.

a mladé lidi je také prezentace jejich činnosti.⁴⁷

3. 3 Struktura schůzky zájmového kroužku a vytváření programů

Struktura činností zájmového útvaru nebo kroužku vychází v podstatě z obecných pedagogických zásad i zásad pedagogiky volného času.

- 1. Zahájení** - na začátku schůzky se přivítáme a sepíšeme prezenci dětí nebo napíšeme jejich seznam. Do činnosti přináší zklidnění a soustředění.
- 2. Vytvoření vstupní atmosféry** - je podmínkou pro úspěšnou činnost. Je potřeba vytvořit „společné naladění“, navodit společnou pracovní atmosféru.
- 3. Motivace činností** - pro dítě je velice důležité vědět, proč určitou činnost vykonává nebo vytváří. Příkladem může být přáníčko, které věnuje dítě mamince. Vhodné je dětem ještě před samotnou činností ukázat výsledek jejich práce. Je na vedoucím kroužku, aby volil činnosti přiměřené věkem dětí a důležité je také osobní zaujetí vedoucího, vhodný výběr pomůcek a materiálu, které budeme používat.
- 4. Vlastní činnost** - zabírá nejdelsí čas kroužku. Vedoucí má mít jasně naplánovanou činnost a vytyčený cíl, promyšlený a vyzkoušený postup, aby nemohlo dojít k nezdaru, organizaci a připravené pomůcky a materiál. Během činností dětem pomáhá, řídí činnosti a dbá na bezpečnost.
- 5. Závěr schůzky** - po skončení činnosti by mělo následovat zhodnocení jejího průběhu a dosažených výsledků. Nejdůležitější je pochvala a nesmíme zapomenout na žádné dítě. Před ukončením schůzky uklidíme s dětmi společně pomůcky a ostatní prostory, kde jsme pracovali a seznámíme je s programem příští schůzky.

Jsou různé druhy kroužků, schůzek, zájmových skupin a je tedy nutné, aby byl vychovatel tvořivě přizpůsobivý z hlediska metodiky, obsahů a struktury schůzky, dále odborně připravený a také se předpokládá, že bude znát věkové a individuální zvláštnosti dětí a bude projevovat o svou práci opravdový zájem.

Před každou akcí si musíme uvědomit, k čemu bude program sloužit. Stanovit si obecné cíle a potom se zabývat všemi kroky nutnými k úspěšné realizaci.

⁴⁷ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha : Portál 2004, s. 21.

Typologie programů podle S. Priesta ⁴⁸

- ❖ Mnohé programy pro volný čas jsou zaměřeny na relaxaci, odpočinek, zábavu a relaxaci. V těchto programech neklademe velké nároky na promyšlenou koncepci programové nabídky.
- ❖ Blízko k rekreačnímu zaměření mají sportovně orientované programy. Mnoho aktivit v přírodě se provádí formou sportovních disciplín. Typickým rysem je soutěživost.
- ❖ Další zaměření v sobě skrývá příspěvek k výchově, k výchovným aplikacím aktivit v přírodě.
- ❖ Čtvrtá skupina programů navazuje na předcházející a zaměřuje se více na změny konkrétního chování. Hovoříme zde o příspěvku a snaze rozvinout vůdčí schopnosti, tvůrčí řešení, zvládání krizových situací apod. Tyto programy jsou programy rozvojové.
- ❖ Pátý směr je směr terapeutický. Použitá cvičení slouží jako prostředky léčby a nápravy. Program je zacílen na změnu chování a návyků účastníků. Je snaha o to, aby účastníci změnili životní styl, často je důležité povzbudit sebevědomí a schopnost překonávat obtíže.

Některé důležité zásady pro tvorbu programů:⁴⁹

- ❖ **Realistické cíle** – musíme si zvolit takové cíle, které lze v daném časovém rozmezí a materiálním a personálním zabezpečení splnit. Program musí odpovídat úrovni a požadavkům účastníků.
- ❖ **Vztah vedoucích a účastníků, příklad vedoucího** – důležitost respektu, podpora ve snaze překonávat náročné situace, důvěra, souhra, tolerance.
- ❖ **Rozmanitost přístupů a přípravy** – program by měl být vytvářen z více zdrojů a promyšleně sestaven. Důležitá hlubší znalost problematiky. Důležité je písemné zpracování.
- ❖ **Celostní pohled** – na program je nutné nazírat jako na celek. Je nutné počítat s různými faktory, které se mohou vyskytnout a také měnit (místní poměry, úroveň služeb, dostupnost služeb, ale také hodnocení, motivace, řízení a závěr).

⁴⁸ Srov. NEUMAN, J. *Turistika a sporty v přírodě*. Praha : Portál 2000, s. 35.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 36-37.

- ❖ **Odpovídající čas pro přípravu i uvedení programových bodů** – vedoucí by měli mít dostatek času na společné promýšlení průběhu programu a také by měli program připravovat s časovou rezervou pro případ neočekávaných změn.
- ❖ **Hodnocení** – zpětné hodnocení a reflexe je nezbytným předpokladem pro akce s výchovnými ambicemi.

Znaky ovlivňující úspěšnost programu:⁵⁰

- ❖ **dobrovolnost je mnohdy důležitější než obsah**
- ❖ **všestrannost a celistvost programu**
- ❖ **důraz na vlastní aktivitu účastníků**
- ❖ **respektování zásady od jednoduchého ke složitějšímu**
- ❖ **dramatický náboj, střídání vzrušení a emocí**
- ❖ **vytváření situací, které jsou pro všechny účastníky nové, výsledky jsou nepředpověditelné**
- ❖ **pocítění důsledků úspěšných i chybných řešení a rozhodnutí**
- ❖ **využívání metaforického přirovnání programových celků k běžnému životu.**

Ale jak to vypadá ve skutečnosti v takovém ústavním zařízení pro děti? Nabídka zájmových činností by měla být velmi pestrá a zajímavá. Tady se ovšem již objevuje první problém, a tím jsou finanční možnosti zařízení. Je možné, že by mnohá děvčata a také někteří chlapci vyráběli keramické předměty, ale jen taková vypalovací pec stojí nemalou finanční částku. Někdy je problémem jen samotný nákup materiálu na malování apod. Jiným příkladem může být např. turistický kroužek pro děti v ústavních zařízeních. Velkými klady turistického kroužku je možnost vlastního zážitku, hry, výlety, vhodná motivace ostatních, kteří mají stejné zájmy, vyvolává aktivitu, ale také je vhodný pro zdraví, uvolnění napětí, odpočinku a setkávání se s dětmi, které žijí ve svých rodinách. Také se zde setkávají teoretické znalosti s praktickými dovednostmi, dítě má možnost se svobodně vyjádřit, říct svůj názor apod. Na druhou stranu existuje i nespočet problémů, které trápí jak vedoucí těchto oddílů, kteří s těmito dětmi pracují, tak zaměstnance ústavního zařízení a svůj podíl mají

⁵⁰ Srov. NEUMAN, J. *Turistika a sporty v přírodě*. Praha : Portál 2000, s. 38.

i samotné děti. Velmi náročné na vedení těchto kroužků pro vedoucí, kteří se snaží zapojit do svých řad i děti z ústavních zařízení, je to, že je nutné klást velký důraz na motivaci a podporu zájmu. Dalším problémem je vybavení dětí při delších výletech. Spacák, stan, vhodné boty a nebo batůžek, to dnes není žádná levná záležitost a ne každý dětský domov takovéto vybavení vlastní, i když v několika posledních letech se mnohé zlepšilo, např. díky sponzorům. A v neposlední řadě jsou to samy děti, které budou raději trávit víkend před televizí nebo počítačem, než by vyrazily do přírody s kamarády. A hledisko dobrovolnosti hraje v případě zájmů velkou roli. Pokud bude dítě navštěvovat kroužek s nechutí a nezájmem, přestane mít o všechny tyto aktivity zájem. Pokud se dítě samo rozhodne pro určitý zájem, těší ho, dělá mu radost, je spokojené, do budoucna to znamená pozitivní rozvoj osobnosti. A proč nejsou kroužky a zájmové činnosti pro mnohé děti v současné době atraktivní? Je to současná doba, špatná práce pedagogů nebo jen pohodlnost samotných dětí? Současná doba nám nabízí nepřehledné množství možností, ale tyto možnosti se čím dál tím více rozdělují na dvě části - a to na ty vhodné, prospěšné, tedy pozitivní, a na straně druhé na ty nevhodné, negativní. Velká část této práce by se také mohla zabývat změnou hodnot, a to především u dětí a mládeže. To, co bylo pro mnohé naše rodiče před několika desítkami let přímo svaté, dnes mnohým mladým lidem nedělá žádné problémy porušovat. Příkladem může být např. mnohem větší tolerance k pití alkoholu, nebo mnohem menší tolerance ke starým, či jinak znevýhodněným lidem. V dnešní době kladou také děti a mladí lidé mnohem větší důraz na materiální stránku. Když nemá dítě doma vlastní televizi nebo počítač, už jej ostatní spolužáci odsuzují. Když nemá dítě pěkný, značkový a moderní batoh nebo spací pytel, dostává se do pozadí mezi dětmi. I to je jeden z důvodů, proč některé děti nebo mladí lidé nenavštěvují různě finančně náročné zájmové činnosti. Buď nemají finanční prostředky na takové akce nebo nejsou dostatečně vybavení oproti ostatním, a to je částečně handicapuje.

A nyní k práci pedagogů. I na ně jsou kladeny stále náročnější požadavky. Správný pracovník pro oblast volného času, podle Vážanského,⁵¹ by měl být dobrým diagnostikem, poradcem, podněcovatelem, strůjcem, organizátorem a koordinátorem. K nejdůležitějším vlastnostem patří: schopnost rozvoje komunikace, schopnost projevů kreativity, schopnost podpory skupinového vzdělání, schopnost usnadnění účasti a spolupůsobení na kulturním životě. K uvedenému přehledu předpokladů, cílů přípravného úsilí se připojuje požadavek osobnostních vlastností: dispozice, empatie, sociálně psychologická vnímavost, intenzita

⁵¹ Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno : Print-Typia 2001, s. 115-118.

navazování kontaktů, obratnost a radost ze společenského styku s lidmi, sdílnost a otevřenost, laskavost a schopnost nadšení, bezprostřednost a pružnost, schopnost kooperace, citlivost pro konflikty a připravenost pro řešení náročných situací, tolerance, samostatnost a silné “já”, organizační pohotovost, vědomí odpovědnosti, schopnost reflexe, iniciativní způsobilost, angažovanost a jiné.

Nejednou slyšíme, že tím, že není pedagog kvalitní, tak zájmový kroužek jen skomírá nebo úplně končí. Ale myslím si, že mnozí pedagogové jsou tak dobří, že zájmové kroužky jsou velmi kvalitní a pracující na vysoké úrovni. Ale jak je to tedy s vychovateli a pedagogy v ústavních zařízeních? Mnozí jsou velmi kvalitně připraveni a také se snaží vše předat svým svěřencům, ale ani této profesi se nevyhýbá syndrom vyhoření⁵² nebo se často nový vychovatel stává “obětí masy”, kdy se přizpůsobí zaběhnutému způsobu práce v samotném zařízení. Dalším nepříznivým důvodem je velký počet dětí na jednoho vychovatele.

Ale jaké máme možnosti, když pedagog nebo vychovatel je kvalitní, vybavení ústavního zařízení a finanční prostředky jsou dostačující a samy děti a mládež neprojevují zájem? Zde uvádím dvě možnosti a to výchovu zážitkem a animaci, které by mohly pomoci v častém nezájmu dětí něco konat a aktivně se zúčastňovat činností, které vychovatelé připravují.

3. 4 *Výchova zážitkem*

Výchovné postupy založené na prožitku, zkušenosti, představují široký proud nových nebo znovuoobjevených metod výchovy ve volném čase. Tyto výchovné postupy jsou pod různými názvy např. výchova zážitkem, prožitkem, výchova v přírodě, expedice, výchova dobrodružstvím apod.⁵³ *„Společné jim je, že se opírají o intenzivní prožitky a zkušenosti získávané aktivní účastí v programu zahrnujícím obvykle fyzicky náročné činnosti spojené s určitou mírou (kontrolovaného) rizika ve vnějším, přírodním i městském prostředí, popř. v tělocvičných zařízeních (strukturované hry, výpravy do obtížně přístupného terénu, trénink přežívání v přírodě, náročné vodácké akce).“*⁵⁴ Jsou zaměřeny na rozvoj sebepojetí, sociálních vztahů a vztahů k životnímu prostředí. *„Za vlastního zakladatele středoevropské zážitkové pedagogiky se považuje německý pedagog Kurt Hahn, který nově seřadil cíle*

⁵² Syndrom vyhoření se projevuje ztrátou energie a idealismu, která vede ke stagnaci, frustraci a apatii. Ačkoli nepostihuje jen lidi pracující v pomáhajících profesích, právě u nich se projevuje nejčastěji a nejnápadněji. Jsou to lidé pracující ve zdravotnictví, školství, lidé pracující s klienty v zařízeních pro těžce nemocné a seniory, handicapované, drogově závislé, či v hospicích.

⁵³ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál 2001, s. 80.

⁵⁴ Tamtéž, s. 80.

výchovy. Prvním cílem byl pro něj charakter, pak inteligence a teprve na třetím místě vědění. Svůj ideál budování charakteru se pokusil uskutečnit ve svém internátě v Salemu u Bodamského jezera. Jednalo se o několikatýdenní záchranářské kurzy pro službu na horách a na jezeře (tzv. „Kurzschulen,,). Obsahově byly jeho kurzy zaměřeny na tyto oblasti: služba bližnímu, tělesný trénink, práce a organizace výprav.“⁵⁵

„Zážitkově pedagogické přístupy vytvářejí situace, které člověku umožňují vlastním, jedinečným a konkrétním „pro-žitím“ odhalit neznámé osobité oblasti, dosáhnout vědomosti a získat empirické poznatky. Za základ bere princip účinku, určující, že zkušenosti, které se „...bezprostředně prožívají, na nichž se staví, postihují, přímo se dotýkají. Něčeho, co jsem sám prožil a cítil, viděl a pociťoval, se nemohou zbavit“ /W. Klawe – O. Fischer, s. 212/, ve vědomí aktéra na zážitky bohatého programu zůstává trvalá stopa. Také F. J. Vasiljuk je přesvědčen, že proces prožívání do jisté míry stimuluje, organizuje, zaměřuje a zajišťuje příznivé až optimální dopady na jedince a současně napomáhá pedagogickému úsilí o růst a zdokonalování, o kultivaci osobnosti.“⁵⁶

3. 4. 1 Význam a využití prvků zážitkové pedagogiky

„Překážkou uplatnění zážitkové pedagogiky jako univerzální metody je její orientace na pobyty, při nich jsou účastníci zasazeni do nového neznámého prostředí. Základní prvky zážitkové pedagogiky se však nemusí realizovat jenom za extrémních podmínek, ale rovněž při kratších a méně intenzivních setkáních.“⁵⁷ Zážitková pedagogika pracuje se zkušeností účastníků v novém – pro ně dosud nezkoušeném – prostředí. Na jedince jsou kladeny jiné požadavky, důležitá je dobrovolnost, solidarita, vztah k vlastní osobě, ostatním členům skupiny a také přístup k situacím, kterým se nedá vyhnout a je nutné dovést je do konce. „Většinou jsou účastníci odkázáni jeden na druhého. Společně prožívají neobvyklé situace a jsou vedeni k tomu, aby prožité společně reflektovali. Zkušenosti jako např. soudržnost skupiny, ohled na slabší členy, zážitek úspěchu – to všechno může být při každodenní společné reflexi reflektováno jak z hlediska vzájemných vztahů ve skupině, tak i z hlediska víry. Hraniční situace, do nichž se člověk dostane, se ho existenciálně dotýkají (např. jištění

⁵⁵ KAPL ÁNEK, M. *Zážitková pedagogika a její význam ve výchově*. Dostupné
www: <http://tj.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/pedag/getfile.php?filenamex=erlebnisped, aktualizace 2006.

⁵⁶ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno : Print-Typia 2001, s. 135.

⁵⁷ KAPL ÁNEK, M. *Zážitková pedagogika a její význam ve výchově*. Dostupné
www: <http://tj.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/pedag/getfile.php?filenamex=erlebnisped, aktualizace 2006.

horolezců, přecházení po poraženém kmeni přes řeku atd.).⁵⁸

„Fyzicky a psychicky náročné programy mají také svou preventivní funkci. Vyžadují totiž plnou koncentraci účastníků, takže účastníci už necítí potřebu paralelně vyvíjet nějaký svůj „soukromý program,.. Proto jsou tyto projekty vhodné také pro mládež z rizikových skupin. To ovšem předpokládá jejich zásadní souhlas s účastí na projektu. Můžeme pozorovat, že lidé, kteří při jiných akcích sotva zachovají nějakou disciplínu, chovají se v náročných programech většinou velmi disciplinovaně. Organizace náročného projektu neodpovídá tedy jenom touze mladých po napětí a dobrodružství, ale umožňuje mladým lidem prožít „kus skutečného života,.. V něm mohou účastníci zažít pocit zodpovědnosti – vlastní i ostatních členů skupiny.“⁵⁹

3. 5 Animace

Preventivní funkce pedagogiky volného času se týká koncept animace. Je to výchovná koncepce, původně rozvíjená již v 70. letech německým pedagogem H. Opaschowskim, zaměřující se na nedirektivní metody povzbuzování mladých lidí k seberealizaci prostřednictvím zájmových aktivit k rezistenci vůči negativním sociálním vlivům.

„Animace – je výchovná metoda užívaná zejména při práci s dospívajícími a v pedagogice volného času. Je založena hlavně na nedirektivních metodách povzbuzování mladých lidí k hledání vlastní cesty životem a schopnosti realizovat svou svobodu a autonomii, přičemž se jim zároveň předkládá velké množství přiměřených, zajímavě strukturovaných pozitivních možností seberealizace. Důraz je na otevřenost výchovné situace – dobrovolnosti, možnosti volby, prostoru pro iniciativu vychovávaných, na vytváření rezistence vůči negativním sociálním vlivům atd.“⁶⁰

Termín souvisí se slovem “anima – duch, duše”. Jeho českým překladem by tedy mohlo být oduševňování. Termín animace známe především ze spojení animovaný film, kde animátor oživuje, vdechuje život loutkám nebo obrázkům.

⁵⁸ KAPL ÁNEK, M. *Zážitková pedagogika a její význam ve výchově*. Dostupné
www: <http://tj.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/pedag/getfile.php?filenamex=erlebnisped, aktualizace 2006.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál 2001, s. 17.

Můžeme hovořit o tom, že animace znamená vytvořit a nabídnout mladým lidem tak zajímavý program nebo činnosti, že různé formy protispolečenského jednání ztratí samy svou přitažlivost bez moralizování a zakazování. Také podporuje spolupráci a aktivitu.

„Poslání animačních skupin mládeže je podle předního teoretika Edouarda Limbose:

- ❖ *umožnění každému jednotlivci, aby objevoval sebe sama;*
- ❖ *zapojení jednotlivců do života skupiny a širší společnosti, možnost navrhnout a uskutečňovat změny vedoucí k trvalému zlepšení životních podmínek komunity;*
- ❖ *podílení se jednotlivců na realizaci cílů společně skupinou stanovených a vycházejících z potřeb, problémů a životních plánů každého jejího člena;*
- ❖ *prožívání vztahů s ostatními lidmi při respektování jejich osobnosti, jimi uznávaných hodnot, jejich sociálního, kulturního a náboženského původu;*
- ❖ *a konečně pomoc každému najít si ve společnosti své místo, kde by mohl svobodně žít v souladu s tím, co považuje za důležité a podle čeho se chce orientovat.*

Nutnost podobného přístupu vyvstala s uvolňováním rodinných vztahů a rozpadu starých modelů autority. Děti a dospívající prožívají období hledání a budování identity zpravidla pouze ve vrstevnické skupině (partě), tedy mezi sobě podobnými lidmi, kteří se nacházejí ve stejné fázi bez pevné identity a kteří nemohou být sami sobě dostatečným vzorem. Úkolem vychovatele v tomto typu skupiny je “z pozadí” napomáhat, aby se každý mladý člověk cítil přijímán ostatními členy skupiny i dospělým personálem. Ve strukturovanějším prostředí je potřeba pomoci, aby se mohl mladý člověk cítit uvolněně, aby měl pocit, že mu ostatní rozumějí.”⁶¹

Komunikativní animace je metoda aktivační, povzbuzující. Základní funkci zde má animátor. Animátor se snaží povzbudit, probudit nadšení a dřímající schopnosti a možnosti. V této souvislosti chápeme volný čas především jako čas, v němž by mělo dojít k uvolnění a katarzi problémů a obtížných vztahů či k uspokojení v běžném životě potlačovaných životních potřeb. Komunikativní animace akceptuje různorodé potřeby jedinců, počítá s minimální kontinuitou účastníků a současně pracuje s maximální snahou motivovat.

Animace se zaměřuje na:

- ❖ probuzení osobního zájmu
- ❖ objevení osobních schopností
- ❖ usnadnění komunikace

⁶¹ PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál 2001, s. 77-78.

- ❖ zlepšení sociální vnímavosti
- ❖ zprostředkování impulsů probouzejících tvořivost
- ❖ rozvoj společensko kulturních iniciativ
- ❖ povzbuzení ke společným akcím a vzájemné pomoci ve skupině.

3. 5. 1 *Vývoj a princip animace*

Metoda animace se začala rozvíjet v Itálii, a to v souvislosti se společenskými změnami po druhé světové válce. V období padesátých let dvacátého století vznikají první výchovná a mimoškolní střediska pro mládež. Animace byla jedním ze způsobů, jak se přiblížit mládeži. Druhé období - období hledání - se odvíjelo od druhé poloviny 60. let. Svět začal pociťovat velké problémy (nezaměstnanost, rozvodovost, válečné konflikty, rasismus, krize výchovy apod.) Vznikají nová hnutí. Je to období hledání nových odpovědí ze starých modelů. Třetí období je období osmdesátých a devadesátých let, kdy má již animace převážně pedagogický ráz.

V praxi volného času se podle Vážanského vždy projevuje alespoň některý z následujících principů:

- ❖ dosažitelnost
- ❖ otevřenost
- ❖ charakter výzvy
- ❖ svobodné rozdělení času
- ❖ dobrovolnost
- ❖ nenucenost
- ❖ možnost volby
- ❖ možnost rozhodnutí
- ❖ možnost iniciativy⁶²

Animace jako činnostní koncepce představuje celistvou souvislost jednání mezi cílem, obsahem, metodou, procesem a účinkem. V tomto smyslu se animace považuje za nástroj podněcování a podpory kreativity, komunikace, integrace a participace. Uvedené hlavní funkce odpovídají základním kompetencím, které si animátor musí osvojit. Animace se vnímá

⁶² Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno : Print-Typia 2001, s. 98-101.

jako práce cílových skupin, přičemž se zdokonaluje obecně platnou metodu skupinové práce, slouží k podpoře tvořivého řešení problémových procesů.⁶³

3. 6 Důležitost hry

Existuje mnoho pohledů na to, co je hra a co může být.

„Hra je pradávny fenomen, který můžeme chápat v jeho celistvosti jako formu chování živočichů a lidí. Hra je také základní existenční forma činnosti, pomocí níž může člověk měnit sám sebe. Hra se uskutečňuje za svobodného rozhodnutí a předpokládá plné nasazení každého hráče. Hra má rysy dobrodružnosti, které jsou založeny na objevování a překonávání sebe samého, na momentech překvapení a napětí, neboť jednotlivé fáze hry nejsou beze zbytku předpověditelné. Hru hrajeme tak dlouho, dokud nám přináší zážitek a potěšení.“⁶⁴

„Hry dětí jsou přirozenou součástí jejich socializace a u dětí školního věku tzv. didaktické hry umožňují lepší výsledek jejich řízeného učení. U dětí vystupuje velmi nápadná potřeba hry: dítě je hravé a v hraní si tráví velké množství času, hra je převažující formou činnosti v dětství.“⁶⁵

Hra přináší radost, má vliv na tělesný a duševní vývoj a rozvoj, na utváření mravních a etických postojů.

„Charakterizují ji pojmy jako nejistota výsledků, řízenost pravidly, vážnost, zábava, radost, potěšení, dobrovolnost, samoučelnost, vnitřní nekonečnost, zdánlivost, dvojakost, uzavřenost, dramatičnost, přítomnost apod.“⁶⁶

„Dalším důležitým faktorem charakteristiky je čas. Pomáhá rozlišovat délku hry, měří úroveň, které chceme ve hře dosáhnout, a určuje intenzitu a zážitek, který v nás po hrách zůstává. Hra nabývá své pravé hodnoty, když její účastníci ztratí o čase přehled. Není tím myšleno, že ztratí přehled o čase ve hře, ale přestanou vnímat okolní skutečnost.“⁶⁷

„Vývoj hry: Znakem hry je její bezúčelnost, aktivační okruh (střídání napětí a uvolnění) stejně jako přetváření reality ve zdánlivou realitu. Hra významně rozšiřuje dětské zkušenosti, umožňuje dítěti vyzkoušet si závažné situace v chráněných podmínkách a kromě toho podporuje dětskou fantazii.“⁶⁸

⁶³ Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno : Print-Typia 2001, s. 103.

⁶⁴ NEUMAN, J. *Turistika a sporty v přírodě*. Praha : Portál 2000, s. 145.

⁶⁵ NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha : Academia 1997, s. 47.

⁶⁶ BARTŮNĚK, D. *Hry v přírodě s malými dětmi*. Praha : Portál 2001, s. 11.

⁶⁷ Tamtéž, s. 11.

⁶⁸ KERN, H., MEHLOVÁ, CH., NOLZ, H., PETER, M., WINTERSPERGEROVÁ, R. *Přehled psychologie*. Praha : Portál 2000, s. 175.

„Dětská hra se vyvíjí nejen v závislosti na věku, ale velký význam má i to, jak je dítě vychováno. Vhodná výchova může vývoj podpořit a špatná naopak zabrzdit nebo narušit. Prostřednictvím hry se dítě zmocňuje reality, proniká do sítě sociálních vztahů a formuluje své fyzické i psychické schopnosti.“⁶⁹

3. 6. 1 Druhy her

Charakteristika her: hra je zábava, ale i poučení; hra je vystupování v rolích; hra je prožívání; hra je smyslem; hra je simulace; hra je poznání a sebepoznání; hra je mravní výzvou; hra je svoboda i řád.⁷⁰

Existuje mnoho různých dělení her podle různých hledisek. „Své vlastní třídění her má psychologie, která rozlišuje např. hry intuitivní, senzomotorické, intelektuální a kolektivní.“⁷¹

Ch. Bühlerová rozlišuje:

- ❖ **„funkcionální hry:** manipulační činnosti sloužící rozvíjení senzomotorických funkcí, jejich nejpůvodnější formou je experimentace s objekty;
- ❖ **fikcionální hry:** objevují se začátkem 2. roku věku jako „úkolové hry“ (dítě např. krmí panenku, ukládá ji ke spánku, hraje si na kočičku a mňouká); objevuje se v nich představivost dítěte, jeho tvořivost a sociální zkušenost a řadí se sem také receptivní hry (prohlížení obrázků, poslech pohádek apod.);
- ❖ **konstrukční hry:** začínají rovněž v 2. roce věku a spočívají v tom, že v nich dítě z různých materiálů něco konstruuje (staví z kostek věž, z písku dělá bábovičky, později si hraje se stavebnicemi a mechanickými hračkami, např. autíčky apod.).⁷²

Další druh rozdělení je např. podle hlediska individuálního a skupinového. Dítě si zpočátku hraje samo, později vedle druhých dětí a posléze s nimi. Koncem předškolního a začátkem školního věku se při hraní dítě sdružuje s ostatními dětmi. „Děti si hrají nejprve samy (**samostatná hra**), potom vedle ostatních (**paralelní hra**) a nakonec spolu (**sdružující a kooperativní hra**)“ (S. Millarová, 1978).⁷³

⁶⁹ SPOUSTA, V. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno : MUPF 1996, s. 23.

⁷⁰ Srov. NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno : Paido 2002, s. 87-90.

⁷¹ SPOUSTA, V. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno : MUPF 1996, s. 23.

⁷² NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha : Academia 1997, s. 48.

⁷³ MILLAROVÁ, S. *Psychologie hry*. Praha 1978. In. NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha : Academia 1997, s. 48.

„Z pedagogického hlediska dělíme hry na dvě základní skupiny: hry tvořivé, spontánní, při nichž si člověk určuje námět i průběh hry, a hry s pravidly, vyžadující většinou kontakt s jinými hráči. Jsou náročnější na stupeň rozvoje osobnosti. Obě základní skupiny her se dále třídí:

1) Hry tvořivé:

- a) *předmětové* – manipulace s předměty, rozvíjení smyslů, poznávání vlastností předmětů;
- b) *úlohové (námětové)* – nápodoba činností a vztahů mezi lidmi;
- c) *dramatizační* – vytváření postav a dějů;
- d) *konstruktivní* – manipulace s různorodým materiálem, předměty a stavebnicemi.

2) Hry s pravidly:

- a) *pohybové* – např. míčové hry, cyklistika, vodní sporty;
- b) *intelektuální* – někdy jsou nazývány didaktické, rozvíjejí především rozumové schopnosti.⁷⁴

„Další členění her je obsaženo v encyklopediích her M. Zapletala, který třídí hry především podle místa, kde se odehrávají, a podle toho, jaké stránky osobnosti vyžadují ke svému uskutečnění. Zapletal rozlišuje např. hry v klubovně, ve městě a na vsi, hry smyslové, rozumové, pohybové.“⁷⁵

„Sociální hra začíná dříve než skupinová, v jistém smyslu je sociální hrou již ono známé a rané „paci-paci“ a jiné hry s dospělými. Skupinové hry jsou prováděny obvykle s vrstevníky a s dětmi přibližně stejného věku.“⁷⁶ Dále existují hry **pohybové, výkonové a hry zobrazovací povahy.**

Důležité a významné jsou **skupinové hry s pravidly**, v nichž se dítě učí dodržování pravidel, ale také konfrontaci s druhými, což vede k upevnování vědomí já a k sebehodnocení. Hra s pravidly je pro děti v ústavních zařízeních velmi náročná, např. pexeso, „člověče nezlob se“ apod.. Děti mají problémy s pochopením pravidel, jejich následným dodržováním, nesoustředěností na delší dobu a také zbrklostí ve své činnosti. Těžce přijímají výhru svých kamarádů a svou prohru. Prohra je velmi špatně snášena, často doprovázená pláčem, trucováním nebo až fyzickým střetem s některým ze svých spoluhráčů. Tyto hry vyžadují od dětí značné sebeovládání, které jim ztíží.

⁷⁴ SPOUSTA, V. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno : MUPF 1996, s. 24.

⁷⁵ Tamtéž, s. 24.

⁷⁶ NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha : Academia 1997, s. 48.

„Hra má zvláštní vztah k životní realitě, ať se od skutečného života odlišuje více, nebo méně, vždy něco ze života napodobuje, zrcadlí nebo modeluje. Hra je prostředím pro aktivní učení, v němž má učiteli se plnou svobodu pro své chování a objevování nových souvislostí. Hra poskytuje účastníkům bezpečný prostor, v němž jsou chráněni před důsledkem svého jednání, což se podstatně liší od neúprosnosti skutečného života, kde člověk musí brát v úvahu materiální a sociální důsledky svého chování.“⁷⁷

„Na jedné straně se hra stává výchovným prostředkem a na druhé straně prostorem k získávání prožitků a zkušeností.“⁷⁸ „Již v předškolním věku se objevují rozdíly ve hrách chlapců a dívek: chlapci tíhnou k hraní si s mechanickými hračkami a k vystupování v mužských rolích, děvčátka mají ve svých hrách sklon přebírat ženské role, hrají si s panenkami, kočárky, „na domácnost“ apod.“⁷⁹

Jak rodiče, tak výchovní pedagogičtí pracovníci a zdravotní sestry v ústavních zařízeních by měli mít pro hru s dítětem pochopení, měli by ji považovat za důležitou činnost při trávení času dítěte a také by se měli do her s dítětem aktivně zapojovat. Velmi důležité je také vytvoření vhodného prostoru (místa pro hraní), vybavení a času.

„Hra je nejpřirozenějším projevem aktivity dítěte a odráží způsob jeho vnímání okolního světa. V předškolním věku hra slouží současně jako metoda i prostředek při výchově dítěte. Názorů a teorií hry je celá řada. Řízená pohybová hra je cílená, záměrná, výchovně zaměřená a organizovaná činnost (Mazal, 1993), která rozvíjí a zdokonaluje pohybové dovednosti, psychické vlastnosti a sociální vztahy. Na první pohled se volba pohybové hry pro děti může zdát jednoduchá, ale pokud má zvolená hra splnit svůj význam a účel, stává se výběr hry úkolem, nad kterým je vhodné se zamyslet. Proto si před volbou hry musíme stanovit, k čemu především má daná hra sloužit. Každá hra obsahuje řadu pohybových činností, které rozvíjejí pohybové dovednosti a umožňují osvojování pohybové dovednosti. Ve hře se dítě dostává do situace, kdy řeší problémy se svým postavením vzhledem k prostoru a ostatním hráčům, často manipuluje s různými předměty. Hra rozvíjí pozornost, postřeh a pohotovost, reakce a komunikativní dovednosti. Při volbě hry je třeba brát v úvahu úroveň schopností a dovedností jednotlivých dětí a ohled na konkrétní podmínky – např. prostor, počasí, velikost skupiny, vybavenost pomůckami, zkušenost vedoucího atd. – a současně respektovat potřeby a přání dětí. Podměttem ke hře může být vnitřní i vnější motivace – slovo, určitá situace,

⁷⁷ NEUMAN, J. *Turistika a sporty v přírodě*. Praha : Portál 2000, s. 145-146.

⁷⁸ BARTŮNĚK, D. *Hry v přírodě s malými dětmi*. Praha : Portál 2001, s. 11.

⁷⁹ NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha : Academia 1997, s. 48.

4 Vliv pedagogiky volného času

Podle Průchy pedagogika volného času tyto různé typy činností nejen popisuje, ale především se snaží trávení volného času ovlivňovat, a to tím, že vede děti a mládež k rozumovému poznání, jak lze trávit volný čas, tak aby byl pro jedince prospěšný, aby usměrňoval a kultivoval jeho individuální zájmy a přinášel mu pocit uspokojení a seberealizace.⁸¹

Jestliže dokážeme trávit volný čas pozitivně, ovlivňujeme i psychohygienu jedince.

Pedagogika volného času se tedy snaží i o preventivní funkci. V dnešní době se nejen naše republika, ale mnohé další země zabývají zvýšeným výskytem patologických jevů (šikana, agresivita, delikvence, závislosti aj.), a to především u dětí a mládeže, a proto má pedagogika volného času tak důležitou roli při výchově. Výchova neprobíhá pouze v rodině a škole, ale nyní se již zařazuje pedagogika volného času jako třetí výchovný článek a ukazuje nám vhodné formy a také náplň trávení volného času. Specifickou zvláštností volného času dětí a mládeže je to, že z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování. A rozsah činností, které jsou možné provádět mimo vyučování je velmi různorodý, jak svými funkcemi, tak obsahem činností i věkem vychovávaných. Jsou to např. zájmové činnosti turistické, přírodovědné, sportovní, tělovýchovné, estetické, technické, vědecké a další.

Specifickým znakem, který se týká volného času v zařízeních ústavní výchovy je to, že velmi často probíhá v samotném zařízení, ve kterém děti bydlí. Nejčastěji se tento stav vyskytoval v zařízeních, která fungovala na principu internátního dětského domova. Kroužky probíhají v mnohých případech v samotném zařízení a z tohoto hlediska prožívají děti svůj volný čas úplně jinak než děti vyrůstající v rodině. Dítě vyrůstající v rodině se rozhodne navštěvovat např. sportovní kroužek a měnit prostředí. Vytvoří skupinku s jinými dětmi a chodí na svůj zájmový kroužek. Dnes je snaha o rekonstrukci objektů dětských domovů a vytvoření skupin rodinného typu. V prvním případě zůstávají děti v samotném dětském domově, který vytvoří takové podmínky, aby se kroužek mohl uskutečňovat přímo v místě. Následně chybí pocit sounáležitosti a identity s jinou vrstevnickou skupinou než je školní

⁸⁰ BORO VÁ, B., TRPIŠOVSKÁ, D., SKOUMALOVÁ, S., SMEJKALOVÁ, V. *Cvičíme s malými dětmi*. Praha : Portál 1998, s. 26.

⁸¹ Srov. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál 2000, s. 94.

třída nebo kamarádi z dětského domova. A jak víme, z hlediska psychologického a také sociologického je dětská nebo dospívající skupina vrstevníků jednou z důležitých složek socializace. V dalším případě, když kroužek probíhá mimo dětský domov, se také vytvoří skupinka, ale obvykle je vztah mezi dětmi také nějakým způsobem ovlivněn. Může být ovlivněn výchovou, „rodinným“ prostředím a pocitem, že většina dětí, vyrůstajících v ústavních zařízeních typu dětského domova, neví kam vlastně patří. Je mým domovem, dětský domov, nebo tam, kde žije máma s tátou, pro koho se mám vlastně učit, vždyť já chci dělat úplně něco jiného než musím atd. Je mnoho otázek, které si děti pokládají a snaží se najít odpověď. Děti z rodiny vypráví o tom, co dělaly s rodiči, mají společné zážitky, minulost i budoucnost, to ale dětem v dětských domovech chybí. Ano, jistě, mají společné zážitky, vzpomínky, ale také několik tet, obvykle žádný mužský vzor v podobě „strejdy“ a rodiče, které si obvykle vybavují pouze v matných vzpomínkách. Každé dítě, které vyrůstá v ústavním zařízení je nějakým způsobem ve svém dětství, dospívání, ale také samotné dospělosti handicapováno.

„Ve volném čase probíhá neustále dynamické utváření vztahů člověka ke skutečnosti, právě zde dochází k nejproměnlivějšímu vzájemnému prolínání a rozporuplnému střetávání vlivů žádoucích i nežádoucích, záměrných i nahodilých, výchovných i mimovýchovných.“⁸²

A právě z tohoto hlediska je velmi nutné dětem a mládeži vyrůstající v ústavních zařízeních poskytovat nejen možnost výběrových kroužků, ale především možnost integrace mezi své vrstevníky, kteří žijí ve svých rodinách.

4.1 Co je předmětem pedagogiky volného času?

Podle Průchy je zájmem této pedagogické disciplíny “volný čas” trávený určitou skupinou populace (dětí, mládež, dospělí).

Pedagogika volného času se zabývá:

- ❖ obsahem, formami a prostředky edukačních aktivit pro kultivaci individuálně a společensky prospěšného trávení volného času u dětí a mládeže,
- ❖ činností školských a jiných zařízení, která zabezpečují edukaci ve volném čase,
- ❖ teorií a výzkumem toho, jak současná mládež (resp. i jiné skupiny populace) tráví volný čas v podmínkách soudobého stavu společnosti.⁸³

⁸² SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno : MUPF 1994, s. 118.

⁸³ Srov. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál 2000, s. 94.

„Předmětem pedagogiky volného času jsou otázky výchovy ve volném čase (ve významu edukace), v zaměření převážně na děti a mládež, výchovy v čase mimo povinné vyučování, resp. výchovy mimo vyučování ve škole i mimo školu, rovněž tak i uplatňování zákonitostí výchovy při utváření osobnosti ve specifických podmínkách práce s dětmi a mládeží v jejich volném čase.

V pedagogice volného času přistupujeme k výchově v základních rámcích volného času, který je důležitou součástí života člověka v každém věku jako čas oddechu, regenerace, relaxace, společenských kontaktů, seberealizace hlavně v zájmových i jiných činnostech, v kterých uspokojuje a rozvíjí svoje potřeby a zájmy, obohacuje svůj život, jeho prožívání.

Předmětem pedagogiky volného času je tedy cílevědomá výchovně vzdělávací činnost s dětmi, mládeží, případně dospělými, zaměřená na účelné využívání jejich volného času, a to na regeneraci psychických a fyzických sil v aktivním oddechu, rekreaci a zábavě, na formování a rozvoj osobnosti, hlavně zájmů, schopností, tvořivosti a dalších pozitivních vlastností, prostřednictvím dobrovolné účasti na organizované a výchovně usměrňované činnosti v duchu humanistických a kulturních hodnot lidstva.“⁸⁴

5 Rodina

Rodina je základní jednotkou každé lidské společnosti, a to nejen proto, že je biologicky významná pro udržení lidstva, ale také proto, že umožňuje socializaci, tj. začlenění jedince do jeho kultury a společnosti.⁸⁵ V rodině by měl mít každý člen své místo plné lásky, porozumění, bezpečí, podpory a jistoty. Při posuzování sociálních vlivů ve volném čase hraje právě rodina prvotní roli. Platí zde, že první zkušenost s využíváním volného času získáváme v rodině. Rodiče jsou pro své dítě prvním vzorem, děti se od svých rodičů učí žít určitým způsobem, napodobují jejich životní styl. Rodiny se od sebe odlišují svým životním stylem i způsobem využívání volného času. Bohužel jsou děti, které nemají to štěstí, aby mohly ve své vlastní rodině vyrůstat, přebírat a napodobovat způsoby rodinného soužití a rolí svých rodičů. Pak nastupují jiné formy náhradní rodinné péče. Poslední možností, která je podle mého názoru možností nejméně vhodnou, je ústavní výchova realizovaná v kojeneckých ústavech a dětských domovech. Ve své práci se snažím najít aspekty vytváření a formování zájmů a zájmových činností u dětí a mládeže, které vyrůstají v dětských domovech a pokouším se zjistit, jak rozdílně působí prostředí dětských domovů, změna ve stylu výchovy

⁸⁴ BEZECNÁ, M. *Pedagogika volného času I. Přednáška na TF JU, ak. r. 2003-2004.*

⁸⁵ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť.* Praha : Sociologické nakladatelství Slon 1997, s. 8.

z rodičů na několik vychovatelů, a také na celkové formování zájmů. Stručně se pokusím vystihnout problematiku dětských domovů a pokusím se popsat a najít rozdíly, které nalézáme při výchově a vzniku zájmů u dětí a mládeže v rodině a dětských domovech.

5. 1 *Když rodina chybí*

„To, co se označuje jako „teplo domova“, zprostředkují normálně dítěti jeho rodiče. Jestliže to nemohou udělat oni (např. proto, že nejsou naživu nebo jsou fyzicky nebo psychicky nekompetentní), potřebují jejich děti jiné lidi, kteří jim svou dlouhodobou náklonností dají pocítit toto „teplo domova“. Tito stálí pečovatelé, i když nejsou biologickými rodiči, jsou základním předpokladem pro zdravý vývoj dětí v raném věku. Díky nim si dítě vytváří pocit důvěry. Anglický psychiatr John Bowlby formuloval tři teze:

Jestliže se dítě může spolehnout, že určitý člověk, stálá blízká osoba, se o něj vždy znova postará, láskyplně o něj pečuje a zabývá se jím, pak prožívá silný nebo chronický strach méně často než dítě, kterému toto vše chybí.

Dítě si vytváří během svých prvních roků života postoj důvěry v život na základě prožitku přijetí, který získalo od svých rodičů nebo od jiných stálých blízkých osob. Tento základní postoj zůstává zachován relativně nezměněn v dalším průběhu života a výrazně se projevuje. Totéž samozřejmě platí pro postoj nedůvěry, tedy prožitek nepřijetí.

Postoje člověka k lidem odpovídají jeho raným dětským zkušenostem získaným v kontaktu se stálými blízkými osobami. Ty zprostředkovávají dětem primární zkušenost pro společenský styk s ostatními, např. důvěru či nedůvěru vůči druhým. Také tato primární sociální zkušenost je v pozdějším životě patrná, především se projevuje v oblasti sociálních vztahů, např. v partnerství.“⁸⁶

Úskalím mladých dospělých vyrůstajících v DD je navazování a udržování partnerských vztahů a přizpůsobení se rodičovské roli.

„Alespoň částečné zvládnutí těchto rolí závisí na tom, zda zátěži z nedostatku potřebné zkušenosti byla kompenzována, zda jsou dospělí schopni navázat a udržet partnerský vztah na přijatelné úrovni. Jejich osobnostní zralost se projeví úrovní péče o vlastní děti. Zůstává zde zvýšené riziko, že se v jejich chování nepříznivě odrazí zkušenosti s vlastními rodiči.

⁸⁶ KERN, H., MEHLOVÁ, CH., NOLZ, H., PETER, M., WINTERSPERGEROVÁ, R. *Přehled psychologie*. Praha : Portál 2000, s. 134.

*V partnerské a rodičovské roli se projeví, zda jsou schopni plnit další ze základních úkolů dospělosti: schopnost přijmout zodpovědnost za jiné lidské bytosti.*⁸⁷

Schopnost žít v manželství je indikátorem úrovně sociální adaptivity. Lidé, kteří žili sami, měli více problémů (byli častěji trestáni, léčeni ze závislostí nebo byli bezdomovci).

V dětství citově deprivovaní jedinci, podle Vágnerové, zvládají obtížně i rodičovskou roli, chybí jim potřebná citová a sociální zkušenost, fungují zde spíše jen biologické dispozice.⁸⁸

*„Pro doplnění je třeba dodat, že i sebehodnocení člověka závisí rozhodujícím způsobem na tom, zda mu bylo jako malému dítěti jeho okolím umožněno rozvinout si primární postoj důvěry, zda byl vítán či nikoli.*⁸⁹

5. 2 Význam rodinného prostředí pro vývoj dětí, deprivace

*„Při jednom pokusu, který mezitím obletěl svět, oddělili Harlow a Zimmermann mláďata opic bezprostředně po narození od jejich matek a přenesli je do klecí se dvěma umělými „náhradními matkami“. Jedna byla vyrobena z drátu a druhá z pěnové gumy a látky. Dokonce i ty opičky, které dostávaly potravu z láhve z drátěné matky, trávily většinu svého času u měkké „polštářkové“ matky, komfortnost kontaktu byla jednoznačně důležitější než přísun potravy. Zvláště při strachu utíkala všechna pokusná zvířata bez výjimky k měkké „matce“. V četných výzkumech se ukázalo, že chování, které zvířata projevovala k měkkým náhradním matkám, bylo téměř identické s chováním kontrolní skupiny opic k opravdovým matkám.*⁹⁰

Nejčastější poruchou dětí žijících v kolektivních zařízeních ústavní péče je deprivace. *„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.*⁹¹ Dlouhotrvající deprivace může vést k narušení psychického vývoje, k nerovnoměrnému rozvoji některých složek osobnosti či ke vzniku specifických psychických odchylek.

*„Z hlediska charakteru a závažnosti jsou důsledky citové deprivace značně variabilní. I tak závažná negativní zkušenost, jakou je psychická deprivace, působí na různé děti odlišně, podle toho, jak jsou geneticky disponovány a jakou mají primární zkušenost.*⁹²

⁸⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál 2000, s. 329.

⁸⁸ Tamtéž, s. 329.

⁸⁹ KERN, H., MEHLOVÁ, CH., NOLZ, H., PETER, M., WINTERSPERGEROVÁ, R. *Přehled psychologie*. Praha : Portál 2000, s. 134.

⁹⁰ Tamtéž, s. 133.

⁹¹ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha : SPN 1992, s. 115.

⁹² VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál 2000, s. 323.

K běžným projevům citové deprivace u malých dětí patří výrazné vývojové opoždění řeči, opožděný vývoj sociálních a hygienických návyků, opoždění ve vývoji jemné motoriky, jemných pohybů apod. Postihnuta bývá i emotivita, která se vyznačuje plochostí, nerozvinutostí, matností nebo naopak afektivností. Většina šestiletých ústavních dětí bývá školsky nezralá, školní prospěch je zpravidla zřetelně pod úrovní jejich potencionálních schopností.

Podle Vágnerové obecně platí: chybí-li osobně významný člověk, bytost, s níž chce být dítě v kontaktu, nevytváří se ani potřeba komunikace. Slovní zásoba je i později chudá. Rozumové schopnosti citově deprivovaných dětí nemusí být závažněji postiženy, ale nejsou dostatečně využívány. Lze pozorovat nápadnou neschopnost učit se ze zkušeností, např. zobecnit konkrétní a aktuální následky vlastního jednání. Tyto děti mívají ve škole horší prospěch, ten ovšem neodpovídá jejich skutečnému nadání. Nedovedou pracovat samostatně, snadno se rozptýlí. Potřebují přímé vedení a citovou podporu motivace k učení.⁹³

5. 2. 1 Kasuistika

„Waltrud K. vyrůstala až do svých dvou let v dětském domově. Pak se našla rodina, která byla připravena vzít si ji do pěstounské péče. Vývojový test krátce po odchodu z dětského domova ukázal dramaticky špatný obraz Waltraudina vývojového stavu, ve všech vyšetřovaných oblastech (tělesná koordinace, sociální kontakt, rozvoj řeči, manipulace s materiálem, inteligence) byla retardovaná, to znamená mírně opožděná ve vývoji ve srovnání s její věkovou skupinou, a to až o jeden rok.

Během let, které strávila v pěstounské rodině, se konala další vyšetření. Při nich se ukázalo, že toto dítě po krůčcích dohánělo nedostatky ve svém vývoji. Při posledním měření ve věku sedmi let byla dokonce v některých vývojových oblastech v předstihu. Z dítěte, které přišlo z dětského domova těžce zanedbané, udělalo začlenění do rodiny člověka, který mohl plně rozvíjet svá nadání.“⁹⁴

Velmi důležité zde bylo nalezení vhodné rodiny ještě v útlém věku dítěte. Každý den, který může dítě z dětského domova strávit mimo ústavní zařízení (tedy v náhradní rodinné péči) je pro budoucnost dítěte nenahraditelný.

⁹³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál 2000, s. 323-325.

⁹⁴ KERN, H., MEHLOVÁ, CH., NOLZ, H., PETER, M., WINTERSPERGEROVÁ, R. *Přehled psychologie*. Praha : Portál 2000, s. 133.

6 Náhradní rodinná péče

Smějící se oči

„Když se ti někdy zdá,
že je život příliš těžký,
zkus trochu napodobit klauna,
kterému sice srdce pláče,
ale přece se smíchem hraje na housle
pro jedno dítě,
aby se vyléčil
ze slz svého srdce.“

PHIL BOSMANS

V každé době i společnosti jsou děti, o které se jejich rodiče nemohou nebo nechtějí starat, nebo to z nějakých důvodů není žádoucí.

Způsob, jakým se upravují výchovné poměry těchto dětí, určují právní předpisy. Soud se však vždy musí řídit individuálním zájmem konkrétního dítěte a jeho maximálním prospěchem. Podklady připravují sociální pracovníci.

6.1 Náhradní péče

Nyní jsou k dispozici tyto formy náhradní rodinné péče:

1. *Adopce* – osvojení (zrušitelné a nezrušitelné), nejvíce se blíží vlastní přirozené rodině. Manželé, kteří nemají vlastní děti, přijímají za své dítě jiných rodičů. Právně vzniká svazek zcela totožný s vlastní rodinou.
2. *Poručnictví*
3. *Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby*
4. *Pěstounská péče individuální* – manželé, kteří většinou už mají vlastní děti, přijímají do své péče a výchovy ještě 1-2 děti cizí. Svěření do jejich péče provádí soud a pěstouni dostávají finanční odměnu. Dítě právně není jejich vlastním.
5. *Pěstounská péče ve zvláštním zařízení* – skupinová péče – zakládá se na manželském principu, tzn. pěstouny jsou manželé, kteří přijímají do své péče celou skupinu dětí cizích.

6. *Pěstounská péče ve zvláštním zařízení* – dětská vesnička SOS – zakládá se na mateřském principu, tzn. pěstounkou je zde samotná žena – matka, která bydlí se svěřenými dětmi (zpravidla 6) v samostatném domku. Skupina takových domků tvoří společenství vesničky a je plněna začleněna do života obce.⁹⁵

6. 2 *Ústavní výchova*

1. *Kojenecké ústavy a dětské domovy do tří let*

Děti do tří let věku jsou umisťovány do kojeneckých ústavů a dětských domovů od narození do 3 let. Hlavním úkolem těchto zařízení je najít v co nejkratší době ve spolupráci s rodiči, orgánem péče o dítě a soudy optimální řešení situace dítěte tak, aby jeho pobyt v ústavním zařízení byl co nejkratší.

2. *Dětské domovy internátního typu*

Kojenecké ústavy a dětské domovy jsou zařízení nejvíce vzdálená instituce od rodiny. Ústav zajišťuje všechny služby jednotně, děti jsou rozděleny do skupin podle věku, vychovatelé se střídají ve službách.

kojenecké ústavy – pro děti od 0 – 3 let věku a spadají pod ministerstvo zdravotnictví,

dětské ústavy – pro děti od tří let věku dětí do plnoletosti nebo doby, kdy ukončí přípravu na budoucí povolání (studium), tyto zařízení spadají do resortu ministerstva školství. Tato ústavní zařízení se řídí zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a vyhláškou z roku 2003, kterou upravují podrobnosti činnosti těchto zařízení. Podmínkou v těchto zařízeních je dodržování základních práv každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána.

„*Primárním úkolem kojeneckých ústavů a DD do 3 let je poskytování základní péče o svěřené děti.*“⁹⁶ Sekundárním úkolem je ve spolupráci s oddělením sociálně právní ochrany dětí a mládeže na okresním úřadě vyjasnit sociálně právní situaci dítěte.⁹⁷

⁹⁵ Srov. ÚZ - Zákon č. 94/1963 o rodině a související předpisy. Praha, Linde a. s. 1998.

⁹⁶ Časopis Sociální práce, děti a náhradní výchovná péče. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež*. Brno 21/2003 s. 38.

⁹⁷ Srov. Časopis Sociální práce, děti a náhradní výchovná péče. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež*. Brno 21/2003 s. 38.

„Statistika z hlediska dítěte:

Celkem bylo přijato v průběhu roku 2000 přijato do kojeneckých ústavů a dětských domovů 1 923 dětí, z toho:

59,7 % ze sociálních důvodů

21,0 % ze zdravotních důvodů

19,3 % ze sociálně-zdravotních důvodů

Podíl romských dětí z celkového počtu přijatých činil 25,8 %. Handicapované děti představovaly 18,7 %. Děti týrané 3,0 %.^{98, 99}

3. Dětský domov rodinného

– bytového typu – tyto zařízení se snaží chod ústavního zařízení přiblížit životu rodiny, v bytových jednotkách žijí skupiny dětí různého věku i pohlaví se svými dvěma či třemi vychovateli, kteří se ve službě střídají. Chod domácnosti zajišťuje ústav jednotně (jídlo, prádlo aj. služby). Jedná se tedy o výchovu ústavní, kdy je za výchovu i péči odpovědná instituce – ústav.

4. Diagnostické ústavy

5. Výchovné ústavy

6. Ústavy sociální péče pro mládež

Jednou z forem náhradní rodinné péče může být i péče hostitelská, která je určená pro starší děti a není zde předpoklad, že by se mohly vrátit do své biologické rodiny nebo být umístěny v pěstounské péči.

⁹⁸ Časopis Sociální práce, děti a náhradní výchovná péče. Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež. Brno 21/2003, s. 38.

⁹⁹ Statistiku po roce 2000 jsem i přes kontaktování střediska náhradní rodinné péče nezískala.

6. 2. 1 Ústavní zařízení

Pro některé děti je pobyt v porodnici začátkem série ústavních pobytů pokračujících, zejména v kojeneckých ústavech a dětských domovech. Tyto pobyty končí často až v dospělosti. Ústav je vždy pokusem o umělý domov.¹⁰⁰ Děti, které vyrůstají v ústavních zařízeních jsou do určité míry vyřazeny z běžného způsobu života. V ústavu nemají možnost přirozeného soužití s lidmi, žijí ve skleníkovém světě. Dnes už je dobře známé, jaké následky má zvláště dlouhodobý pobyt v ústavních zařízeních. **Následky ústavní výchovy se liší podle věku dítěte při příchodu do ústavního zařízení, délky pobytu v ústavním prostředí, délky pobytu dítěte v biologické rodině (v případě, že v rodině nějaký čas dítě žilo) a životních zkušeností dítěte.**

Před dvaceti lety se PhDr. Matějček vyjádřil heslovitě a zjednodušeně ke kolektivním zařízením takto: „*Zařízení trvalé kolektivní výchovy jsou pro dítě nebezpečná, zařízení denní kolektivní výchovy jsou pro dítě náročná.*“¹⁰¹ Dnes, po dalších dvaceti letech, by podle vlastních slov na této tezi prakticky nic neměnil. Trvalý pobyt dítěte v zařízeních kolektivní výchovy je „nebezpečný“ v tom smyslu, že sám o sobě nepříznivě ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Je už sám o sobě deprivací. Jen děti, které jsou zvláště odolné vůči deprivacím, nebo ty, které mají štěstí na zvlášť příhodné, nedeprivací podmínky v ústavu, zůstanou relativně nedotčeny.¹⁰²

V zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině v platném znění je uvedena jako jedna z forem náhradní péče – ústavní výchova. Ústavní výchova může být nařízena pouze v případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě.

K náhradní výchově ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy se přistupuje hlavně tehdy, není-li z právního hlediska nebo s ohledem na zdárný vývoj dítěte účelná nebo možná náhradní rodinná péče. Dětské domovy jsou nejrozšířenějším typem náhradní ústavní výchovy.

Podle Vocilky jsou do školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy umístěvány děti a mládež, jejichž mravní výchova a psychosomatický vývoj je ohrožen na základě soudního rozhodnutí o ústavní výchově nebo na základě dohody se

¹⁰⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha : Sociologické nakladatelství Slon 1995, s. 63.

¹⁰¹ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha : SNP 1992, s. 105.

¹⁰² Srov. tamtéž, s. 105.

zákonnými zástupci. Ústavní výchovu navrhuje převážně okresní (obvodní) úřad. Může být navržena také na žádost rodičů nebo jejich zákonných zástupců.¹⁰³

Dětský domov je státní školské výchovné zařízení. Výjimkou jsou pouze soukromé dětské domovy. Dětský domov je určen pro výkon ústavní výchovy dětí a mládeže, ochranná výchova se v dětském domově nerealizuje. Do dětských domovů se, podle vyhlášky MŠMT ČR č. 64/1981 Sb., umísťuje mládež obojího pohlaví ve věku od tří do osmnácti let, popřípadě do ukončení přípravy na povolání.

Dětský domov zajišťuje výchovnou, hmotnou a sociální péči mládeži převážně s normálním duševním vývojem, která ze závažných důvodů nemůže být vychovávána ve vlastní rodině a nemůže být osvojena nebo umístěna v jiné formě náhradní rodinné péče.

Sourozenci se zásadně zařazují do jedné výchovné skupiny nebo do jedné rodinné buňky.

Praxe stávajícího systému ústavní péče neumožňuje naplňovat všechny potřeby dítěte nutné pro jeho harmonický vývoj. Až do roku 2002 nebyla problematika ústavní výchovy upravena zákonem. Nový zákon o ústavní výchově zlepšil situaci jen v určitých detailech, v podstatě ale zachoval koncepci poplatnou době socialistické éry.

Současný systém péče o děti umístěné v dětských domovech a výchovných ústavech neumožňuje naplnění požadavků čl. 29, podle kterého má výchova dítěte směřovat k rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových a fyzických schopností v co nejširším objemu a k přípravě na zodpovědný život dítěte ve společnosti. Nabídka a charakter ústavních zařízení neumožňuje poskytovat adekvátní péči založenou na moderních přístupech a vědeckých podkladech.

7 Důvody a cesty umísťování dětí bez rodinného zázemí

Odborníci poukazují na fakt, že se ve společnosti vždy budou objevovat rodiče, kteří dočasně nebo trvale nebudou schopni a ochotni své děti vychovávat, a to z mnoha příčin. Jedná se o rodiče, kteří nezvládnou svoji rodičovskou roli pro chronickou fyzickou nebo duševní nemoc či vysoký stupeň invalidity, rodiče, kteří jsou opakovaně ve výkonu trestu odnětí svobody. V některých případech se jedná o mladé, nezralé páry, s nedostatkem životních zkušeností, se sociálně patologickými rysy v povaze, nedostatečně odpovědné,

¹⁰³ Srov. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*. Praha : MŠMT 1999, s. 9.

u nichž nelze očekávat pomoc širší rodiny. Často jde o rodiče, kteří sami vyrůstali v disharmonickém prostředí, či v ústavních zařízeních.¹⁰⁴

7.1 Příčiny umístění dětí v dětských domovech

Nejčastějším důvodem umístění dítěte do DD¹⁰⁵ je neplnění některých ze základních funkcí rodiny.

„Helus uvádí devět základních psychologických funkcí rodiny:

- ❖ uspokojuje základní, primární potřeby dítěte
- ❖ uspokojuje potřebu organické přináležitosti dítěte
- ❖ dává dítěti již od nejútlejšího věku akční prostor
- ❖ uvádí dítě do vztahu k věcem rodinného vybavení
- ❖ dává dítěti bezprostředně působící vzory a příklady
- ❖ zakládá, upevňuje a stále rozvíjí vědomí povinnosti
- ❖ dává dítěti příležitost vejít do mezigeneračních vztahů
- ❖ navozuje v dítěti představu o širším okolí, o společnosti a světě
- ❖ je prostředím, kde se mohou svěřit, očekávat radu a pomoc: je útočištěm v situacích životní bezradnosti.“¹⁰⁶

V případě, že rodina není schopna plnit některou z těchto funkcí, stává se rodinou dysfunkční. „Dysfunkční rodina je pro rozvoj dítěte tak velkou hrozbou, že společnost volí v takovém případě stále častěji jako jediné možné řešení odnětí dítěte a hledání optimálních forem náhradní péče o ně.“¹⁰⁷

Nejčastější primární příčiny selhání rodiny, které se objevují jako důvody pro umístění dítěte do DD jsou tyto:

- ❖ alkoholismus a jiné návykové látky
- ❖ prostituce
- ❖ zneužívání a týrání dětí
- ❖ nezvládnutá výchova
- ❖ nízká sociální úroveň rodiny

¹⁰⁴ Srov. Časopis Sociální práce, děti a náhradní výchovná péče. Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež. Brno 21/2003, s. 38.

¹⁰⁵ DD – dětský domov

¹⁰⁶ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha : Karolinum 1992. In. Vocilka, M.: *Dětské domovy v České republice*. Praha : MŠMT 1999, s. 26.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 26.

8 Právní pohled

Zde několik poznámek týkajících se procedurálního postupu umístění dítěte do náhradní výchovné péče v ČR. „*Když dítě rodiče opustí v prvních dnech či měsících života, je dítě umístěno do kojeneckého ústavu na základě rozhodnutí soudu. A to buď na základě předběžného opatření, v případech ohrožení života, na návrh (většinou) orgánu sociálně právní ochrany dětí soud rozhoduje do 24 hodin od podání návrhu, nebo na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově. Předběžné opatření musí být do tří měsíců stvrzeno rozhodnutím o nařízení ústavní výchovy, jinak se dítě vrací do rodiny. Orgán sociálně-právní ochrany také dále mapuje rodinnou situaci. Když rodiče svolí k adopci, kojenecký ústav spolupracuje s orgánem sociálně-právní ochrany dětí na umístění dítěte do náhradní rodinné péče. Soud dále rozhoduje o právním uvolnění dítěte také v případech uznání tzv. kvalifikovaného nezájmu rodičů podle zákona o rodině.*“¹⁰⁹

Každý z nás si je vědom toho, že dětský biologický čas je kritický a běží mnohem rychleji než biologický čas rodičů a nás dospělých. K tomuto faktu bohužel naše legislativa nepřihlíží. Skutečně velmi dlouho trvá, než se dítě dostane do nové rodiny. Otázka rodičovských práv a možnosti jejich zbavení je velmi složitá a závažná věc. Samozřejmě dítě je nejdůležitější a proto by se mělo přihlížet především na zájem dítěte, často je tomu ovšem přesně naopak a rodiče se stávají těmi, kteří nejen, že ublížili svému dítěti tím, že se do ústavního zařízení dostalo, ale především tím, že zde musí trávit mnoho měsíců ba i roků úplně zbytečně. Rodičovských práv je možno zbavit rodiče soudně a to pouze za jejich přítomnosti. Bohužel mnozí rodiče si velmi dobře hlídají, aby z právního zakotvení o své dítě nepřišli, a to i přesto, že jejich zájem je sice právně doložen např. jednou návštěvou nebo pohlednicemi a dopisy, opravdový zájem je ve skutečnosti nezájmem a komplikováním života „svému“ dítěti. Zde jeden z možných případů, který líčí paní ředitelka dětského domova v Praze: „*Smutné je, když přijde matka, položí si na stůl hodinky, přetrpí téměř beze slova dvacet minut, aby měla čárku, a odejde bez zájmu pryč.*“¹¹⁰ Podle Šoltýse je pojem kvalifikovaného nezájmu v pořádku, ale rozčiluje ho lhůta. Pokud má rodič opravdový zájem o své dítě, je schopen i přes jakékoli překážky projevit jej maximálně do 2 měsíců. Je nesmysl

¹⁰⁸ Srov. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*. Praha : MŠMT 1999, s. 26-32.

¹⁰⁹ Časopis Sociální práce, děti a náhradní výchovná péče. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež*. Brno 21/2003, s. 33.

¹¹⁰ Schmidtová, Š. *Kde domov můj...* časopis Bazar, duben 4/04, s. 66.

čekat půl roku, zda rodič pošle do zařízení pohlednici, aby tzv. „projevil zájem“ a tím, de facto, zablokoval dítěti cestu z ústavního zařízení do rodinné péče. Praxe mě naučila, že tito „rodiče“ se o dítě starat nebudou, ale svá práva znají perfektně. V praxi si pečlivě hlídáme vypršení lhůty pro „nezájem“, ale v 90% případů nás rodiče „nezklamou“ a mnohdy těsně před ukončením této doby napíší. Mají to snad poznačeno v kalendáři.¹¹¹

A ještě několik řádků k předložené kasuistice. *„Zde popsaná hrubá forma vývojového zanedbání dětí pobytem v dětském domově v raném věku se označuje jako hospitalismus. Jako první ho systematicky zkoumal Freudův žák RENE SPITZ. Někteří autoři hovoří také o deprivacním syndromu, protože dětem v dětských domovech je upíráno to, co právě v raném věku bezpodmínečně potřebují - emoční podporu („teplo domova“), stále pečující osoby, jakými jsou normální rodiče, zvláště matky, a náklonnost. Tento nedostatek je patrný v tělesné i duševní oblasti a vede pravděpodobně k tomu, že deprimované děti nejsou někdy ani v dospělosti schopny navazovat pevné vztahy.“*¹¹²

9 Charakteristické znaky ústavní výchovy

podle Matějčka z hlediska psychologického¹¹³

9.1 Trvalost a hloubka citových vztahů

Podmínek pro navazování trvalých a hlubokých citových vztahů mezi dítětem a dospělými vychovateli od adopce ke kojeneckému nebo dětskému domovu ubývá. V dětských zařízeních ústavního typu dítě při častých změnách personálu, při neosobní organizaci denního života a důrazu na technickou stránku výchovy nachází jen minimálně příležitosti pro navázání hlubšího a trvalejšího citového vztahu k někomu z dospělých. Rodinná výchova existuje tam, kde jsou uspokojovány základní psychické potřeby dítěte i jeho vychovatelů, kde svazek má perspektivu trvalosti v čase, místě i osobách, kde jeden druhému „patří“. V ústavní výchově tyto podmínky zajištěny nejsou. Výchovu má na starost profesionální vychovatel, kterému dítě vnitřně ani právně „nepatří“, má zpravidla svou vlastní rodinu a své vlastní děti, takže uspokojuje své rodičovské potřeby převážně někde jinde a někým jiným než právě tímto vychovávaným dítětem.

¹¹¹ Srov. Časopis Sociální práce, děti a náhradní výchovná péče. Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež. Brno 21/2003, s. 27.

¹¹² KERN, H., MEHLOVÁ, CH., NOLZ, H., PETER, M., WINTERSPERGEROVÁ, R. Přehled psychologie. Praha : Portál 2000, s. 133.

¹¹³ Srov. MATĚJČEK, Z. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha : SPN 1992, s. 187-192.

9. 2 *Budoucnost*

Pro klasickou ústavní výchovu je typická vázanost na současnost, přítomnost, okamžitou interakci. Chybí vzdálenější perspektiva, chybí sdílení osudu dítěte a vychovatele.

9. 3 *Soukromí*

S uspokojováním potřeby otevřené budoucnosti úzce souvisí účast dítěte na soukromém životě svých vychovatelů. Od adopce ke klasickému dětskému domovu postupně narůstají hranice oddělující jeden svět od druhého. Tyto hranice závisí především na zájmu angažovanosti vychovatele na osudu dítěte, jak dalece s ním chce sdílet nebo před ním projevovat svá přání, své zájmy, postoje, obavy a naděje, jak dalece s ním sdílí svůj životní prostor a svůj nepracovní, odpočinkový, volný čas. V rodině žijí vychovatelé i dítě ve stejné společenské sféře. V dětském domově už sama organizace provozu vzdaluje soukromou atmosféru života vychovatele od světa vychovávaného dítěte. Vychovatel má svůj domov, má svou rodinu, má vyměřen určitý pracovní čas. Předpokládá se, že své problémy, starosti, smutky a osobní starosti nebude přenášet do práce s dětmi.

V rodinné výchově jsou velmi pozitivním činitelem rozhovory kolem rodinného stolu, kdy každý vypravuje své osobní zážitky. Podobným činitelem je společné plánování a třetím činitelem jsou rodinné konflikty, hádky, nedorozumění. Ovšem pokud následuje řešení těchto konfliktů, usmíření, uklidnění a všechny ostatní příležitosti, vyniknou spíše pozitivní rysy osobnosti jednotlivých členů rodiny. Organizace života v ústavu ve velké míře takovéto příležitosti redukuje na minimum.

9. 4 *Modely sociálních vztahů*

„Dítě v kojeneckém ústavu a dětském domově poznává v typickém případě dospělého jen ve vztahu k sobě – jako svého vychovatele, pak ještě ve vztahu k druhým dětem – tedy jako vychovatele obecně. V mateřské škole a škole poznává roli učitelky atd. V rodině poznává dítě dospělé také ve vztahu k sobě, ale kromě toho ještě ve spoustě vztahů jiných. Poznává roli matky, otce, babičky, sourozence, ale i roli manžela a manželky, bratra a sestry, roli otce nebo matky jako "hlavy rodiny", výdělečného i nevýdělečného člena rodiny atd. atd. Poznává různé vztahy k práci, k myšlenkám, k ideálům, zálibám, vztahy k věcem, jež mají podle

okolností hodnotu užitek, historickou, osobní, citovou, ideovou atd."¹¹⁴ V rodině tedy žije dítě uprostřed bohatého pletiva vztahů a obzor jeho poznání je v důsledku toho široký. V osobě vychovatelky v ústavu nebo učitelky ve škole nepozná dítě roli matky, ale v podstatě jen bytost vykonávající zaměstnání, zaměřené k dítěti jak k objektu péče, kterou vykonává v daném prostředí a v pracovním čase. Role matky i ostatních členů rodiny je dána primárně vztahem k dítěti. Naproti tomu role vychovatelky je dána výchovným systémem, pracovním programem apod.

9. 5 Vychovatelská technologie proti vzájemnému soužití

Rodinná výchova je neprogramová. „Je vázána na situaci a na individualitu dítěte a vychovatele. Ústavní výchova je naopak programovaná. Většinou má formu receptu pro vedení všech dětí v daných podmínkách. K této programové výchově, či lépe řečeno k výchovné technologii, nutně patří zacházení s odměnami a tresty, které je její podstatnou součástí. Výchovná technologie bývá mnohdy na tuto součást zcela redukována. Právě v tomto bodě se rodinná a ústavní výchova výrazně rozcházejí. Jestliže totiž rodinná výchova zůstane jen na úrovni technologie odměny a trestu, cítíme, že jí něco podstatného schází. Chybí tu rozměr osobního vztahu – rozměr, který přináší „něco navíc“. Nad pouhými odměnami a tresty stojí v rodinné výchově rovina odpouštění a usmířování. A na této rovině nelze dobře manipulovat, odměřovat, programovat. Nelze předpisovat recepty a stanovit zásady použitelné pro všechny. Je to rovina osobního vztahu, osobní angažovanosti. Co to z hlediska rodičů znamená? Na této rovině prožívají zklamání, když se dítěti něco nepovede, jsou dotčeni a uraženi jeho nevhodným chováním, jsou povzneseni, nadšeni, hrdí, mile překvapeni úspěchem nebo pěkným počínáním dítěte, jsou ochotni za něj bojovat. Dítě je významným činitelem osobní identity rodičů, jejich společenské prestiže. Naproti tomu sestra v kojeneckém ústavu a vychovatelka v dětském domově jsou vlastně nedotknutelné, neurazí se, nepodléhají bolestnému zklamání. Spíše prožívají radost z výchovného úspěchu a dají je najevo. Celkově se však pokládá za vychovatelskou profesionální ctnost jednat bez afektivního podbarvení, uvážlivě odměřovat tresty, racionálně zacházet s odměnami, být „inženýrem v oblasti výchovy“. Rodinnou výchovu charakterizuje tedy spíše důraz na vzájemné soužití, výchovu ústavní spíše důraz na výchovnou technologii.“¹¹⁵

¹¹⁴ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha : SPN 1992, s. 190.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 191-192.

Individuální rozdíly mezi rodinami a ústavy mohou být ovšem velké. V některé rodině může být výchova chladně technizována, v některém dětském domově je výchova velmi osobní, s důrazem na radost a vzájemný vztah.

9. 6 Ochranná opatření

Při každém výchovném působení se snažíme, aby se dítě nedostalo na scestí.

„Rodinnou výchovu charakterizuje spíše důraz na kontrolu vnitřní, ústavní výchovu na důraz na kontrolu vnější. To současně znamená důraz na vnitřní zábrany a svědomí na jedné straně a důraz na dohled a omezení na straně druhé. Rodina si ponechává spíše kontrolu dítěte na dálku, ústav spíše nablízko. Dohled v ústavu je praktikován soustavou opatření, jako jsou organizované vycházky, organizovaný volný čas, prakticky stálá přítomnost vychovatele u skupiny apod. Nespolehá se zde na to, že by se dítě s něčím svěřovalo, a ani se to nevyžaduje. Naopak v rodině se počítá s tím, že se dítě spontánně svěřuje se svými zážitky, přáními a touhami. Bez této podstatné podmínky by byla působnost rodinné výchovy velice oslabena.“¹¹⁶

9. 7 Směr výchovného působení

„Pro dětský domov je typické výrazně jednostranné výchovné působení – od vychovatele k dítěti. Vychovávat je vychovatelovou profesí: dítě je předmětem jeho odborné činnosti. Interakční model zde tedy má zcela osobitou jednostrannou podobu.“¹¹⁷

9. 7. 1 Příklad výchovného působení dětský domov Senožaty - kasuistika

Kateřina je narozena v roce 1990. V červnu jí bude 16 let. Do dětského domova byla přijata na základě nařízené ústavní péče z důvodu nevhodných rodinných poměrů. Rodiče nežijí ve společné domácnosti, nejsou manželé, matka je v současné době ve výkonu trestu.

Kateřina nechodila řádně do školy, vykazovala značnou, neomluvenou absenci, nebyla připravena na vyučování, později ohrožovala své zdraví při aplikaci návykových látek, což bylo prokázáno. Utíkala z domova a lhala - tímto způsobem řešila nepříjemné situace. Rodiče se školou nespolečně pracovali, nejevili zájem o problémy s chováním, byla ohrožena

¹¹⁶ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha : SPN 1992, s. 192.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 191.

mravní výchova nezletilé. Rodiče nebyli schopni zajistit řádnou výchovu a neprojevovali ani snahu o zlepšení situace, proto byla nařízena ústavní výchova. Do dětského domova byla přijata v dubnu 2005, před nástupem strávila šest měsíců v diagnostickém ústavu.

Kateřině chybí pevně zakotvené učební návyky, přístup k novým věcem je těžkopádný a je určen vstupním vhladem. V případě zajímavé situace, dochází k vnitřnímu emočnímu přijetí, zvýšení motivace i následného výkonu. V opačném případě přichází rezignace a zbrkllost. Před staršími má tendence se předvádět, chce být středem pozornosti, u mladších se snaží být spíše pomocnicí.

Doporučení etopeda z diagnostického ústavu: vhodná a důležitá je pravidelná účast na zájmových činnostech. Zájmy jsou zatím nestálé, povrchní, do připravených činností se zapojuje, nutná motivace, vlídné jednání, průběžné povzbuzování a trpělivost. Dále je potřeba pevnější vedení, nutná rodinná výchova, která je z vlastní rodiny zanedbaná.

V současné době navštěvuje Kateřina osmý ročník základní školy. Výrazně se zlepšila ve studijních výsledcích, v jednání a chování s učiteli a ostatními dospělými nemá potíže, pracovní činnosti nevyhledává, ale v případě určených povinností snaha o jejich správné plnění. V dětském domově navštěvuje taneční kroužek, dále hasičský, volejbal, sborový zpěv a počítačový kroužek.

10 Dětské psychické potřeby

podle E. Bakaláře a J. Klégrové:¹¹⁸

Obyčejně si myslíme, že dětské potřeby dobře známe, neboť jsme byli svého času také dětmi a museli jsme si je tedy prožít. Avšak není tomu tak. I když některé naše potřeby jako děti mohly být velmi silné, nedovedli jsme je však tehdy nejspíše ani pochopit ani pojmenovat. Prožívali jsme různé stavy i nejasného či neznámého původu a nejspíše jen zkušený pozorovatel a psycholog nebo pedagog mohl s určitostí říci o co vlastně jde. Potom,

¹¹⁸ BAKALÁŘ, E., KLÉGROVÁ, J. Dětské psychické potřeby. Dostupné [www.<http://iustin.cz/art.asp?art=19](http://iustin.cz/art.asp?art=19)

s postupem dospívání, mnohé tyto naše potřeby – ať již uspokojené nebo neuspokojené – byly překryty nároky dospělého věku, např. tlakem najít si partnera, uplatnit se v zaměstnání, společenském životě apod.

Dětské psychické potřeby

Seznam 12 nejdůležitějších potřeb dětí.

1. **Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších smyslových podnětů** (nezbytnost stimulace, včetně taktilní).

2. **Potřeba poznávání**, experimentování, hraček odpovídajících věku, hry volné, tvořivé i vázané pravidly (takže i nezbytnost prostoru pro sebevyjádření, sebeprojevení, seberealizaci, a dále i prostoru pro fantazii, volný pohyb, pro pěstování zájmů od sportu po odborné koníčky apod.).

3. **Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů**, tj. vztahů k rodičům či k jiným osobám prvotních vychovatelů, a to formou jejich bezpodmínečné lásky (nezbytnost zažití akceptování, zájem, mazlení, kladné hodnocení, pochvalu, povzbuzení, porozumění, přízeň, sympatií, srdečnost, trpělivost apod.).

4. **Potřeba jistoty ve vztazích** a z ní odvozený pocit základní životní důvěry - bezpečí (důležitost zážitku fungující ucelené rodiny, přítomnosti důležitých osob, "vypočitatelnosti" rodičů, možnosti komunikovat, svěřit se, mít zázemí, pocitu spolehnutí se na pomoc, na podporu v tísní, a tak se naučit překonávat úzkost a strach).

5. **Potřeba určité stálosti**, řádu a smyslu v podnětech, potřeba vedení, autority, disciplíny, důslednosti se strany rodičů (takže i požadavek pravidelnosti, režimu, rituálu, srozumitelnosti světa apod. a tedy i cíleného zaměstnání a vzdělávání, znát svá práva a povinnosti).

6. **Potřeba kontaktu v jeho různých podobách:**

a) **při styku s vrstevníky**

(souhra, součinnost, partnerství, kamarádství, přátelství)

b) **při setkání s malými dětmi i s dětmi odrostlejšími**

(zkušenost starat se o malé, spolupráce s většími)

c) **při soužití s jinými dospělými i s generací prarodičů**

(zkušenost pomáhat v domácnosti, nemocným a ubližovaným, učit se chování i znalostem od starších a také úctě k nim).

7. Potřeba modelu vhodného, slušného řešení mezilidských konfliktů, potřeba mužského a ženského vzoru a zkušenosti rodinného života.

8. Potřeba identity

a) tj. nezbytnost vědět kdo jsem, jaký jsem, odkud přicházím, kdo jsou mí příbuzní, z jaké rodiny pocházím, jaké v ní mám místo apod.

b) nezbytnost prožitku někam patřit, mít domov, teritorium (tedy i soukromí, svůj svět, svá tajemství), ale i potřeba sounáležitosti s rodinou apod.

9. Potřeba samostatnosti, soběstačnosti, nezávislosti, tendence dělat věci po svém – v tom je obsažena i nezbytnost prostoru k projevení nesouhlasu, vzdoru, agrese, ale i k prosazení se, k projevení své svobodné vůle.

10. Potřeba společenského uplatnění, sebevědomí a společenské hodnoty (něco dokázat, dosáhnout úspěchu, uznání své osobnosti, nárok být respektován jako individualita).

11. Potřeba otevřené budoucnosti či životní perspektivy (tedy moci se těšit na něco, na někoho, mít naději, mít plány či představy, čím bych chtěl být apod.)

12. Potřeba spravedlnosti, spravedlivého hodnocení i jiných "přesahů" (patří sem úvahy o budoucnosti lidstva, víra v Boha, ale i účast v občanských, sociálních aktivitách atd.)¹¹⁹

¹¹⁹ Seznam vychází z knihy prof. Matějčka: *Co děti nejvíc potřebují*. V knize ovšem žádný hotový seznam není, jeho první verzi jsme pořídili výpisem zmiňovaných potřeb. Tu jsme konfrontovali s údaji uváděnými v jiných pramenech a také se seznamy potřeb, motivů a hodnot u dospělých osob. Původní seznam jsme rozšířili a potom i zintegrovali a zkategorizovali. Konečnou verzi ještě přehlédl a lehce vylepšil sám prof. Matějček.

11 Vychovatelé, děti a osobnost vychovatele

Úspěchy nebo selhání ústavní výchovy jsou dány více než jinde především vysoce osobními vztahy, které se vytvářejí mezi pracovníky těchto zařízení a dětmi a mladými lidmi, kteří jsou jim svěřeni.

Matějček uvádí, že vychovatelé v dětských domovech tráví čas se svěřenými dětmi určitou vymezenou dobu "pracovní čas", ale svůj domov mají někde jinde. Dětský domov je jim pracovním místem a děti v něm jsou jim předmětem pracovní profesionální činnosti. I přes snahu chovat se k dětem v dětském domově stejně jako k dětem vlastním jsou zde rozdíly v tom, že pro rodinu je příznačné, že se v ní chováme otevřeněji, přirozeněji, upřímněji než kdekoliv jinde. Vychovatel musí být jak dobrým vychovatelem, tak také zástupcem v roli rodičovské. V rodině je rozdíl mezi rolí vychovatelskou a rolí životní, ve které matka, babička, otec apod. spočívají celou svou osobností. V tomto smyslu je tedy rodina vzdělávacím prostředím a její jednotliví členové jsou učiteli – ne profesionálními, ale životními. Mnoho z věcí, které děvčata a chlapci vidí ve svých rodinách u svých rodičů a blízkých, děti v dětských domovech vůbec nepoznají. Vzdělání u dítěte v rodině představuje první a nejdůležitější "školu života", v níž se nevyučuje podle osnov, určitého řádu, nýbrž společnou činností, soužitím, sdílením životních hodnot, osobním vzorem, nápodobou apod. Toto vzdělání nacházíme i v dětských domovech, je ovšem velmi jednoduché, opakující se, málo podnětné.

Při výchově dětí v zařízeních ne-rodinných, vzniká samozřejmě mezi dítětem a jeho vychovatelem určitý citový vztah. Tento citový vztah ovšem není tak trvalý a hluboký jako mezi dětmi a jejich rodiči. Dětem se v kolektivních zařízeních většinou líbí, cítí se dobře, mají společnost, dospělí jsou k nim hodní a starají se jim o zábavu... Ale již z tohoto výčtu je znatelný rozdíl oproti rodinné výchově. Citové vztahy v takovýchto kolektivních zařízeních jsou mělké a povrchní a trvají zpravidla tak dlouho, jak dlouho trvá přímý styk dítěte s vychovatelem. Vychovatel se musí chovat "spravedlivě", nesmí jednomu dítěti nadřizovat a na jiné si zasednout, má jednat s nadhledem, klidně a vyrovnaně, nepřenášet své nálady na děti, nerozčilovat se – zkrátka měl by se citově pohybovat na jakési neutrální, vyvážené rovině, tedy profesionálně.¹²⁰

¹²⁰ Srov. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál 1992 s. 29-35.

Každý pedagog i vychovatel by měl mít schopnosti, které jsou pro práci s dětmi velmi důležité a neměly by při práci s dětmi a mládeží chybět. Některé požadavky jsou společné pro obě profese a jsou to:

- ❖ schopnost empatie, vcítění se do prožívání druhých
- ❖ komunikativnost, dovednosti verbální i neverbální komunikace, umění naslouchat
- ❖ přiměřená míra dominantnosti
- ❖ stabilita, nekonfliktnost, pozitivní ladění, optimismus
- ❖ pozitivní vztah k dětem a práci, kterou vykonává, zájem o ně
- ❖ důvěru ve své schopnosti a dovednosti (zdravou sebedůvěru)

Další specifické požadavky na vychovatele vycházejí ze skutečnosti, že škála profesí je v tomto případě velmi rozmanitá. Vychovatelé pracují s dětmi různého věku, s dívkami i chlapci, v různých typech zařízení, s dětmi sociálně handicapovanými, mentálně a zdravotně postiženými, v oblasti ústavní péče apod. *„Rozmanité oblasti uplatnění vychovatelů předpokládají i odlišné požadavky na osobnost pedagoga. Přesto je možné uvažovat o vlastnostech, které jsou pro vychovatele všeobecně žádoucí a vyplývají ze zvláštností výchovy ve volném čase:*

- ❖ *pochopení pro věkové zvláštnosti, zvl. při práci s věkově heterogenními skupinami*
- ❖ *tvořivost, nápaditost, fantazie*
- ❖ *aktivita, iniciativa, průbojnost*
- ❖ *přizpůsobivost proměnlivým podmínkám a situacím*
- ❖ *hravost, radost ze hry*
- ❖ *smysl pro humor*
- ❖ *fyzická zdatnost, dobrý zdravotní stav*
- ❖ *příjemný vzhled, úprava zevnějšku.*¹²¹

Je pravda, že tyto požadavky se netýkají pouze vychovatelů, ale také pedagogů. Vychovatelské profese se však všechny tyto vlastnosti týkají ve zvýšené míře. A na závěr to nejdůležitější. Ne nadarmo se říká, že *„nejrozhodnějším výchovným činitelem je osobnost vychovatele.*¹²²

¹²¹ HÁJEK B., HOFBAUER B., PÁVKOVÁ J. *Pedagogika volného času*. Praha : Univerzita Karlova 2003, s. 66.

¹²² KARDINÁL TOMÁŠEK, F. *Pedagogika*. Brno : Nibowaka 1992, s. 89.

11. 1 Odlišnosti v práci vychovatelů a učitelů

„Vychovatelské a učitelské profese bývají často porovnávány. Někdy bývá mylně učitelství připisována větší významnost a náročnost.

Učitel

- ❖ *Obsah výuky je určen základními pedagogickými dokumenty.*
- ❖ *Obsah učiva je do značné míry závazný.*
- ❖ *Plnění školních povinností je pro děti závazné, učitel může použít donucovacích prostředků.*
- ❖ *Učitel klade požadavky, kontroluje, při neplnění stanoví sankce.*
- ❖ *Vztah k dětem je formálnější.*
- ❖ *Hodnotí známkou.*
- ❖ *Převažují hromadné formy práce.*
- ❖ *Prostředí výuky je málo proměnlivé.*

Vychovatel

- ❖ *Obsah výchovy v době mimo vyučování je určen pouze rámcově.*
- ❖ *Obsah výchovy není závazně stanoven, vychovatel stanoví obsah výchovy na základě znalostí pedagogiky, psychologie a dalších věd, zjišťuje a respektuje reálná přání a potřeby dětí.*
- ❖ *Při výchově ve volném čase platí princip dobrovolnosti. Vychovatel nemůže děti do činnosti nutit, hledá účinné formy motivace.*
- ❖ *Požadavky klade vychovatel i dětem, diskutuje se o nich, vzhledem k obsahu činností je důležitá dohoda.*
- ❖ *Méně formální vztah k dětem.*
- ❖ *Hodnotí slovně, spíše pozitivní hodnocení.*
- ❖ *Převažují skupinové a individuální formy.*
- ❖ *Prostředí výchovy mimo vyučování se často mění.*¹²³

A jaké by měly být vztahy mezi vychovatelem a dítětem, samozřejmě ty nejlepší. Důležitý je pozitivní vztah. „Požadavek dobrého vzájemného vztahu je zvláště významný

¹²³ HÁJEK B., HOFBAUER B., PÁVKOVÁ J. *Pedagogika volného času*. Praha : Univerzita Karlova 2003, s. 66-67.

v podmínkách pedagogického ovlivňování volného času, kde platí princip dobrovolné účasti na nabízených činnostech. Vychovatel se ocitá ve vztahu k dětem v rozmanitých rolích, často v roli přítele, staršího kamaráda, rádce, zástupce rodičů apod. Vztah vychovávající-vychovávaný je méně formální než při vyučování. Má však své hranice, které není žádoucí překročit. Vychovatel je vždy do určité míry formálně danou autoritou, kamaráda nebo rodiče nemůže plně nahradit. Pro vytvoření pozitivního vztahu mezi vychovatelem a dětmi je důležité vzájemné poznání. Ve výchovném procesu hrají důležitou roli i vzájemné vztahy mezi dětmi ve skupinách. Vychovatel podporuje pozitivní vztahy, vede k čestnosti při soutěžení, ke spolupráci, k pomoci slabším nebo znevýhodněným. Za neúčinné se považuje pasivní jednání nebo příliš autoritativní až agresivní jednání vychovatele. Za účinné způsoby jednání vychovatele se považují takové, kdy vychovatel klade na děti přiměřené požadavky v přiměřené míře, ale zároveň bere v úvahu jejich názory, hovoří s dětmi, poskytuje prostor pro jejich nápady a přání. Jednání s dětmi vychází ze vzájemného respektu v podobě partnerských vztahů, s úctou k dítěti, ale i s vyžadováním úcty k vychovateli. Tento demokratický styl výchovy předpokládá za všech okolností slušné jednání, upřímné, ale taktní vyslovování vlastních názorů, vzájemný respekt. Z pozice vychovatele předpokládá i promyšlenou taktiku, reálné zhodnocení osobnosti dítěte a vyzvedávání především kladných vlastností. Negativní projevy a vlastnosti nejsou opomíjeny. Upozornění na ně by mělo být taktní. „¹²⁴

Hlavním úkolem vychovatele tedy je rozvíjet rozmanitými podněty, důsledností, vlídností, pochopením individualitu dítěte a usilovat o vytvoření blízkého vztahu nezbytného pro zmírnění důsledků odloučení od rodiny. Potřebuje vysokou míru empatie a schopnost projevovat vřelý vztah k dětem, snažit se o vřelé klima a atmosféru a dokázat řešit konflikty a poruchy komunikace mezi dětmi. Měl by být odolný vůči náročným životním situacím.¹²⁵ A k tomu dále musí plnit mnoho a mnoho praktických věcí s chodem celé své výchovně skupiny jako je příprava do školy, příprava budoucích prvňáčků, praní a žehlení, rozdělování kapesného a další vedení dokumentace, kontrola a pomoc při úklidu dětských pokojů a především, podle mého názoru velmi důležitou přípravu a realizaci programu pro děti v jejich volném čase. Ale kde na všechny tyto úkoly má brát “ten dokonalý” vychovatel čas? Jedno z dětí potřebuje pomoc s dokončením úkolu, druhé podepsat notýsek, třetí má přání přečíst pohádku, další už mají vše hotové a vyrazily by nejraději do tělocvičny zahrát si

¹²⁴ HÁJEK B., HOFBAUER B., PÁVKOVÁ J. *Pedagogika volného času*. Praha : Univerzita Karlova 2003, s. 67-69.

¹²⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál 2001, s. 76.

basketbal a další dvě v koutku se nudí a nic je nebaví. Když má zařízení štěstí, praktikanti rádi pomůžou, ale co když nejsou? Co dělat potom? Z rozpočtu na přijmutí nových vychovatelů prostředky nejsou a jeden vychovatel na deset je příliš.

Praktická část

12 Praktické zkušenosti

Ze svého zájmu jsem postupně navštívila několik dětských domovů. Dva dětské domovy pro děti od narození do tří nebo šesti let a dětský domov v Senožatech pro děti od tří let věku dětí do plnoletosti nebo doby, kdy ukončí přípravu na budoucí povolání (studium).

V teoretické části své práce se věnuji nejen problematice ústavních zařízení pro děti, ale především trávení volného času a zájmovým činnostem, které děti preferují nebo naopak odmítají a dále také činnostem, které jsou poskytovány a v jakém množství. Já se budu věnovat trávení volného času u dětí od narození do odchodu z ústavního zařízení, jejich zájmy, koníčky, aktivitami a také možnostmi, které by bylo vhodné změnit a nebo jiným způsobem organizovat. Dále se zaměřím na rozdíly ve věkové struktuře dětí (dětí do věku šesti let potřebují svůj volný čas a také zájmové činnosti organizovat jiným způsobem než děti pozdějšího věku).

12. 1 Dětský domov Praha 5 - Zbraslav

Prvním zařízením, které představím, je dětský domov pro děti od 1 do 3 let - zvláštní zdravotnické zařízení pro děti, Praha 5 – Zbraslav.

Kapacita zařízení je 40 dětí. V současné době je v zařízení 30 dětí a podle mého názoru je to maximální možný počet dětí na velikost zařízení.

Děti jsou rozděleny do 4 skupin. První skupinu tvoří kojenci a batolata do dvou let věku, druhou skupinu tvoří děti kolem tří let věku, třetí skupina jsou děti od tří do pěti let a poslední skupina jsou děti předškolního věku (výjimečně jsou zde i děti kolem věku sedmi let). V každé skupině je kolem sedmi až devíti dětí. Děti přecházejí ze skupiny do jiné skupiny podle věku a stupně svého vývoje.

Dětský domov Charlotty Masarykové byl založen v roce 1946 a je zdravotnickým zařízením, které spravuje magistrát hlavního města Prahy. Od padesátého roku byly do dětského domova umisťovány děti od jednoho do tří let. Dnes jsou zde umisťovány děti i předškolního věku a to především v případě, že v zařízení mají mladšího sourozence a nebo zde zůstávají, protože jejich osud je řešen. Jsou to většinou děti, které mají šanci být takzvaně právně volné, a tak získávají naději dostat se do náhradních rodin pěstounů, vesniček SOS nebo adopce. Paní ředitelka zdůrazňuje, že si velmi váží toho, že jsou jako zařízení úplně soběstační. Zaměstnanci zařízení jsou tedy jak zdravotní sestry, vrchní sestry, lékařka a paní ředitelka, tak také ekonomka, sociální pracovnice, kuchařky, švadleny a pradleny, které se starají o oblečení dětí a údržbář, který se postará o drobné úpravy. Z hlediska zdravotnické péče je o děti výborně postaráno. Však je to také tato péče v náplni pracovních činností zdravotní sestry. Ale je zdravotní sestra také pedagogicky připravená na výchovu dětí, které zůstávají v těchto zařízeních v současné době až do šesti let? Můj osobní názor je takový, že děti již ve velmi raném dětství potřebují pedagogicky vzdělané vychovatele, kteří se budou starat o jejich celkový osobnostní vývoj, budou znát metodiky práce s těmito dětmi, budou proškoleni ve speciální pedagogice a budou připraveny reagovat na různé potíže způsobené citovou deprivací a sociálním handicapem, který tyto děti získávají pobytem v kojeneckém a dětském domově a každým stráveným dnem v ústavním zařízení dále prohlubují. Myslím si, že absence pedagogických pracovníků je na dětech v jejich vývoji i výchově velmi znatelná. V době mého pobytu v tomto zařízení žádný pedagogický pracovník nepracoval.

Budova dětského domova je v současné době po celkové rekonstrukci. Prostorové podmínky dětského domova by měly být, podle mého názoru, větší. Po stránce materiální je dětský domov velmi dobře vybaven. Zařízení domova je vhodné pro věkovou skupinu dětí, které jsou v tomto zařízení umístěné, je praktické, bezpečné a pestře barevné. Herny jsou vybaveny vhodnými hračkami i nábytkem, který vyhovuje věku dětí. V každé herně (mimo herny batolat) je umístěna televize, video a magnetofon, který je velmi často používán na kazety s dětskými písničkami, které se u dětí těší velké oblibě. Stejně jako děti v rodině, i tyto děti mají velmi rády pohádky. V každé herně se dále nachází stolečky a dětskými židličkami a sedací souprava. Ložnice dětí jsou vždy pro jednu výchovnou skupinu. K budově dětského domova patří velká, prostorná a velmi dobře - po stránce prolézaček, houpaček, klouzaček, domečků - vybavená zahrada a bazén. Dětem samozřejmě nechybí koloběžky, auta, tříkolky, kočárky, hračky na písek a jiné.

Přehled vykonávaných činností:

- ❖ Samostatná práce s dětmi jak skupinová, tak individuální.
- ❖ Příprava a realizace projektu "Přichází jaro" (viz příloha II).
- ❖ Příprava a realizace činností na výtvarnou a pracovní práci.
- ❖ Příprava a realizace programů na pohybové a taneční činnosti.
- ❖ Zapojení se do programu dětského domova.

Popis jednoho konkrétního příkladu vlastního působení během praxe:

Moje příprava začala již několik týdnů před nástupem do samotného zařízení. Již v době před svým pobytem v dětském domově jsem připravovala pomůcky a vše potřebné pro svou práci. Termín, který byl určen na mou praxi, mě přímo naváděl k tomu, abych mnohé činnosti směřovala k tématu jara a velikonoce. V knihách, které se svým obsahem zabývají výtvarnými technikami, cvičením s malými dětmi, hrami v přírodě, písničkami a říkadly, jsem pečlivě a s rozvahou vybírala vhodné činnosti a techniky, které bych mohla s dětmi v době mé praxe vykonávat. Z hlediska vývojové psychologie jsem již byla seznámena s tělesnými a psychickými schopnostmi dětí z hlediska jejich vývoje a také jsem si dobře uvědomovala, že tyto děti jsou poznamenány již ústavní výchovou (hospitalismus a deprivace), a proto bylo nutné mnohé z vyhledaných technik ještě přizpůsobit schopnostem dětí, které jsem zjišťovala již přímo při samotné práci. I přesto, že některé děti žijí v ústavním zařízení od narození a jiné již několik let, byla jsem velmi mile překvapena jejich šikovností. I přesto však např. jejich jemná motorika zaostává za dětmi stejného věku, které žijí ve vlastních rodinách. Zde uvádím několik chyb, které neumožňují dítěti vhodný tělesný i psychický vývoj všeobecně v kojeneckých ústavech a zařízeních do šesti let věku:

- ❖ velký nedostatek podnětů u dětí, které jsou vychovávány ve skupinách až deseti dětí stejného věku na jednu sestru a nemají možnost čerpat podněty od starších dětí;
- ❖ časté střídání personálu pečujícího o děti ve zdravotnických zařízeních. O jedno dítě vyrůstající zde od narození do tří let pečuje postupně několik zdravotních sester - děti podle věku a stupně svého vývoje přecházejí postupně do různých oddělení, přičemž v každém se střídají sestry;
- ❖ vysoký počet dětí ve skupinách;

- ❖ malé prostory pro vysoký počet dětí ve skupinách;
- ❖ různé jsou i možnosti dětí poznávat normální život;
- ❖ systém odměn a trestů vede k účelovému chování (chovám se dobře, protože z toho budu mít výhodu), což brání rozvoji svědomí jakožto zvnitřněné zábrany před špatným chováním;
- ❖ chybí prevence tzv. syndromu vyhoření u zdravotního personálu;
- ❖ chybějící finanční prostředky na zvýšení počtu zaměstnanců.

Vlastní příprava pomůcek spočívala především na dvou bodech – výroba věci nebo vyzkoušení techniky, která bude s dětmi prováděna a připravení takových věcí, které by děti nedokázaly samostatně vykonat (např. vystřihování náročnějších tvarů apod.).

Já se nyní zaměřím na dva konkrétní případy, kdy každý probíhal v jiné skupině dětí. Pro skupinu předškoláků jsem připravila projekt „Přichází jaro“. Inspirací mi bylo právě toto přicházející období a dále zvířátka, která přicházejí na svět nebo se probouzí po zimě a děti se s nimi setkávají častěji. Další zaměření tohoto projektu bylo v tom, že jsem po výchovné stránce chtěla docílit spolupráce dětí na jedné společné věci a větší soustředěnosti a koncentrace na práci. K tomu bylo potřeba děti nejdříve vhodně motivovat (jaro...) a dále zaujmout větší škálou výtvarných technik. Děti společně vytvářely strom, který měl korunu z rozkvetlých barevných květů, které byly vystřihány z barevného papíru, kmen stromu byl vytvořen z lepidla a kmínu. Na obloze nechybělo sluníčko z paprsků z krepového papíru, které byly navlečeny přímo na sluníčku, dále nechyběly mraky vybarvené vodovými barvami a také ptáčky (zde byly použity šablony ptáčků, které děti polepovaly vytrhanými kousky hnědého a šedého barevného papíru). Tráva byla tvořena zeleným krepovým papírem a z ní vykukovala žlutá kuřátka ozdobená žlutou vlnou, ježci vybarvení barevnými pastelkami a králíčky vybarvení temperovými barvami.

Velmi mě překvapilo zaujetí dětí pro práci. Ve skupině předškoláků byli čtyři dívky a pět chlapců. Skupina byla velmi početná, věkově nesourodá a také po stránce stupně vývoje rozdílná. V takovém případě je práce s dětmi obtížná. Činnosti probíhaly nejdříve u dvou stolečků, což je z hlediska výchovného pracovníka značně náročné, zvláště když tyto děti vyžadují stálou pozornost. Později jsme přesunuli práci na podlahu, kde jsme si vše rozvrhli a připravili na samotný papír a v poslední fázi již pouze lepili. Děvčata velmi dobře stříhala

i malovala a jejich soustředěnost pro práci byla dlouhodobější. Chlapci se často pro mnohé věci „zapálili“, ale dlouho nevydrželi. Stále odbíhali, hráli si s jinými hračkami a poté se zase vraceli k práci. Tento projekt trval dvě dopoledne a konečný výsledek byl podle mého názoru, ale také ohlasů zaměstnanců zařízení, velmi úspěšný. Velký důraz jsem kladla především na pochvalu. Všem dětem jsem velmi často jejich práci chválila a tím je pozitivně povzbuzovala do práce další. Na závěr práce jsme tento strom se zvířátky vystavili v herně. A co jsem si z tohoto konkrétního příkladu odnesla já? Velmi mnoho:

1. je potřeba skutečně hodně trpělivosti;
2. velmi důležitá je motivace a zaujetí pro věc nejen u dětí, ale také u nás vychovatelů;
3. jestliže některé dítě nechce dělat to, co dělají ostatní, nechat ho třeba stavět kostky, lego apod., nechat dítě dělat, co ho baví. Potvrdilo se mi, že takové dítě se za chvíli opět vrátilo a pokračovalo ve své rozdělané práci. V tomto případě jsou největší motivací ostatní děti zaujatí do „práce“. Byla jsem svědkem, kdy sestra „nutila“ dítě do něčeho, co nechtělo, a byl z toho jen pláč a trucování - z mého pohledu úplně zbytečné.

Druhým konkrétním případem byla práce na oddělení dětí od tří do pěti let. Zde je práce s těmito dětmi oproti předškolákům rozdílnější. Z hlediska věku je nutné volit snadnější techniky práce a nebo vytvořit již předem více pomůcek. A v čem je práce rozdílnější? Tyto děti jsou pro věc mnohem více zaujatější, mají naopak menší koncentraci a kratší výdrž, jsou ale poslušnější a bezprostřednější. S touto skupinou dětí jsem trávila nejvíce času a také se mi s těmito dětmi nejlépe pracovalo. A nyní již k samotné práci. Jako dárek jsem dětem přinesla prstové barvy a zároveň tuto činnost spojila s barvením papírových slepiček a kuřátek, ke kterým jsem přidala ještě velké javorové listy. Překvapilo mě, jak dobře se děti chovaly právě k samotným barvám a jaký si dávaly pozor, aby neumazaly ani sebe ani své kamarády. Poctivě otíraly své prstíky do hadříků a chovaly se i velmi ohleduplně. Je všeobecně známé, že děti, které vyrůstají v ústavních zařízeních, nepřikládají váhu k hodnotám - ať už tím myslíme jak materiální věci, kterých si neváží, tak např. hodnoty z hlediska slušnosti k ostatním lidem, ke svým kamarádům apod.) V dětském domově pro děti staršího věku jsem se s těmito problémy setkala a tak jsem byla velmi potěšena tím, jak se zachovaly tyto děti. Myslím si, že hodně záleží na věku dětí, který je zde ještě docela nízký.

Vyhodnocení vlastního působení, praktické uplatnění a zamyšlení se nad možnými návrhy řešení či zlepšení:

Svou praxi hodnotím velmi kladně a pozitivně. Měla jsem příležitost po celou dobu pracovat samostatně (pouze s občasnou kontrolou) a také při výběru, přípravě a realizaci mi byla ponechána „volná ruka“. Část zdravotních sester mi pomáhala v mé adaptaci na zařízení, v seznámení se zařízením a poskytováním aktivit a činností. Menším problémem byl nedostatek materiálu a pomůcek na výtvarnou výchovu a pracovní činnosti. Je zajímavé, že zařízení má po stránce hraček skoro vše, na co si děti můžou jen vzpomenout, ale chybí vodové barvy, modelína, barevný papír apod. Z hlediska praktického uplatnění pedagogů volného času vidím v těchto zařízeních skutečně velkou budoucnost! Je ovšem nutná změna zákonů, vyšší finanční rozpočet těchto zařízení z důvodu přijetí většího počtu pracovníků, snížení počtu dětí a také celkový pohled na věc, který je stále velmi zastaralý! Již několik desítek let se hovoří o problémech našich ústavních zařízení, vychází odborné knihy od světově uznávaných odborníků (Matějček, Kovařík...) a pak Vás zaujme článek v novinách: „Kdo se má starat o opuštěné děti?“ o velmi podstatných otázkách, které se opět rozpoutaly ohledně výchovy těch nemladších dětí v ústavních zařízeních. Velmi mě uvedla do rozpaků nová diskuse na téma ústavních zařízení do tří let, která se zásluhou zařízení Fondu ohrožených dětí „Klokánek“ opět (a to je dobře) rozpoutává. Zamýšlím se nad otázkou výchovných pracovníků pro volný čas dětí a přitom se ministerstvo zdravotnictví pře o to, zda se bude malé opuštěné dítě cítit lépe v alternativním zařízení, které se snaží nahradit rodinu a také na té bázi fungovat nebo v ústavním zařízení (kojeneckém ústavu či dětském domově). Podle ministerstva zdravotnictví patří malé dítě výhradně do zdravotnických institucí. Po všech výzkumech, které byly za několik desítek let provedeny našimi nejlepšími odborníky začínám mít nepříjemný pocit začarovaného kruhu. Na jednu stranu se mluví o deprivacním syndromu a dětských potřebách, na druhou stranu, než nabídnout alternativu a povolit ji, tak raději každý rok pošleme do ústavní výchovy přibližně dva tisíce dětí do tří let s prohlášením MUDr. Františka Schneiberga, že „...v prvních fázích života potřebuje dítě především ošetrovatelskou a zdravotní péči. Musí být správně krmeno správnou stravou a ve správných dávkách, musí být náležitě přebalováno. Teprve po uspokojení těchto biologických potřeb se můžeme bavit o uspokojování potřeb psychických a sociálních.“¹²⁶ (celý článek, viz příloha XIII). Myslím, že jednou z možností, jak změnit tento začarovaný kruh, je úplná změna zákona o ústavních zařízeních. Prioritou by se měl stát návrat dítěte zpět k rodičům.

¹²⁶ BLOVSKÁ, G. *Možnosti dětí s postižením v ústavní péči*. Náhradní rodinná péče II/2002, s. 25.

Z tohoto hlediska by se měla zlepšit práce pracovníků na odboru péče o dítě a měla by být mnohem více podporována terénní práce sociálních pracovníků a jejich pomoc „postiženým rodinám“. Jestliže je rodina skutečně pro vývoj dítěte nevhodná (týrání, zneužívání, těžce zanedbávaná péče o dítě), měli by tuto situaci řešit profesionální pěstouni, jestliže by i tato možnost selhala, jsou na řadě ústavní zařízení. Ale jsou nutné mnohé změny např.: zvýšení pracovníků, snížení počtu dětí ve skupině, větší prostory v zařízeních, snaha o život podobný životu v rodině, snaha o poznávání „normálního“ života, větší finanční podpora těchto zařízení...

Mnozí pracovníci ústavních zařízení se shodují, že vždy byly, jsou a budou děti, které kvůli svému zdravotnímu stavu i psychice poznamenané zátěží z původních rodin nikdy nebudou vhodné k adopci či do pěstounské péče a také jejich návrat do původních rodin je vzhledem k jejich stavu nemožný. Proto budou dětské domovy stále. Je ale potřeba, aby dítě bylo skutečně prvořadé a souhrn všech jeho potřeb byl tím nejdůležitějším faktorem!

12. 2 Dětský domov Kamenice nad Lipou

Druhým zařízením byl dětský domov pro děti od narození do šesti let v Kamenici nad Lipou.

Dětský domov v Kamenici nad Lipou byl založen před 55 lety, v roce 1950, a do současné doby prošel náročnými rekonstrukcemi. Zřizovatelem dětského domova je od roku 2003 kraj Vysočina. Kapacita zařízení je 45 lůžek. V současné době je v zařízení 40 dětí, o které se stará 29 zaměstnanců. Zařízení poskytuje komplexní péči dětem od narození do věku šesti let, jejichž duševní a tělesný vývoj je ohrožen nebo narušen ze zdravotních nebo sociálních důvodů a jimž nelze zajistit řádnou péči v rodinném prostředí. Pro zařízení tohoto typu je věková hranice nezvyklá, ale odpovídá struktuře přijímaných dětí tak, aby do zařízení mohly být přijímány sourozenecké dvojice, trojice atd., které by pro svůj rozdílný věk musely být umístovány do různých zařízení. V rámci náhradní rodinné péče jsou pak sourozenci umístovány pohromadě. V letošním roce získalo zařízení statut „Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc“ (tuto pomoc poskytuje i předchozí zařízení) a poskytuje akutní a neodkladnou péči ohroženým dětem.

Děti jsou rozděleny do 3 výchovných skupin. První skupinu tvoří novorozenci a kojenci, druhou skupinu děti přibližně od dvou let do čtyř let a třetí skupinu tvoří

děti které jsou ve věku od čtyř roků do šesti let. Většina dětí je ve věku předškolním a v dopoledních hodinách navštěvují školku v Kamenici. V každé skupině je kolem deseti dětí, výjimkou je první skupina, kde v důsledku toho, že součástí je i novorozenecké oddělení, je dětí kolem patnácti. Děti přecházejí z jedné skupiny do jiné podle věku a stupně svého vývoje. Každé oddělení má svou hernu, ložnici a sociální zařízení. Část herny je vyhrazena pro stolování a další pracovní činnosti.

Dnes jsou zde děti i předškolního věku - a to především v případě, že v zařízení mají mladšího či staršího sourozence nebo zde zůstávají, protože jejich osud je řešen. Jsou to většinou děti, které mají šanci být takzvaně právně volné, a tak získávají naději dostat se do náhradních rodin pěstounů, vesniček SOS nebo adopce. V současné době má velká většina dětí v zařízení sourozence a nejsou výjimkou i sourozenecké čtveřice. V zařízení je velmi příjemná a přátelská atmosféra. Děti i všichni zaměstnanci se velmi dobře znají a snaží se dětem nahradit, jak jen to v rámci možností zařízení a známých problémů ústavních zařízení jde, jejich vlastní rodinu. Celé zařízení je úplně soběstačné. Součástí zařízení je kuchyně, prádelna se sušárnou, místnost pro údržbáře, místnost pro ordinaci a rehabilitaci dětí apod. O děti pečuje kvalifikovaný personál ve složení lékař-pediatr, klinický psycholog, dětské sestry, rehabilitační pracovnice a pomocný zdravotnický personál. Toto složení pracovníků umožňuje přijímat děti nejen zdravé, ale také nějakým způsobem handicapované. Jedná se o děti s lehčím psychomotorickým postižením i o děti s jiným zdravotním postižením. Jsou zde poskytovány rehabilitace míčovou technikou, polohování, reflexní a posilovací cviky. Dále se o děti stará paní ředitelka, ale tak také ekonomka, sociální pracovnice, kuchařky, švadleny a pradleny, které se starají o oblečení dětí, a údržbář, který se postará o drobné úpravy v zařízení. Podle slov paní ředitelky není kritériem pro příjem personálu kvalifikovanost ve zdravotní sféře, „ale nejdůležitější a největší kvalifikací je samotná práce se svěřenými dětmi. Ta člověka buď osloví a přinese mu mnoho pozitivního a nebo ne, a pak ten člověk tady nemá co dělat. Byť by byl sebekvalifikovanější.“

Všechny děti předškolního věku jsou zařazovány na dopolední pobyt do městské mateřské školky a jsou tak integrovány mezi děti s běžným rodinným prostředím. V předchozím zařízení, v době mého působení v dětském domově v Praze, nebyla ještě docházka do školky v předškolním věku povinná, a proto děti zůstávaly v zařízení i v dopoledních hodinách. Z tohoto důvodu si myslím, že byly děti v Praze mnohem méně sociálně připravené než děti v Kamenici. Protože jsem v zařízení strávila část doby prázdninové, kdy jsem využila nabídnuté možnosti poskytovat výchovnou a ošetrovatelskou

péči u dětí předškolního věku sama na oddělení, a následně jsem s dětmi pracovala i po nástupu do školky. Mohu potvrdit, že školka je velice pozitivním motivem a pomocí při výchově a péči o děti. Většina z nich jen po týdnu stráveném ve školce mnohem lépe hovořila a velmi přínosné je i zařazení dětí do tříd, které jsou zaměřené na logopedie.

I přes poměrně vysoký věk budovy je zařízení ve výborném stavu. Budova dětského domova je v současné době po celkové rekonstrukci (plynofikace kotelny, rekonstrukce prádelny, kuchyně, sociálního zařízení dětí i personálu, nová střecha, fasáda a především útulně upravené herny a ložnice...). Prostorové podmínky dětského domova jsou na kapacitu vcelku vyhovující. Samozřejmě představy všech zaměstnanců a také paní ředitelky jsou např. v tom, že u výchovné skupiny dětí předškolního věku by měly vzniknout tzv. rodinné buňky a děti by měly více soukromí i možností poznat život blíže rodinnému způsobu. V nejbližší době se zařízení skutečně chystá část budovy na tuto buňku přestavět. Paní ředitelka říká, že osobně vidí ideální kapacitu zařízení kolem dvaceti až pětadvaceti dětí. „A ideál by byl, kdyby děti vyrůstaly v jednom domově až do osmnácti let, ale to je vzdálená budoucnost.“ (celý článek, viz příloha I). Po stránce materiální je dětský domov velmi dobře vybaven. Zařízení domova je vhodné pro věkovou skupinu dětí, které jsou v tomto zařízení umístěné, je praktické, bezpečné a pestře barevné. Na stěnách jsou barevné obrázky, herny jsou vyzdobeny výtvary a pracemi dětí. Herny jsou vybaveny vhodnými hračkami i nábytkem, který vyhovuje věku dětí. **Velký důraz je kladen na hračky rozvíjející manuální zručnost dětí a jejich jemnou motoriku. Na každém oddělení je dostatek pracovních pomůcek na výtvarnou, pracovní a hudební výchovu.** V každé herně je umístěna televize, video a magnetofon, který je velmi často používán na kazety s dětskými písničkami, které se u dětí těší velké oblibě. V každé herně se dále nachází stolečky a dětskými židličkami a sedací souprava. Ložnice dětí jsou vždy pro jednu výchovnou skupinu. Ložnice jsou prostorné, pěkně vybavené, povlečení v postýlkách i samotné postýlky jsou pestré, barevné, s dětskými motivy. Vše působí útulným a příjemným dojmem. Vedle sledování a poslouchání pohádek a písniček si děti velmi často prohlíží knížky. K budově dětského domova patří velká, prostorná a velmi dobře po stránce prolézaček, houpaček, klouzaček a domečků vybavená zahrada a terasa. Dětem samozřejmě nechybí koloběžky, auta, tříkolky, kočárky, hračky na písek a jiné. Také je zde prostor na malování křídami, své místo zde mají nafukovací balónky, k dispozici jsou bublifuky a jiné zábavné pomůcky pro hraní.

Přehled vykonávaných činností:

- ❖ Samostatná práce s dětmi jak skupinová, tak individuální.
- ❖ Příprava a realizace činností na výtvarnou a pracovní práci.
- ❖ Příprava a realizace programů na pohybovou a taneční činnost.
- ❖ Zapojení se do programu dětského domova.
- ❖ Výchovná a ošetrovatelská práce.
- ❖ Konzultace s konzultantem a pracovníky dětského domova.

Popis vlastního působení:

Příprava na tuto praxi probíhala podobně jako do předchozího dětského domova v Praze. Dětský domov v Kamenici a Praze, a to musím zdůraznit hned na začátku, se velmi lišil. Vítězně musím hodnotit dětský domov v Kamenici a to hned z několika hledisek:

- ❖ velmi pozitivní přístup všech zaměstnanců k dětem i ostatním;
- ❖ opravdový zájem o děti a také mě jako praktikantku;
- ❖ útulné a příjemné prostředí a atmosféra;
- ❖ kvalitní vybavení zařízení a kvalita služeb, které jsou poskytované;
- ❖ spolupráce s městkou mateřskou školkou (předškolní děti navštěvují mateřskou školku – mimo prázdnin), vycházky a výlety do okolí, návštěvy kulturních akcí pořádaných v Kamenici i ve vzdálenějších místech.

Již několik týdnů před samotnou praxí jsem si připravovala různé druhy programů jak z hlediska pracovní, výtvarné, tělesné nebo rozumové výchovy. Také jsem studovala různé metodiky pro děti předškolního věku a seznamovala se s literaturou, která se týká práce s dětmi. Již v době před svou praxí jsem připravovala pomůcky a vše potřebné pro svou práci. V podstatě jsem velmi podobně postupovala jako v předchozím zařízení, jen s větším přehledem, zkušenostmi, které jsem získala v prvním zařízení. Rozdílné ovšem bylo to, že jsem se na tuto praxi těšila mnohem více a také po rozhovoru s paní ředitelkou jsem chtěla být velmi dobře připravena a nezklamat její důvěru v moje schopnosti a můj zájem. V knihách, které se svým obsahem zabývají výtvarnými technikami, cvičeními s malými dětmi, hrami v přírodě, písničkami a říkadly, cvičením s náradím apod. jsem pečlivě a s rozvahou vybírala vhodné činnosti a techniky, které bych mohla s dětmi v době mé praxe vykonávat. Hned při nástupu do zařízení jsem byla velmi mile překvapena přístupem všech zaměstnanců. Byla jsem důkladně seznámena s celým zařízením, sama jsem dostala příležitost k aktivitě

a vyjádření svých požadavků a cílů, které od praxe očekávám. Z hlediska svého zaměření: vychovatelství - pedagog volného času - jsem byla přidělena ke skupinám dětí druhé a třetí výchovné skupiny. U dětí předškolního věku pracují dvě vychovatelky, které se pravidelně střídají na ranní a odpolední službu. U dětí tohoto věku je velmi důležitá přirozená autorita tety, vhodný a pozitivní vzor a pravidelný režim. **Důležitá je pestrost činností, které jsou s dětmi vykonávány.** Sama jsem po jednodenní zkušenosti, kdy jsem byla ve skupině společně s tetou, dále pracovala s těmito dětmi podle rozpisu služeb sama a mohla si několik dní vyzkoušet, jaké to je mít na starost deset dětí s různými handicapami (od citové deprivace, hyperaktivity, lehké agrese, lehké mozkové dysfunkce, autismu a nebo špatné zkušenosti ze své rodiny, která je poznamenala na celý život). Velmi podrobně jsem byla seznámena s problémy dětí, jejich obavami a možnými reakcemi na různé podněty. Některé děti mají např. obavu ze psa, jiné zvoní na zvonky, další chodí neradi za ruku apod. Je nutné být připraven na neadekvátní reakce a „hysterické“ scény. Tato zkušenost byla pro mě velkým přínosem a obohacením. Obtížné bylo získat si u dětí právě tu přirozenou autoritu. Tato autorita vzniká postupem času a i někteří zaměstnanci přirozenou autoritu u dětí získávají velmi těžce a dlouho dobu. I na tuto situaci jsem byla připravena a paní ředitelka mě připravila i na možnost zklamání a neúspěchu, když samotná práce nevyjde podle mých představ nebo budou dny probíhat jinak než jsem viděla první den při seznámení se skupinou. Je velmi složité pracovat s dětmi, které znáte z jednoho setkání a staráte se nejen o jejich program, ale také o běžný chod celé skupiny. Naše dopolední činnosti postupovaly podle denního harmonogramu, který je podobný pro obě výchovné skupiny, ve kterých jsem tři týdny pracovala. Podstatný rozdíl ve skupinách je v tom, že u dětí předškolního věku je jen jedna vychovatelka, u dětí mladších jsou tety dvě.

V kostce popíši jeden den, který jsem strávila společně s předškoláky nebo snad oni se mnou? Hned na začátku jsem byla upozorněna na to, že tyto děti jsou pěkní „rošťáci“ a práce s nimi není jednoduchá. Také jsem měla možnost kdykoli přijít k paní ředitelce a požádat jí o pomoc v případě, kdybych měla pocit, že svou práci nezvládám, tak jak bych měla. Děti mě již znaly z předchozího dne a mě se podařilo osvojit si alespoň jejich jména. Byla jsem seznámena s tím, jaké potíže se mohou vyskytnout, ale také jsem byla připravena na to, že mohou přijít různé neočekávané situace. Ještě bych ráda uvedla, že jsem si sama přála takto strávit několik dní a ověřit si, zda chci skutečně tuto práci vykonávat po skončení studia, jako své zaměstnání. Obvykle jsou praktikanti „navíc“ do skupiny jako asistenti pro pomoc „tety“.

Já jsem pracovala jako „stálý“ zaměstnanec a měla své samostatné služby u dětí předškolního věku a služby u dětí druhé výchovné skupiny ještě s jednou tetou.

Ráno stávají děti mezi půl sedmou a sedmou hodinou. Dětem je potřeba připravit oblečení a pomoci jim při oblékání a stlaní postýlek. Po vstávání a toaletě přichází na řadu rozcvička a já jsem si společně s dětmi ještě před snídaní zahrála několik pohybových her, které se těšily velké oblibě, např. „Kominiček“, „Hlava, ramena...“, „Honzo, vstávej“ apod. Velmi rády cvičí na písničky a také tancují. Po snídani začíná výchovné zaměstnání a volná hra. Ve skupině předškoláků byli čtyři dívky a šest chlapců. Skupina byla velmi početná, věkově nesourodá a také po stránce stupně vývoje rozdílná. Proto je také práce velmi obtížná. V počtu deseti dětí je vhodné skupinku rozdělit na dvě menší a s jednou skupinou pracovat na výchovném zaměstnání a druhou skupinu nechat volně hrát. Výchovná zaměstnání jsou: pracovní výchova, tělesná výchova, rozumová výchova, hudební výchova a výtvarná výchova. U druhé výchovné skupiny se snaží každý den pracovat s jednou činností a doplňovat dalšími. U skupiny předškolních dětí se tyto činnosti plynně prolínají a velice se dbá na procvičování jemné motoriky. Já jsem s dětmi např. vyráběla berušky, sluníčka, děti malovaly zvířátka ze zoologické zahrady a vyráběly tučňáky (viz příloha III). Také jsme se společně věnovali přípravě do školy, např. domalování obrázků, přiřazování obrázků apod. Po svačině chodí děti na procházku, a protože jsem neznala město, ve kterém se zařízení nachází, dělala jsem společně s dětmi objevitelské, dobrodružné výpravy. Po návratu z vycházky přicházejí na řadu knížky, pohádka, oběd a polední spánek. Odpoledne nastupuje druhá teta. Po poledním klidu chodí děti většinou na zahradu, kde si nejen hrají, ale také se využívá času k individuální práci s dětmi. Večer se děti navečeří, koupají se a připravují na noční spánek.

Když jsem měla službu u skupiny malých dětí, trávily jsme většinou odpoledního pobytu venku na zahradě. Všechny děti si hrají společně, je čas na individuální práci s dětmi a povídání. Děti si hrály si s balónky, měly k dispozici křídly, bublifuk a další pomůcky, které dítěti umožňují zábavu i jeho rozvoj. Služba u dětí menšího věku se od skupiny předškoláků liší v několika bodech. Jsou zde dvě tety na počet dvanácti dětí. Děti jsou mladší, proto také méně samostatné, a je zde třeba více činností, které jsou nutné k péči o děti. Je nutné dětem pomoci s oblékáním, hygienou a jídlem. Zbylý čas je věnován výchovnému zaměstnání, které je časově přiměřené věku dětí a jejich schopnostem. Dále zde převládá volná hra a procvičování jemné motoriky dětí. Čas je věnován např. učení zapínání knoflíků, obouvání a zavazování botiček apod.

Moje vlastní příprava spočívala jak v přípravě her a činností, které budu s dětmi dělat, tak také pomůcek – výroba věci nebo vyzkoušení techniky, která bude s dětmi prováděna a připravení takových věcí, které by děti nedokázaly samostatně vykonat (např. vystřihování náročnějších tvarů apod.). V neposlední řadě také orientaci v zařízení a činnostech, které souvisí s péčí o děti. Např. kde je uložené oblečení, odnést a přinést prádlo do a z prádelny, rozdat léky, dávat pozor na potraviny, které nesmí děti s alergií, snažit se o přijatelně hlasité projevy a chování při hře a realizovat připravené činnosti. Jak řekla paní ředitelka: „snažte se o to, aby se herna a ostatní prostory nezměnily v „kůlničku na dříví“ a děti si s Vámi nedělaly, co chtějí.“ Musím se přiznat, že několikrát jsem si říkala, zda na tuto práci skutečně mám. I pomoc paní ředitelky jsem ze začátku ráda přivítala. S každou ukončenou službou jsem ale nabývala přesvědčení o tom, že mé rozhodnutí pracovat s těmito dětmi je správné a také závěrečné ústní hodnocení od paní ředitelky mě v tomto mém rozhodnutí utvrdilo. Každý strávený den u těchto dětí, byl pro mě větší radostí a čas nutný na přípravu a výdej mé psychické i fyzické energie se postupně snižoval. První dny jsem odcházela velmi unavená a několikrát jsem si říkala, když jsem netušila, jak ten „velký pytel blech“ uklidnit, že raději zavolám paní ředitelku a půjdu na skupinu malých dětí, ale nakonec jsem si řekla, mluv s dětmi, vydrž, buď trpělivá a ono to určitě půjde - a šlo! Jistě jsem udělala různé chyby, v mnohém jsem se poučila a už také vím, že je nutné nedat na sobě znát obavu nebo nejistotu, ale také se nebát více od dětí chtít. Velký důraz jsem kladla především na pochvalu, stejně jako v zařízení v Praze. Všem dětem jsem velmi často jejich práci chválila a tím je pozitivně povzbuzovala do práce další. A co jsem si všeobecně odnesla já? Už jsem psala o tom, že:

1. je potřeba skutečně hodně trpělivosti;
2. velmi důležitá je motivace a zaujetí pro věc nejen u dětí, ale také u nás vychovatelů;
3. jestliže některé dítě nechce dělat to, co dělají ostatní, nechat ho třeba stavět kostky, lego apod., nechat dítě dělat, co ho baví. Potvrdilo se mi, že takové dítě se za chvíli opět vrátilo a pokračovalo ve své rozdělané práci. V tomto případě jsou největší motivací ostatní děti zaujatí do „práce“. Byla jsem svědkem, kdy sestra „nutila“ dítě do něčeho, co nechtělo a byl z toho jen pláč a trucování. Z mého pohledu úplně zbytečné. A nyní připojím nové vjemy, které jsem získala na této praxi;
4. je nutné být vždy dobře připravený a nedat na sobě znát obavu a nebo pocit nejistoty;

5. mluvit, vysvětlovat, komunikovat, vše přiblížit a dobře objasnit, odpovídat na otázky a plně se dětem věnovat;

6. reagovat v klidu a nenechat se vyvést z rovnováhy, i když právě tento bod je velmi obtížný.

O negativním působení ústavních zařízení na děti jsem se již zmínila v teoretické části práce a také v předchozím popisu zařízení z Prahy. Všeobecně jsou negativní důsledky známé. Všichni zaměstnanci tohoto zařízení jsou si těchto negativních působení dobře vědomi a i přesto, že některé nejdou z různých důvodů změnit nebo jdou jen částečně odstranit, snaha o zlepšení je viditelná úplně všude. Všichni zaměstnanci jsou velmi přátelští, milí, v celém zařízení je velmi příjemná atmosféra, děti jsou spokojené a v co největší míře se všichni snaží dětem poskytnout, to, co jim chybí úplně nejvíce – a to vlastní rodina. **V zařízení je k dispozici většina pomůcek, které jsou pro všechny výchovná zaměstnání potřeba. Jak hudební nástroje, švihadla, obruče a míče pro cvičení, omalovánky, pomůcky na pracovní a výtvarnou činnost. Také mnoho pomůcek na všeobecný rozumový přehled. Dětem je věnována kvalitní a odborná péče.**

Program dne probíhá u skupin velmi podobně, pouze děti předškolního věku navštěvují v dopoledních hodinách školku.

6.00 - 7.00	postupné vstávání dětí, toaleta, oblékání, rozcvička, příprava na snídani
7.00 - 8.00	snídaně, úklid, volná hra, předškolní děti odchází do školky
8.00 - 11.30	pobyt dětí v mateřské školce
8.00 - 9.00	výchovné zaměstnání pro děti, které neodchází do školky (většinou děti od dvou do pěti let)

Pondělí - pracovní výchova (stavebnice rozvíjející jemnou motoriku, kostky, práce s dětským nářadím apod.)

Úterý - tělesná výchova

Středa - rozumová výchova

Čtvrtek - hudební a taneční výchova

Pátek - výtvarná výchova

9.00 - 9.30	dopolední svačina, příprava na vycházku
9.30 - 11.30	pobyt dětí venku, toaleta, příprava na oběd
11.30 - 13.00	oběd, toaleta, mytí, příprava na odpolední spánek
13.00 - 15.00	polední klid, postupné vstávání, oblékání, toaleta, volná hra
15.00 -	odpolední svačina, vycházka nebo pobyt na zahradě, volná hra, individuální práce s dětmi
18.00 -	večeře, toaleta, koupání, oblékání, příprava na noční spánek, pohádka
19.30 - 6.00	spánek

V sobotu a neděli mají všechny skupiny v dopoledních hodinách výchovná zaměstnání, volnou hru nebo delší vycházky do přírody.

Vyhodnocení vlastního působení, praktické uplatnění :

Svou praxi hodnotím velmi kladně a pozitivně. Měla jsem příležitost po celou dobu pracovat samostatně a mohla si potvrdit své rozhodnutí o výběru budoucího zaměstnání. Při výběru, přípravě a realizaci činností u předškolních dětí mi byla ponechána „volná ruka“, při práci u druhé skupiny jsem se řídila harmonogramem výchovného zaměstnání, ale činnosti jsem si vybírala a realizovala sama. Velká část zdravotních sester „tet“ a také ostatní zaměstnanci mi velmi pomáhali v mé adaptaci na zařízení, v seznámení se zařízením, činností, ale především v informovanosti o jednotlivých dětech. To je skutečně důležité. Každý z nás je individuální a tak se také chová a takové jsou i děti. Čím více jsem je poznávala, tím byla práce pro mě jednodušší a také přínosnější. Ráda bych poděkovala všem zaměstnancům zařízení nejen za jejich přístup ke mně, ale především za to, jakou péči a „lásku“ se snaží poskytovat „svým“ svěřeným dětem. A ještě trochu statistiky z loňského roku, kdy do zařízení bylo přijato celkem 33 dětí, propuštěno bylo dětí 37, z toho osvojeno 15 dětí, do pěstounské péče bylo umístěno 5 dětí, zpět do rodiny se vrátilo 16 dětí a do dětského domova pouze 1 dítě. Ráda bych také velmi pozitivně zhodnotila to, že zařízení leží na malém městě a tím nabízí možnost četných vycházek do přírody, lesa a města. Děti se seznamují s životem ve městě, v obchodě apod. V zimě chodí děti sáňkovat, bobovat. Chodí např. na návštěvy a opékání špekáčků ke svým učitelkám z mateřské školky a „tetám“.

V rámci spolupráce se sponzory jsou pro děti připravovány různé akce, např. pravidelné zájezdy do ZOO, cirkusu, jsou připravovány letní a zimní rekreace apod. Podle slov většiny zaměstnanců, a také mých, by bylo nutné provést mnoho změn v ústavních zařízeních, jak z hlediska vyššího počtu zaměstnanců, snížení počtu dětí ve skupinách a tím možnost vytvoření rodinných buňek se „stálými tetami“, snaha o podobný život v rodině apod. A ještě jednou na závěr slova paní ředitelky: „A ideál by byl, kdyby děti vyrůstaly v jednom domově až do osmnácti let, ale to je vzdálená hudba budoucnosti.“ To je v případě, když není pro dítě jiná možnost náhradní rodinné péče nebo návrat do vlastní rodiny.

A jaké vidím rozdíly mezi volnočasovými aktivitami v dětských domovech pro děti do šesti let a dětskými domovy pro děti od tří let do osmnácti? Rozdíly jsou především ve věkovém rozpětí dětí a právě v samotném věku dětí. Čím mladší je dítě, tím jsou důležitější pestré a rozmanité činnosti bez nutnosti dlouhé koncentrace. Když je dítě malé a samo nemůže mít ještě přehled o tom, co ho baví a co ne, je samozřejmě vhodné začít zeširoka. Také je důležité si uvědomit, že nejmenší děti nemají schopnost spolupráce s dětmi stejně starými při spontánní hře, naopak si překáží a ruší se navzájem. Proto je nutné brát velký zřetel na tyto vývojové mezníky a uvědomit si, že malé děti mají raději činnosti, kdy si hrají samy. Malé dítě velmi dobře kooperuje jen s partnerem starším a vstřícnějším, než jakým je vrstevník, což platí po celé předškolní období. I když se v druhé polovině předškolního období spolupráce s vrstevníkem daří mnohem lépe, nebývá dlouhodobá. Rozmanitost programu pro menší děti umožňuje, aby si každé dítě mohlo vyzkoušet a zjistit, co všechno se vlastně dá ve volném čase dělat. Všechny aktivity ve volném čase aktivity by měly přinášet všem dětem bez rozdílu věku radost, uvolnění, zábavu, sociální dovednosti a představitost, pocit úspěchu, ale také schopnost přijetí prohry nebo neúspěchu a dále nové zkušenosti a schopnosti. V pozdějším věku dále dlouhodobější koncentrace, seberealizaci, sebeuspokojení a sebeúctu. Také si díky uvědomování sociálních kontaktů začínají děti a mládež více věřit, zjišťují své přednosti, získávají chuť a motivaci pracovat ve volnočasových aktivitách, ve kterých vynikají a které jim přináší pocity úspěšnosti a zážitku. Bohužel činnosti, ve kterých nevyvíkají nebo nemají pocit úspěšnosti, úplně odmítají a neprojevují ani snahu o změnu. V zařízení pro děti od 3 do 18 let měly děti samy možnost rozhodnout se, co je baví a čemu se chtějí věnovat více. V tomto zařízení se poskytují činnosti stejně pestré, v některých případech více specializované. Na rozdíl od dětských domovů pro děti do šesti let zde mají děti možnost navštěvovat kroužky a jiné zájmové činnosti mimo dětský domov. V zařízeních do šesti let jsou všechny aktivity ve volném čase

připravovány přímo vychovateli, ale většina zájmových činností v ostatních dětských domovech je také připravována samotnými vychovateli.

Empirická část

Dětský domov v Senožatech se nachází v sedmi patrové budově panelákového typu v malé vesnici, kde se nachází také základní škola a mateřská školka. Děti navštěvují v dopoledních hodinách školku a školu, odpoledne kroužky v rámci školy a zájmové činnosti, které připravují vychovatelky. Dětský domov je určen pro děti a mládež od tří do osmnácti let a nebo ukončení přípravy na své povolání (studijní obor, střední škola nebo vysokoškolské vzdělání). Děti a mládež jsou rozděleny do pěti výchovných skupin. Dětský domov funguje na principu rodinného typu. Každá skupina má své patro, které se velmi podobá domácímu prostředí. Kapacita zařízení je 43 dětí. Věková struktura je v současné době od 5 let do 21 let. Na každém patře bydlí děti v počtu šesti až deseti. Děti a mládež žije ve skupinách různě věkově složených, sourozenci mají společné pokoje a bydlí na stejných patrech. Každá skupina dětí a vychovatelek užívá jedno patro. V prvním patře se nachází kanceláře a velká společenská místnost. Ostatní patra patří dětem. Každé patro má své sociální zařízení, kuchyni, jídelnu, obývací pokoj, pět dětských pokojů a služební pokoj pro „tetu“. Každému oddělení náleží tři „vlastní tety“, které se střídají, plus „tety“, které mají noční služby a střídají „tety“ v případě nemoci nebo dovolených. V celém zařízení je cítit příjemná atmosféra, zájem a starost. Děti se po dětském domově pohybují volně, mohou navštěvovat vesnici a své kamarády. Po materiální stránce je dětský domov velmi dobře zabezpečen. Nedostatkem věcí děti rozhodně netrpí. Na každém patře je televize, video, DVD a počítač s internetem. Oblečení, hraček a materiálu na zájmové aktivity a aktivní trávení volného času je dostatek. Děti mají svá kola, kolečkové brusle a běžky na lyžování. Pro turistiku mají děti také dostatečné vybavení. Každé léto jezdí děti s „tetami“ na dětský tábor a k moři. Mládež, která studuje na učilišti nebo střední škole a jezdí na lyžařské kurzy, má vybavení na sjezdové lyžování půjčené. Dětské pokoje jsou prostorné, vkusně vybavené a každé patro působící útulně a rodinným dojmem.

Velmi se mi líbí, že na patrech společně žijí sourozenci, ale také děti mladší a starší, kdy děti starší pomáhají s péčí o ty mladší. Např. pomáhají při psaní úkolů, hrají si s menšími dětmi, žehlí prádlo nebo čtou před spaním pohádky. Takové soužití má ale také své nevýhody a to především v přípravě volnočasových aktivit, kdy je věkové rozpětí výrazné

a to, co může dělat a zajímá dítě šestileté, již nemusí bavit dítě čtrnáctileté. Proto je příprava těchto programů pro vychovatele velmi náročná.

Pracovní náplň vychovatelů spočívá především ve starosti o „své děti“ na přiděleném patře. Vychovatelka ráno děti vzbudí a vypraví je do školy. Pokračování služby začíná v 11.hodin dopoledne. Po návratu dětí ze školy, které se vrací postupně, napíše s dětmi úkoly, připraví je na další školní den a dále s dětmi provádí zájmové a volnočasové aktivity, které jim „teta“ připraví. Děti velmi často se svými „tetami“ provádí výtvarné a pracovní činnosti, zpívají, tancují a hrají společenské hry. Odpoledne chodí s dětmi na procházku a nebo hřiště. Dále do pracovní náplně vychovatelů patří činnosti jako jsou návštěva lékaře, třídní schůzky, dohlížení a asistence při všech pracovních povinnostech dětí, které vykonávají (uklizení, vaření, praní, žehlení), doprovod na různé společenské akce, výlety a tábory, vydávání kapesného a peněz na jízdenky, starost o léky a psaní denního hlášení.

Jaké jsou hlavní povinnosti dětského domova:

Dětský domov přejímá základní funkce rodiny, jež nebyla zajištěna:

- ❖ vytváří podmínky ke správnému vývoji dítěte;
- ❖ zajišťuje odpovídající vzdělání;
- ❖ pokud se rodiče dítěte nezřekli a nebo nebyly soudně rodičovská práva odebrány, je úkolem dětského domova podniknout opatření, která by vedla k normalizaci vztahu v rodině.

Z těchto bodů je jasné, že dětský domov by se měl snažit nahradit dítěti základní funkce rodiny a poskytnout mu co nejlepší možnosti k rozvoji jeho správné osobnosti. Pokud má dětský domov vytvářet podmínky ke správnému vývoji dítěte je samozřejmé, že do těchto podmínek patří také poskytování rozmanitých volnočasových aktivit a možnost rozhodnout se o jejich výběru. Pokud mají děti projevovat o tyto aktivity větší zájem, je nutné zapojení obou stran a to jak zařízení a vychovatelů, tak také samotných dětí. O problémech pozitivního vztahu vychovatelů a vhodné motivaci jsem se již zmínila v teoretické části, o samotných problémech výchovy těchto dětí v zařízeních dětských domovů jsem se také rozepsala v teoretické části, jedním z bodů je také samotný zájem zařízení a vychovatelů poskytovat různé druhy zájmových aktivit a v neposlední řadě je zde také hledisko samotných dětí a jejich přístupu k aktivitám ve volném čase. Pokud bude jejich přístup negativní, chuť vychovatelů do přípravy těchto aktivit bude mít tendence klesající a jen malá hrstka se bude

snažit přinést do volnočasových aktivit nový nádech. Z hlediska průzkumu můžu doložit několik názorů vychovatelů, kteří se vyjadřují k nejčastějším problémům, které řeší při volnočasových aktivitách dětí. Některé odpovědi například jsou: nechut' u dětí a mládeže něco začít vytvářet nebo dělat, pasivita k činnostem především u dospívajících dětí, nespolehlivost a zapomínání (např. nepřítomnost na kroužku nebo jiné zájmové aktivitě), rozmanitý věk dětí, kdy je náročné pro vychovatele vymyslet činnosti pro všechny členy, ale také nutnost ohledu na temperament dětí, nestálost, agresivita a vulgárnost.

Poskytované zájmové činnosti jsou různorodé. Většina aktivit ve volném čase je dětmi navštěvována při základní škole, kde jsou nabízeny tyto kroužky: práce na počítači, psaní na počítači, sportovní hry, aerobik, florbal, stolní tenis, keramický kroužek, přírodovědný kroužek, angličtina, výtvarný kroužek, zdravotnický kroužek, šachy, sborový zpěv a kroužek rybářský. Dále děti navštěvují kroužek dobrovolných hasičů a tenisový kroužek. V dětském domově funguje taneční kroužek a do budoucna se plánuje kroužek sportovních aktivit. Děti dostaly sponzorským darem v letošním roce keramickou pec a tak by měl v letošním roce začít fungovat keramický kroužek přímo v zařízení pro všechny děti, které budou mít zájem. Další aktivity připravují vychovatelky na odpolední a večerní hodiny podle zájmu dětí a jejich přání. Například já jsem při mé praxi s dětmi vyráběla velikonoční výzdobu a přáníčka (viz příloha IV). Také děti nacvičovaly svá vystoupení na kulturní přehlídce dětských domovů Jihočeského kraje a Vysočiny. Velkou část volného času jsem trávil s dětmi na vycházkách nebo při sportovních aktivitách. Velmi oblíbený je u dětí fotbal, jízda na kole a kolečkových bruslích.

Zájmové činnosti jsou v zařízeních rodinného typu velmi specifické. Děti navštěvují kroužky ve škole a o trávení jejich volného času v odpoledních hodinách se starají jejich „tety“ vychovatelky. Je na „tetě“, jakou aktivitu si připraví a zda se jí budou chtít děti účastnit. U dětí převládá především zájmová činnost sportovní a dále trávení volného času velmi pasivně, tedy při sledování televize, poslouchání hudby a u počítače. Některé děti velmi rády tancují a tak si po večerech připravují různá taneční představení, která nacvičují. Děti připravují také pásmo písní a básniček pro seniory v domovech důchodců, které navštěvují a dělají radost nejen sobě, ale také jiným lidem. Dále jsou pro děti připravovány různé programy a akce. Děti jezdí na soutěž miss dětských domovů (viz příloha V), na kulturní přehlídce dětských domovů Jihočeského kraje a Vysočiny v Lišově (viz příloha VI), na dětský den do Prahy, navštěvují akce

připravované obcí pro děti a mládež, jezdí na velikonoční a prázdninové tábory (viz příloha VII), výstavy a koncerty. V letošním roce se uskutečnila výstava dětských domovů kraje Vysočina, kde měly děti vystavené své výrobky (viz příloha VIII).

13 Ilustrační průzkum

13.1 Charakteristika průzkumu a výběr respondentů

Pro svou diplomovou práci jsem provedla ilustrační průzkum, který se týká problematiky volnočasových aktivit a volného času v dětských domovech pro děti a mládež a také samotné práce vychovatelů z hlediska zájmových aktivit a potíží, které souvisí s volným časem. Průzkum proběhl v březnu 2006 v dětském domově v Senožatech. Skupinu respondentů tvořilo 14 dětí do 15 let, 12 dětí a mládeže od 15 - do 22 let a 7 vychovatelek. V zařízení nepracuje ani jeden vychovatel. Získala jsem dohromady 33 dotazníků, které byly platné. Ukázkou prázdného a respondentem vyplněného dotazníku přikládám v příloze. Někteří respondenti vyplňovali dotazník s velkou chutí, jiní bez nadšení, návratnost od vychovatelek byla menší než jsem čekala. Posledního volného listu, který byl přiložen k dotazníku vychovatelů využila pouze jedna vychovatelka k tomu, aby se sama k dané problematice vyjádřila.

13.2 Cíle průzkumu

Cílem průzkumu bylo zjistit do jaké míry je věnována péče o volný čas dětí a mládeže v dětských domovech a jak děti nabídky zájmových aktivit využívají. Dále jsem zjišťovala co nejvíce chybí v zařízení dětského domova z pohledu vychovatelů přes volný čas a co by se dalo změnit v rámci trávení volného času u dětí přímo v zařízení, kde průzkum probíhal. Prostor byl ponechán i na vlastní vyjádření respondentů (vychovatelů) v dotazníku, který byl vypracován právě pro vychovatele. Bohužel této možnosti bylo využito jen v jednom případě.

13. 3 Použitá metoda

V průzkumu bylo použito metody dotazníku. Dotazník obsahuje uzavřené otázky, položené otázky a dále otázky s volnou odpovědí. Otázky jsem se snažila jasně a srozumitelně formulovat, nerozváděla jsem je do zbytečných detailů. Pro respondenty jsem připravila tři druhy dotazníků. První pro věkovou skupinu od 7 let do 15 let, druhý pro děti a mládež od 15 let výše a třetí pro vychovatele. Pro všechny dotazníky byl společný úvodní dopis. Zde oslovuji respondenta, představuji se mu a seznamuji ho s tématem průzkumu. Sdělují, že je tento dotazník dobrovolný, zcela anonymní a pomůže mi rozšířit některé teoretické poznatky do mé diplomové práce. Dotazníky (viz příloha IX, X, XI).

První položky dotazníku se týkají základních údajů o respondentovi, u vychovatelů pokládám na začátek také otázky, které se zabývají typem dětského domova, kapacitou zařízení, věkovou strukturou dětí na výchovnou skupinu a počtu dětí ve výchovné skupině. Všechny tři dotazníky obsahují otázku: „Co si představujete pod pojmem volný čas?“ Další položky se již týkají samotných otázek na zájmové činnosti dětí (viz příloha IX, X) a otázek, které se věnují volnočasovým aktivitám souvisejícím s prací vychovatelů (viz příloha XI). Na konci dotazníku pro vychovatele přikládám volný list pro názory, postřehy a připomínky respondenta. Nejdříve jsem provedla orientační sondu u dětí ve stejné věkové skupině, kterým byl dotazník určen z důvodu srozumitelnosti pokládaných otázek, a možnosti před samotným průzkumem otázky podle výsledků přepracovat. Děti odpovídaly na otázky, které se týkaly převážně volného času. Otázky, které se týkaly aktivit v dětském domově vynechávaly. Z pilotážního výzkumu jsem zjistila, že žádná otázka nebyla pro děti nesrozumitelná a vše bylo správně pochopeno. Následně jsem připravila dotazníky, prezentovala je mezi respondenty a provedla sběr dat. Několik vypněných dotazníků přikládám (viz příloha XII).

13. 4 Interpretace a analýza získaných dat, zpracování výsledků tabulkou a grafem

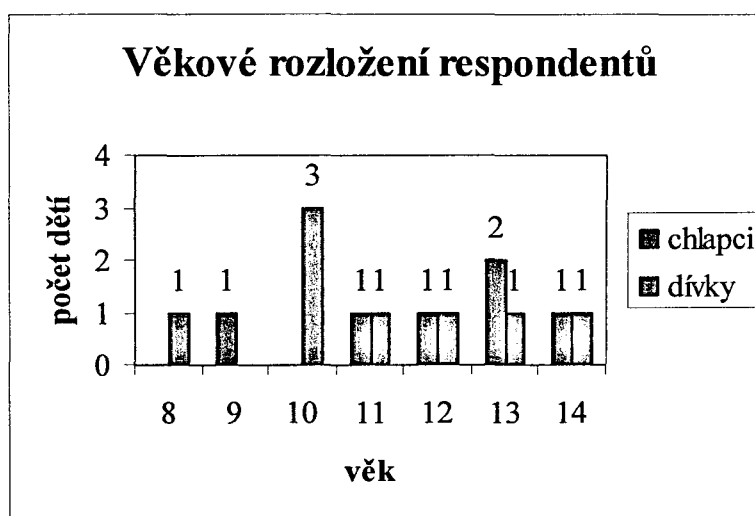
Dotazník 1 - dotazník pro děti od 7 let do 15 let

Otázka číslo 1 a 2

Dotazník správně vyplnilo 8 děvčat a 6 chlapců od osmi do čtrnácti let.

Věkové rozložení respondentů

	8	9	10	11	12	13	14	celkem
chlapci		1		1	1	2	1	6
dívky	1		3	1	1	1	1	8
celkem	1	1	3	2	2	3	2	14

Otázka číslo 3: Co si představuješ pod pojmem volný čas?

Na otevřenou otázku jsem chtěla zjistit, co si dotazovaní představují pod pojmem volný čas.

„Že si dělám, co chci.“

„Koukat na televizi, jezdit na kole...“

„Prázdniny, kdy si můžu dělat co chci. Když přijdu ze školy, jdu ven, něco si vyrobím.“

„Představuji si, že si ve svém volném čase můžu dělat, co chci – např. dívat se na televizi...“

„Hraní, zábava, procházka, koupání.“

„Jako, že máme volno a můžeme chodit ven.“

„Dělám si, co chci.“

„Kreslit, hrát pexeso, hry na počítači, sledování televize a video.“

„Hry, počítače, brejkování.“

„Neučit se a různě si hrát.“

„Že si budeme hrát, jezdit na kole, kolečkových bruslích, plavat, běhat a dělat výlety.“

„Více her a více zábavy.“

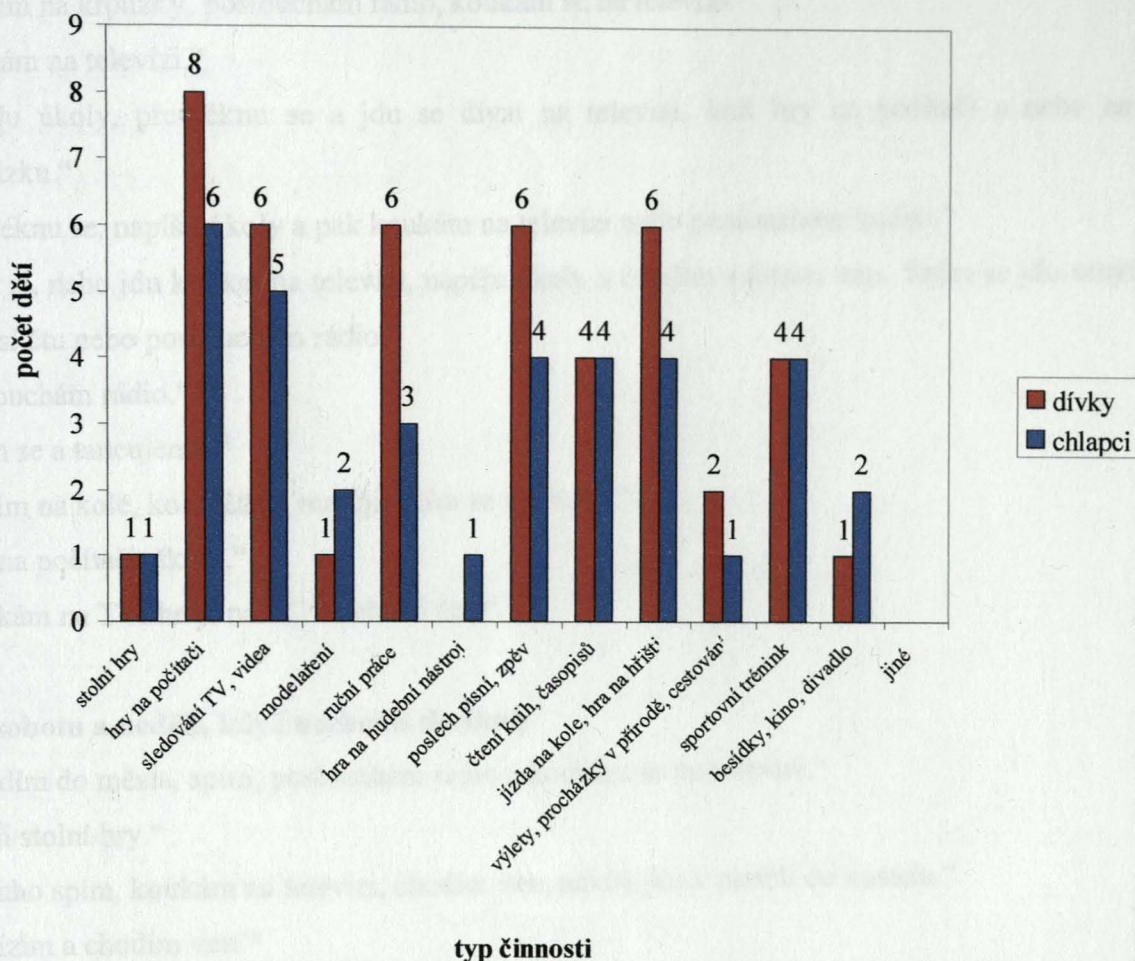
„Hraní fotbalu, basket, hra na počítači a to, co nás baví a co chceme dělat.“

„Hraní na počítači, koukat na televizi, vyrábět výrobky...“

Otázka číslo 4: Co děláš rád (a) ve volném čase?

Oblíbená činnost ve volném čase		
	dívky	chlapci
stolní hry	1	1
hry na počítači	8	6
sledování TV, videa	6	5
modelaření	1	2
ruční práce	6	3
hra na hudební nástroj		1
poslech písní, zpěv	6	4
čtení knih, časopisů	4	4
jízda na kole, hra na hřišti	6	4
výlety, procházky v přírodě, cestování	2	1
sportovní trénink	4	4
besídky, kino, divadlo	1	2
jiné		
celkem	8	6

Oblíbená činnost ve VČ

Děti měly nabídnuto 12 volnočasových aktivit, ze kterých měly možnost si maximálně 6 aktivit vybrat. Mezi chlapci vedou počítačové hry, sledování televize, videa a dále poslech písniček, zpěv, čtení knih, jízda na kole a hra na hřišti a sportovní tréninky. Děvčata preferují, stejně jako chlapci, hry na počítači, sledování televize a dále ruční práce, poslech písniček, zpěv a výlety, procházky v přírodě a cestování. Překvapivě malému zájmu se těšily stolní hry a modelaření.

Otázka číslo 5: Co děláš nejraději?

A) po návratu ze školy

„Chodím na kroužky, poslouchám rádio, koukám se na televizi.“

„Koukám na televizi.“

„Napíšu úkoly, převléknu se a jdu se dívat na televizi, hrát hry na počítači a nebo na procházku.“

„Převléknu se, napíšu úkoly a pak koukám na televizi nebo poslouchám hudbu.“

„Hraji si, nebo jdu koukat na televizi, napíšu úkoly a chodím s tetami ven. Večer se jdu umýt a pak si čtu nebo poslouchám rádio.“

„Poslouchám rádio.“

„Učím se a tancujeme.“

„Jezdím na kole, koloběžce, maluji, učím se do školy.“

„Hry na počítači, škola.“

„Koukám na TV, hraji na PC a nebo si čtu.“

B) v sobotu a neděli, když nechodíš do školy

„Chodím do města, spím, poslouchám rádio a koukám se na televizi.“

„Hraji stolní hry.“

„Dlouho spím, koukám na televizi, chodím ven, někdy jdu v neděli do kostela.“

„Uklízím a chodím ven.“

„Vyrábíme výrobky, déle spím, koukám na pohádky a někdy chodíme běžkovat nebo na procházky. Taky uklízíme celé patro.“

„Koukám se na televizi.“

„Koukáme se na televizi a posloucháme skupinu Tatu.“

„Jezdím na kole.“

„Dlouho spím a pak si hraji s kamarády.“

C) o prázdninách

„Chodím ven, koukám na televizi, DVD, video a hraji si s kamarády.“

„Jezdím na bobech.“

„Chodím se koupat do bazénu, jezdím na kole, lezu na stromy, koukám se na televizi, jezdím domů a na tábory.“

„Buď jsem doma a nebo chodím ven.“

„Jezdíme k moři a na tábor. Koupeme se v bazéně na zahradě. Hraji si s kamarádkami,

chodíme na procházky, jezdíme na kolech a na koloběžkách.“

„Koupu se v bazénu.“

„Chodím se psem ven a za kamarádkou.“

„Jezdím na kole, maluji.“

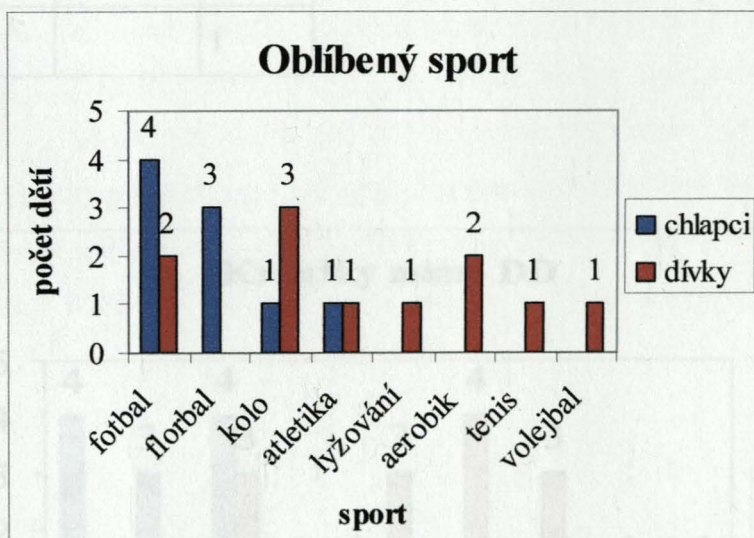
„Jsem s rodinou, chodím na fotbal a hraji hry na počítači.“

„Když jsem doma, chodím chytat ryby.“

Otázka číslo 6: Sportuješ rád(a) a pokud ano, který sport děláš?

Oblíbený sport		
	chlapci	dívky
fotbal	4	2
florbal	3	
kolo	1	3
atletika	1	1
lyžování		1
aerobik		2
tenis		1
volejbal		1

Zájem o sport		
	ano	ne
chlapci	8	0
dívky	6	0

Na otázku číslo šest odpověděli všichni respondenti ano. Chlapci hrají nejraději fotbal a florbal, dívky jezdí na kole a cvičí aerobik.

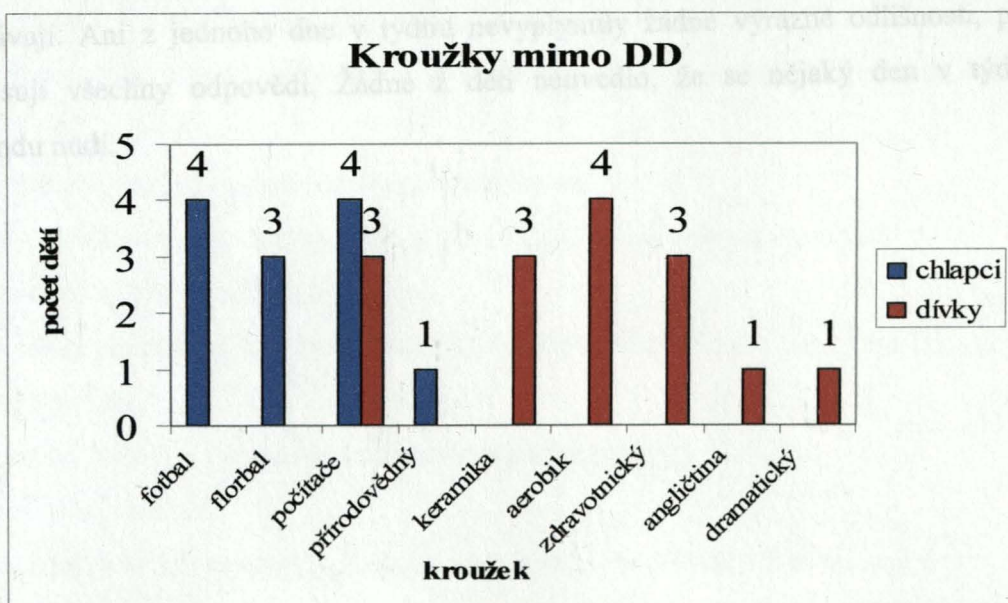
Otázka číslo 7: Jaký je tvůj nejoblíbenější zájem, koníček, který pravidelně děláš?

Nejoblíbenějšími zájmy dětí jsou: tanec, sport, divadlo, hudba (spánek), keramika, aerobik, čtení, sport, hry na počítači, sportovní hry, výtvarné činnosti, čtení, 2x fotbal.

Otázka číslo 8: Navštěvuješ kroužky mimo dětský domov, a pokud ano, které?

Kroužky mimo DD		
	chlapci	dívky
fotbal	4	
florbal	3	
počítače	4	3
přírodovědný	1	
keramika		3
aerobik		4
zdravotnický		3
angličtina		1
dramatický		1

Kroužky mimo dětský domov		
	ano	ne
chlapci	8	0
dívky	6	0

Kroužky mimo dětský domov navštěvuje všech 14 dětí. Nejčastěji navštěvují chlapci fotbal, florbal a počítače. Dívky aerobik, počítače a zdravotnický kroužek. Nejvíce děti preferují počítačový kroužek.

Otázka číslo 9: Prosím, popiš jak trávíš odpoledne po návratu ze školy a večery v týdnu?

(kam chodíš, jaké kroužky navštěvuješ v dětském domově i jinde...)

Otázka sondovala postoje dětí k aktivitám ve volném čase v týdnu a o víkendu, byla otevřená a děti se vyjadřovaly ke každému dni zvlášť. Zároveň byla také otázkou kontrolní. Samozřejmě popisují přípravu do školy, dále sledování televize, hru na počítačích, procházky a hraní venku (bobování, lyžování, jízda na kole) a stolní hry. U každého respondenta jsou v týdnu dále vypsány minimálně dva pravidelné kroužky + další volnočasové aktivity. Z toho vyplývá, že činnost zařízení je z hlediska aktivit ve volném čase dobře organizována, každý den je dětem poskytována zájmová aktivita + aktivity, které připravují "tety" nepravidelně, ale každý den nějakou (např. výtvarné činnosti, drátkování, sportovní aktivity). Z dotazníku vyšlo např. následující: v pondělí chodí děvčata na kroužek aerobiku, v úterý mají chlapci fotbal, keramický kroužek, ve středu florbal, volejbal a divadelní kroužek, ve čtvrtek kroužek rybářský, zdravotní, taneční a přírodovědný, v pátek plavání a aerobik. V sobotu a neděli děti jezdí na kolech, chodí na vycházky (např. krmit koně, vaří a chodí do kostela). Kdy mají děti své kroužky jsem se dozvěděla právě z výsledků otázky číslo devět a zároveň byly potvrzeny výsledky předchozích otázek a to tak, že všichni respondenti potvrdili, že skutečně navštěvují kroužky a které, jaké mají oblíbené činnosti a že skutečně své záliby pravidelně vykonávají. Ani z jednoho dne v týdnu nevyplynuly žádné výrazné odlišnosti, proto zde nevyписuji všechny odpovědi. Žádné z dětí nevedlo, že se nějaký den v týdnu nebo o víkendu nudí.

„Sledování televize, spaní, procházky, poslechnutí rádia.“

„Záliby – chodit ven, sport, čtení knih, hry na PC, televize, záliba muzika.“

„Klid a pohoda, být s přáteli a přítelem.“

„Volný čas si představuji tak, že bych chtěla být s přáteli a někdy s nimi zapéít a taky už mít svoje osmáctáky.“

„Mít spoustu legrace s partou venku nebo v nějakém baru.“

„Můžu si dělat, co chci.“

„Poslouchání muziky, tančování, kroužky na televizi, chodit ven a hrát míčové hry.“

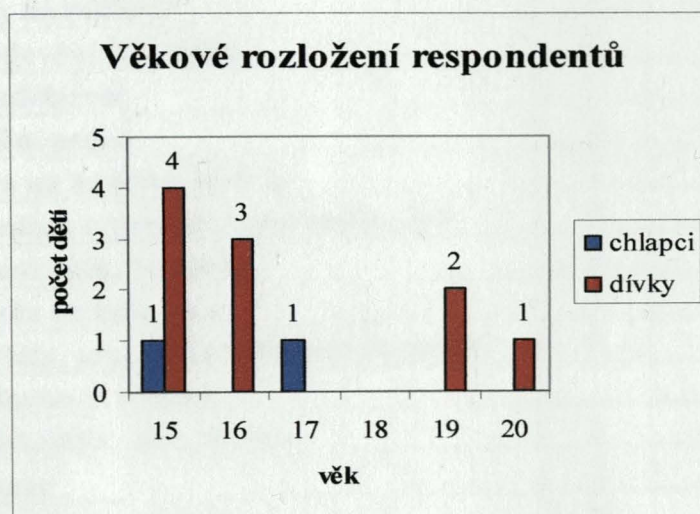
„Dívání se na televizi, poslouchání muziky, vyrábět výrobky, válčení v posteli, hraní her.“

Dotazník 2 - dotazník pro děti a mládež od 15 let

Otázka číslo 1 a 2

Dotazník správně vyplnilo 10 děvčat a 2 chlapci od patnácti do dvaceti let.

Věkové rozložení respondentů							
	15	16	17	18	19	20	celkem
chlapci	1		1				2
dívky	4	3			2	1	10
celkem	5	3	1	0	2	1	12

Otázka číslo 3: Co si představuješ pod pojmem volný čas?

Na otevřenou otázku jsem chtěla zjistit, co si dotazovaní představují pod pojmem volný čas.

„Sledování televize, spání, procházky, poslech rádia.“

„Záliby – chodit ven, sport, čtení knih, hry na PC, televize, zábava, muzika.“

„Klid a pohodu, být co nejvíce s přítelem.“

„Volný čas si představuji tak, že bych chtěla být s přáteli a někam s nimi zapařit a taky už mít svoje osmnáctiny.“

„Mít spoustu legrace s partou venku nebo v nějakém baru.“

„Můžu si dělat, co chci.“

„Poslouchání muziky, tancování, koukaní na televizi, chodit ven a hrát míčové hry.“

„Dívání se na televizi, poslouchat muziku, vyrábět výrobky, válení v posteli, hraní her,

procházky, chození ven sama.“

„Projít se, sedět u televize, brouzdat po internetu, jízda na kole, povídání si s kamarády.“

„Být s přáteli a užívat si pohody. Mít kolem sebe dobré lidi s dobrou náladou.“

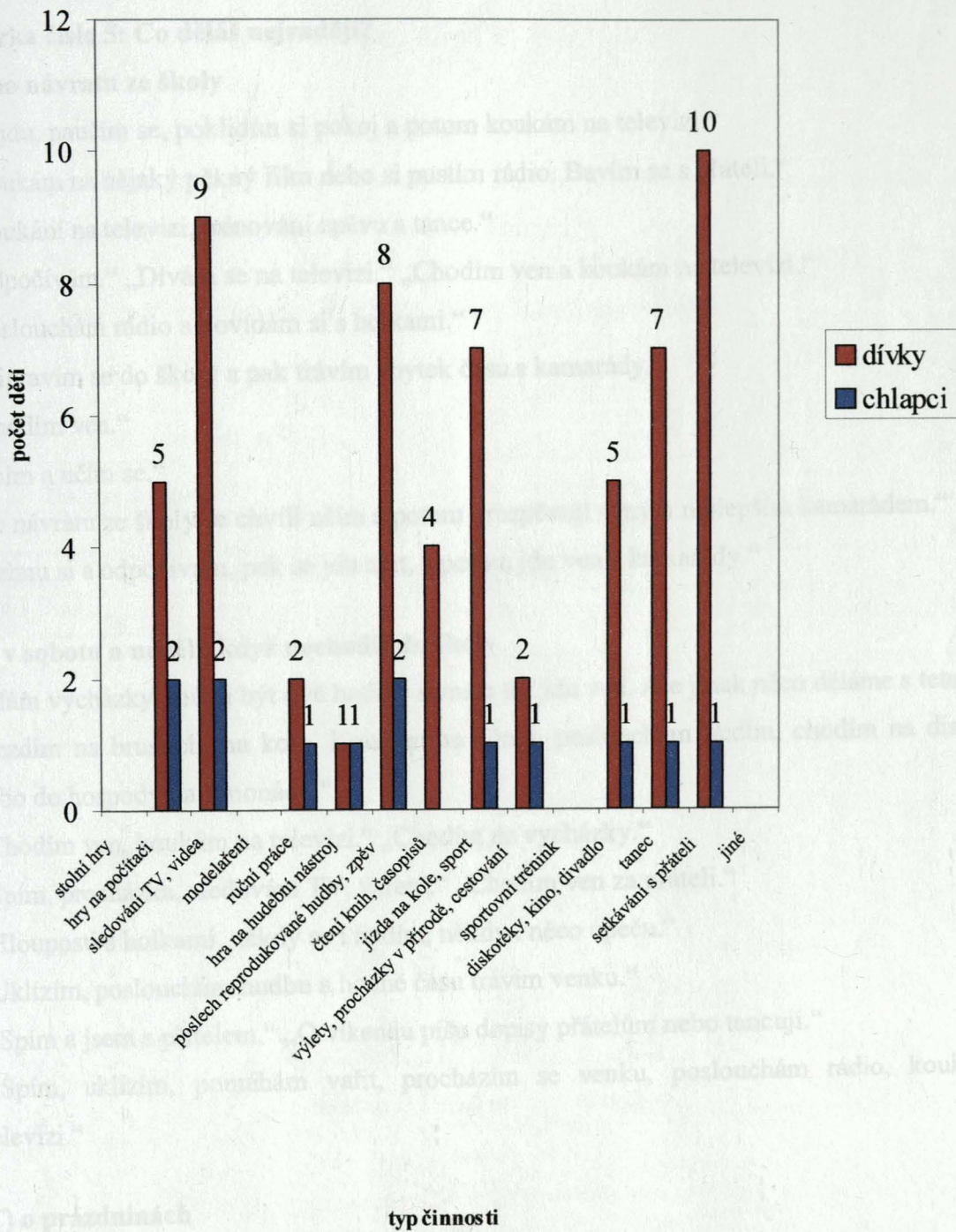
„Pohoda, relaxace, uvolnění, prožít volný čas tak, jak každý má rád a jak potřebuje.“

„Chození ven, poslouchání muziky, být s přáteli.“

Otázka číslo 4: Co děláš rád (a) ve volném čase?

Oblíbená činnost ve volném čase		
	dívky	chlapci
stolní hry		
hry na počítači	5	2
sledování TV, videa	9	2
modelaření		
ruční práce	2	1
hra na hudební nástroj	1	1
poslech reprodukované hudby, zpěv	8	2
čtení knih, časopisů	4	
jízda na kole, sport	7	1
výlety, procházky v přírodě, cestování	2	1
sportovní trénink		
diskotéky, kino, divadlo	5	1
tanec	7	1
setkávání s přáteli	10	1
jiné		

Oblíbená činnost ve VČ

Děti měly nabídnuto 14 volnočasových aktivit, ze kterých měly možnost si maximálně 8 aktivit vybrat. Dívky preferují setkávání s přáteli, sledování TV, videa a poslech hudby. Chlapci jsou pouze dva, proto nejsou výsledky v tomto případě směrodatné. Chlapci rádi ve volném čase tráví čas u počítače, sledováním TV, videa a poslechu hudby.

Otázka číslo 5: Co děláš nejraději?

A) po návratu ze školy

„Přijdu, naučím se, poklidím si pokoj a potom koukám na televizi.“

„Koukám na nějaký pěkný film nebo si pustím rádio. Bavím se s přáteli.“

„Koukání na televizi, trénování zpěvu a tance.“

„Odpočívám.“ „Dívám se na televizi.“ „Chodím ven a koukám na televizi.“

„Poslouchám rádio a povídám si s holkami.“

„Připravím se do školy a pak trávím zbytek času s kamarády.“

„Chodím ven.“

„Spím a učím se.“

„Po návratu ze školy se chvíli učím a potom prozpěvuji s mým nejlepším kamarádem.“

„Lehnu si a odpočívám, pak se jdu učit, a potom jdu ven s kamarády.“

B) v sobotu a neděli, když nechodíš do školy

„Mám vycházky, můžu být dvě hodiny sama a tak jdu ven. Ale jinak něco děláme s tetami.“

„Jezdím na bruslích, na kole. Koukám na filmy, poslouchám hudbu, chodím na diskotéky nebo do hospody na limonádu.“

„Chodím ven, koukám na televizi.“ „Chodím na vycházky.“

„Spím, procházka, sledování TV, vaření.“ „Chodím ven za přáteli.“

„Hlouposti s holkami, někdy se i nudím, někdy i něco upeču.“

„Uklízím, poslouchám hudbu a hodně času trávím venku.“

„Spím a jsem s přítelem.“ „O víkendu píšu dopisy přátelům nebo tancuji.“

„Spím, uklízím, pomáhám vařit, procházím se venku, poslouchám rádio, koukám na televizi.“

C) o prázdninách

„Buď jsem doma, a nebo se v dětském domově něčím zabavím.“

„Koupání, opalování, výlety.“

„Diskotéky, když jsem doma.“

„Brigáda, pobyt někde u vody – moře, stanování, diskotéky.“

„Nudím se doma.“

„Jezdím k rodině nebo ke kamarádům.“

„Chodím na brigády a na diskotéky.“

„Podnikáme různé výlety.“

„Chodím ven, koukám na televizi, hraji hry na PC.“

„S přítelem.“

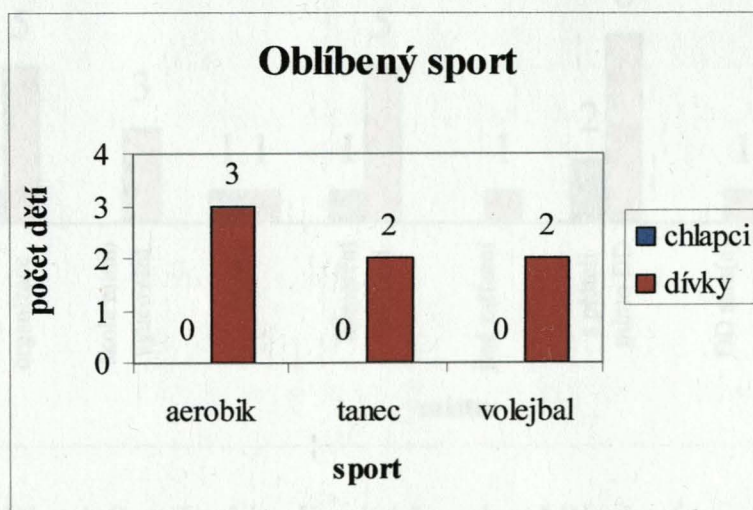
„Ráda jezdím k moři a chodím na diskotéky.“

„Spím, pomáhám dědovi a tetám, starám se o malého bratrance, koukám na televizi, jdu ven s kamarády, jezdím na kole, chodím plavat do bazénu.“

Otázka číslo 6: Sportuješ rád(a) a pokud ano, který sport děláš?

Zájem o sport		
	ano	ne
chlapci	0	2
dívky	7	3

Oblíbený sport		
	chlapci	dívky
aerobik	0	3
tanec	0	2
volejbal	0	2

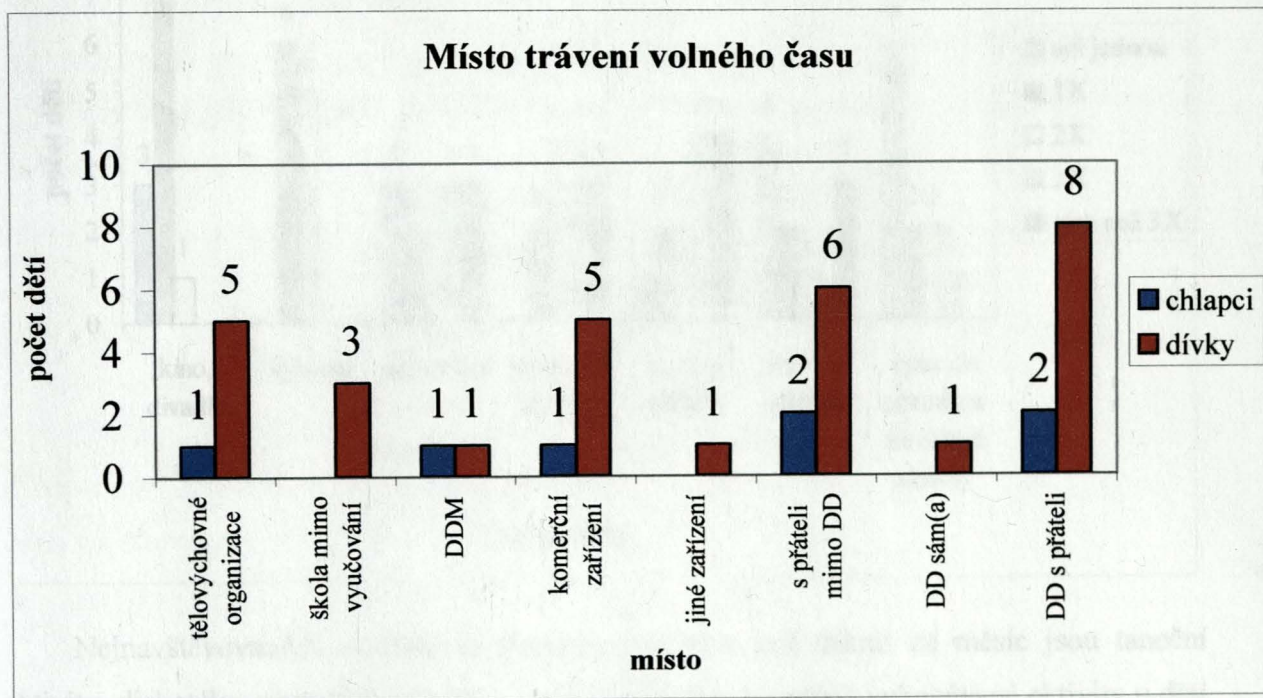
Na otázku číslo šest odpovědělo sedm dívek ano, dvě dívky a stejný počet chlapců o sport zájem neprojevují. Chlapci jsou pouze dva, a proto je v tomto případě výpovědní hodnota nízká. Dívky mají nejraději aerobik, následuje tanec a volejbal.

Otázka číslo 7: Jaký je tvůj nejoblíbenější zájem, koníček, který pravidelně děláš?

Nejoblíbenějšími zájmy jsou: plavání, volejbal, mobilní telefon, spánek, zpěv + tanec 2x, tanec 2x, sport, pečení a výroba zákusků, chodím ven s kamarády, ruční práce.

Otázka číslo 8: Kde nejčastěji trávíš svůj volný čas?

Místo trávení volného času		
	chlapci	dívky
tělovýchovné organizace	1	5
škola mimo vyučování		3
DDM	1	1
komerční zařízení	1	5
jiné zařízení		1
s přáteli mimo DD	2	6
DD sám(a)		1
DD s přáteli	2	8

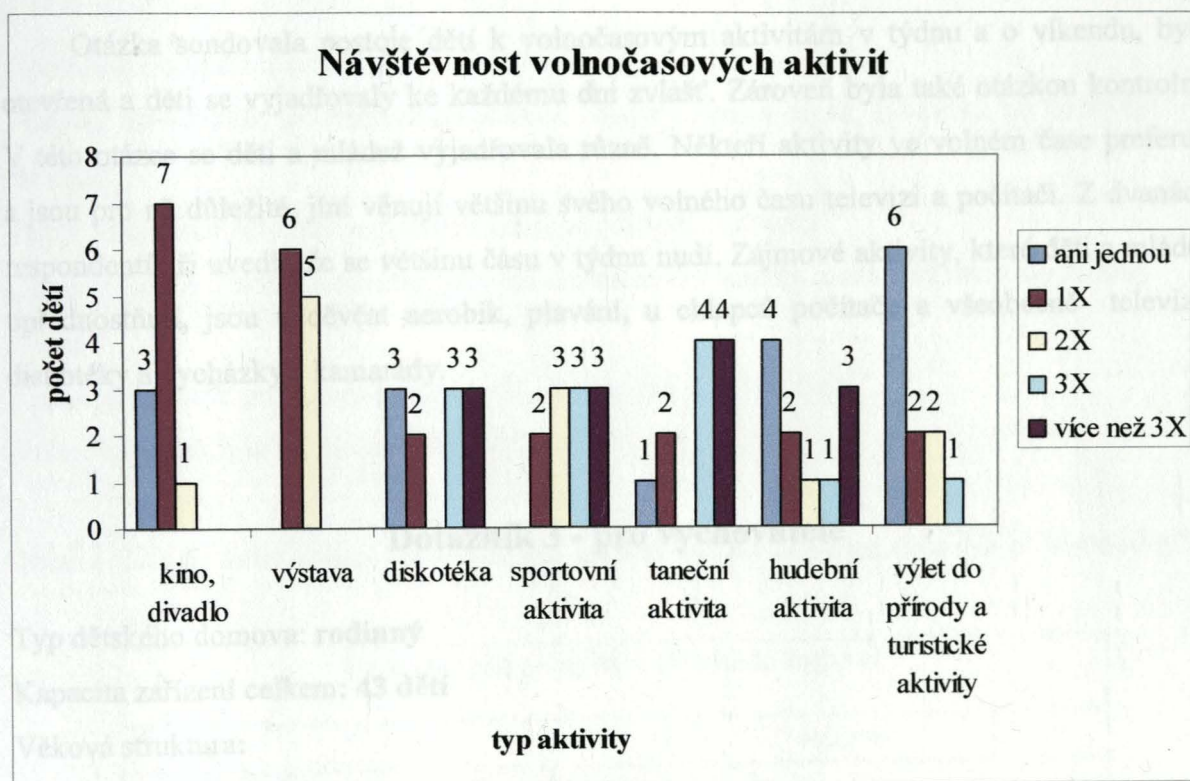

Na otázku, kde trávíš nejčastěji svůj volný čas odpovědělo deset respondentů z dvanácti, že svůj volný čas tráví v dětském domově s přáteli, na druhém místě skončilo trávení volného času s přáteli mimo dětský domov a třetí místo obsadily tělovýchovné organizace s komerčními zařízeními.

Otázka číslo 9: Jak často vykonáváš nebo navštěvuješ vypsané aktivity volného času jednou za 1 měsíc?

	ani jednou	1x	2x	3x	více než 3x
kino, divadlo	3	7	1		
výstava		6	5		
diskotéka	3	2		3	3
sportovní aktivita		2	3	3	3
taneční aktivita	1	2		4	4
hudební aktivita	4	2	1	1	3
výlet do přírody a turistické aktivity	6	2	2	1	

jeden dotazník nevyplněn v otázce číslo devět

Nejnavštěvovanější aktivity ve volném čase více než třikrát za měsíc jsou taneční aktivity, diskotéka, sportovní aktivity a hudební aktivity. Nejméně vykonávané aktivity u dětí a mládeže od 15 let jsou výlety a turistické aktivity. Na druhém a třetím místě jsou dále diskotéka a hudební aktivity. Diskotéky jsou zajímavé tím, že jsou uvedeny jak v nejnižší, tak také nejvyšší preferenci. To je ale způsobeno tím, že děti do 17 let nesmějí diskotéky oficiálně, podle vnitřního řádu zařízení, navštěvovat. Kino, divadlo navštěvují děti a mládež průměrně jednou do měsíce, výstavu dvakrát.

Otázka číslo 3 a 4: Pohlaví a věk.

Dotazníky vyplnilo sedm žen. V zařízení nepracuje žádný vychovatel.

Věkové rozložení respondentů							
věk	33	35	34	40	49	55	
muži	0	0	0	0	0	0	0
ženy	2	1	1	1	1	1	7
celkem	2	1	1	1	1	1	7

Otázka číslo 5: Co si představuješ pod pojmem volný čas?

Na otevřenou otázku jsem chtěla zjistit, co si dotazovaní představují pod pojmem volný čas.

„Jít na procházku, na běžky, na kolo, zaplavat si, a nebo práce na zahrádce, dát si kávu a číst si.“

„Spolupráce a komunikace.“

„Aktivně trávený čas při různých činnostech - sporty, hudba, tanec, zahrádka, ne sledování televize.“

„Jakákoli činnost při které nepocítuji pocit povinnosti, nutnosti.“

„Aktivní - péče o koně, jezdeckví, pasivní - lehnout si v lese na mech a dívat se do koruny stromů.“

„Čas, který slouží pro obnovu fyzických, ale hlavně duševních sil.“

„Pohoda, klídek, pláž u moře + slunce.“

Otázka číslo 6: Jaké volnočasové aktivity jsou ve vašem dětském domově poskytovány?

Poskytované aktivity v dětském domově	
	celkem
sportovní aktivity	7
počítačové aktivity	7
hudební aktivity	3
výtvarné aktivity	7
dramatické aktivity	3
cestování, turistické aktivity	5
společenské aktivity	7
taneční a pohybové aktivity	7
jiné	0

Každá skupina (celkem pět výchovných skupin) si zajišťuje aktivity ve volném čase většinou sama, výjimkou je taneční kroužek a do budoucna keramický kroužek. Další společné volnočasové aktivity jsou zajišťovány pouze mimo dětský domov. Zájmové, organizované kroužky jsou pro děti nabízeny v rámci školy (viz. nabídka popsaná v části o dětském domově v Senožatech) a dále v různých organizacích. Poskytování aktivit ve volném čase tedy záleží na možnostech a zájmu každé rodinné skupiny a především vychovatelích, kteří zájmové činnosti dětem připravují. Převládají ty činnosti, které vychovatelé ovládají, mají rádi nebo preferují. Nejčastějšími aktivitami, které vychovatelé dětem poskytují jsou podle výsledků **sportovní aktivity, počítačové aktivity, výtvarné aktivity, společenské aktivity a taneční a pohybové aktivity.**

Otázka číslo 7: Kolik hodin týdně nabízí dětský domov zájmových aktivit nebo kroužků?

V průměru se nabízí týdně 20 hodin volnočasových aktivit na rodinných skupinách. Dále děti navštěvují kroužky při základní škole, sokolu, hasičů apod.

Otázka číslo 8: Volnočasové aktivity jsou poskytovány:

Volnočasové aktivity		
	ano	ne
v zařízení dětského domova	7	0
mimo zařízení dětského domova	7	0

Z otázky vyplynulo, že volnočasové aktivity jsou poskytovány jak v dětském domově, tak také mimo zařízení dětského domova.

Výpověď jedné respondentky na otázku volnočasových aktivit v zařízení dětského domova v rodinné skupince byla tato: „V zařízení dětského domova se každou sobotu děti učí vařit základní jídla, také se vyšívá, batikuje, vyrábí se různé figurky, přání z papíru, také se menší děti učí tancovat a recitovat, jezdí se pak na vystoupení do okolních domovů důchodců a jiné kulturní akce.“

Volnočasové aktivity mimo zařízení dětského domova jsou poskytovány v základní škole, spolku hasičů, sportovních organizací - sokol, tenis a v náboženské organizaci.

Otázka číslo 9: Co Vám nejvíce chybí v zařízení dětského domova z hlediska volnočasových aktivit?

„Volný čas!“

„Až do nedávna nám chyběla pec na vypalování keramických výrobků, nyní již byla zakoupena, a proto se budeme učit vyrábět z hlíny a glazurovat výrobky a také je vypalovat. Tím se zpestří volný čas dětem.“

„Keramický kroužek (vypalovací pec).“

„Děti nemohou dojíždět do hudební školy, špatné spojení. Brzy opadá počáteční nadšení pro určité činnosti.“

„Místnost, kde by se jednotlivé aktivity mohly odehrávat, jelikož veškeré aktivity jsou realizovány na skupinách (výtvarná místnost, pracovní ...).“

„V létě bazén, lépe vybavené dětské hřiště, vybavené dílny pro chlapce.“

„Oplocený areál pro bezpečné hry dětí.“

Otázka číslo 10: Co by se dle Vašeho názoru dalo změnit v trávení volného času u dětí ve vašem zařízení?

„Pasivní vysedávání u PC, DVD, TV a HHD přijímačů.“

„Dílna pro chlapce, pro různé kutilské práce, ale samozřejmě by jsme zde také potřebovali i vychovatele, nebo truhláře, kteří by mohli děti vést a chlapce i děvčata učit novému.“

„Přidala bych více sportovních aktivit.“

„Více zapojovat starší děti (učně) do aktivit dětského domova.“

„Myslím, že největší problém je v motivaci k aktivitám u dospívajících.“

„U některých dětí možnost dojíždění do LŠU - hra na hudební nástroj.“

„Zavedla bych více organizovaných a režimových činností. Je zde velká volnost, což u starších problémových dětí vyvolává pocit, že mohou všechno a nic se jim nestane - kouření, drogy, šikana.“

Otázka číslo 11: Mohou děti samy rozhodovat o trávení svého volného času?

Možnost vlastního rozhodnutí o trávení volného času u dětí		
	ano	ne
respondent	7	1

„Děti si samy vybírají různé aktivity dle svých zájmů. Často jejich nadšení rychle opadá.“

„Děti samy navrhnou, co budeme dělat odpoledne po školní přípravě. Samy rády sportují, mají rády kola, běžky (v zimě), míčové hry. Pokud to počasí dovolí, chodíme rády ven. Řídíme se podle většiny názoru dětí, nebo střídáme aktivity: jeden den jdeme třeba na hřiště, další do lesa stavět domečky.“

„Souhlasím s možností vlastního výběru s nutností kontroly.“

„Vybírají si samy kroužky a aktivity, které chtějí navštěvovat nebo dělat.“

„Vybírají si kroužky samy.“

Šest respondentek odpovědělo ano, sedmá zakroužkovala obě možnosti a odůvodnila svůj výběr takto: „Děti si samy vybírají zájmové kroužky, usměrnujeme pouze počet kroužků, aby byl čas na školu. Přesvědčuji děti, ať nesedí pasivně u televize, ale ať si raději čtou, jdou na aerobik apod.“

Otázka číslo 12: Co podle Vašich zkušeností děti ve volném čase preferují, a nebo co naopak odmítají?

„Preferují pasivní odpočinek, odmítají aktivní odpočinek.“

„Sportovní aktivity, počítače, TV preferují.“

„Mladší děti se nadchnou pro každou činnost, starším se zpočátku nechce, ale dají se zlákat - soutěžní hry, vystoupení. Učni preferují nejraději televizi, hudbu, počítače a "chodit ven".“

„Menší děti preferují činnosti motivované pohádkovými postavami, větší preferují počítačové hry.“

„V oblibě mají počítače, televizi, rádio, odmítají jakoukoli pracovní činnost.“

„Preferují počítače, sportovní využití, televizi. Odmítají - výtvarné a estetické vyrábění (učni), uklízení po sobě.“

„Preferují sport, ne samozřejmě všechny děti, také hodně času tráví u počítače, někdy až příliš, musíme redukovat. A v poslední řadě, bohužel, hodně času tráví u TV, nejraději by stále.“

Otázka číslo 13: Jaké jsou nejčastější problémy, které řešíte při volnočasových aktivitách dětí?

„Nestálost.“

„Nechut' něco začít.“

„Nespolehlivost - pozdní návraty z kroužků, zapomínání - nepřijdou včas na zkoušku (např. nácvik tanečků apod.), poškodí nebo ztratí pomůcky - např. štětce, nůžky.“

„Jelikož většinu aktivit organizujeme v rámci skupiny, je někdy problematické vymyslet činnost, která by vyhovovala všem členům skupiny s ohledem na temperament a zájmy dětí.“

„U některých dětí neochota spolupracovat, kouření.“

„Temperament a poruchové chování na skupině (rómská rodinka), agresivita, vulgárnost, kouření.“

„Problémy souvisí spíše s velkými dětmi, bývají pasivní, hlavně k ručním pracím, práce s papírem, kluky vůbec nezajímá kutilství, ale i málo velkých sportuje.“

Postřeh jedné z respondentek k trávení volného času dětí v dětském domově: „Podle mého názoru by měly děti trávit co nejvíce času v přírodě. Důležité jsou i kulturní akce (koncerty, divadlo, výstavy...) Pokud budou děti „vysedávat“ u PC, TV apod. vyrostou z nich „roboti“, chladní, bezcitní lidé. Budeme se do toho „kalu“ propadat čím dál více.“

13. 5 Shrnutí výsledků průzkumu a vyvození závěrů pro praxi

Na otázku, kterou jsem si položila v první kapitole mé teoretické části: Zda mohou pomoci aktivity ve volném čase k lepší výchově, rozvoji osobnosti a úspěšnosti při následné integraci, mohu po zpracování této práce a především vlastních zkušeností z dětského domova a průzkumu, který jsem provedla, říci ano. Podle průzkumu je zřejmé, že mnohem méně aktivních činností ve svém volném čase preferují děti a mládež ve věku od 15 let. S těmito dětmi a uční je také více kázeňských a výchovných problémů, než s dětmi mladšího věku (do 15let). Celkově je ale nutné, aby na formování osobnosti působily komplexně všechny složky, včetně složky volnočasové. Těmi nejdůležitějšími složkami je dále společnost a osobnost vychovatele, jeho pozitivní vzor a opravdový zájem o práci, kterou vykonává. Opět zde mohu použít odkaz na Čápa a Mareše, kteří konstatují, že: „U dětí a mládeže je nedostatek zájmů spjat s prospěchovými i kázeňskými, výchovnými problémy.“¹²⁷ Většina vychovatelů s dětského domova hovořila o tom, že pokud mají děti smysluplně naplněn volný čas a mají své kroužky a činnosti, které rády dělají, ukazuje se mnohem méně výchovných problémů, což převažuje především u dětí školního věku, které tráví svůj volný čas nejen pasivním sledováním televize a hrami na počítači, ale také

¹²⁷ ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál 2001, s. 327.

aktivními činnostmi, což potvrzují např. otázky číslo 4, 6 a 8 z dotazníku pro děti do 15 let, kdy chlapci sice preferují počítačové hry, sledování televize, videa, poslech písniček a zpěv, ale také čtení knih, jízdu na kole, hru na hřišti a sportovní tréninky. Děvčata preferují, stejně jako chlapci, hry na počítači, sledování televize, dále však ruční práce, poslech písniček, zpěv, výlety, procházky v přírodě a cestování. Děti a mládež od 15 let preferují setkávání s přáteli, sledování TV, videa, počítač a poslech hudby.

Průzkum potvrdil, že děti navštěvují kroužky, které dětský domov přes jiná zařízení dětem poskytuje viz . otázka 8 (Navštěvuješ kroužky mimo dětský domov, a pokud ano, které.) u dotazníku pro děti do 15 let. Děti a mládež nad 15 let má možnost se o trávení volného času rozhodovat samostatně, což bylo v dotazníku též potvrzeno. Péče o volný čas dětí a mládeže je podle průzkumu na vysoké úrovni, je velmi dobře organizována, vhodně kontrolována a kvalitně vedena. Také z odpovědí vychovatelů vyplynulo a potvrdilo výpovědi dětí, že děti mohou navštěvovat zájmové činnosti, o které projevují zájem pravidelně, pouze jsou korigovány pasivní činnosti jako televize a počítače nebo v některých případech množství kroužků, o které dítě projevilo zájem. Mimoškolní výchova je v tomto zařízení na vysoké úrovni a to jak podle provedeného průzkumu, tak také z vlastních zkušeností z tohoto zařízení, kdy mohu výsledky průzkumu potvrdit. Důležité zde také je, že nedostatky si vedení dětského domova a vychovatelé uvědomují a snaží se o zlepšení nebo nápravu. Z dotazníku vychovatelů vyplynulo, že problémy souvisí spíše s velkými dětmi, které bývají pasivní, neprojevují velký zájem o aktivity, preferují sledování televize, chlapce vůbec nezajímá kutilství, ale i málo starších dětí se věnuje sportu. Toto potvrdila také otázka číslo 11 u dotazníku pro děti od 15 let (Jak trávíš odpoledne po návratu ze školy a večery v týdnu.), kdy především učni aktivní zájmové činnosti neupřednostňují. Některé nedostatky z hlediska aktivit volného času již byly odstraněny, například zakoupena vypalovací pec na keramické výrobky. Problém s nedostatkem volného času u vychovatelů na přípravu a samotné zájmové aktivity s dětmi a mládeží a tím i návrh na řešení zní takto: vhodné by bylo přijmout další vychovatele nebo přímo pedagogy volného času či herní specialisty, kteří by se věnovali přípravě, organizaci a náplni volných chvil dětí a mládeže. Dalším návrhem řešení volného času by bylo zavedení atraktivních sportovních aktivit především pro mládež. Například kolektivní míčové hry nebo turistika.

Závěr

Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolila téma: Volný čas a zájmové aktivity v dětských domovech pro děti a mládež, protože si myslím, že celkové problémy ústavní výchovy a také problémy týkající se zájmových činností a trávení volného času jsou z pohledu mého oboru - pedagog volného času - velmi aktuálním tématem. A to především z hlediska výchovy, poskytování a trávení volného času, tak také integrace do společnosti. O negativních důsledcích pobytu dětí v dětských domovech je všeobecně známo. Kritika ústavní péče, která je popisována od šedesátých let především díky výzkumům profesora Matějčka a Dunovského, se mi při praxích v dětských domovech opět potvrdila. I přes snahu radikálních změn v ústavních zařízeních se situace zlepšuje jen velmi pomalu s nevýraznými úspěchy v dalším životě mladých lidí. Samotná integrace nebyla cílem mé práce, ale otázky týkající se nabídky aktivit ve volném čase a trávení volného času ano.

Při zpracování diplomové práce jsem si pokládala mnoho otázek, které mě napadaly v souvislosti s vypracováním zvoleného tématu. Na některé z nich jsem odpovědi našla, jiné si odůvodnila, na některé otázky jsem odpovědi zatím nenalezla, ale jsem přesvědčena, že při dlouhodobější praxi v dětských domovech bych mnohé získala.

V práci jsem se snažila poskytnout přehled o zájmových činnostech a problematice týkající se náhradní rodinné péče (ústavní zařízení typu dětského domova), tedy především působení a vlivu dětských domovů na utváření osobnosti dítěte. Ve stručnosti jsem se pokusila podat stručný přehled o nejdůležitějších teoretických poznatcích v těchto oblastech, jak z hlediska aktivit ve volném čase, tak ústavní výchově. Po praktické stránce jsem podala přehled ze svých praktických zkušeností v trávení volného času ze tří dětských domovů a provedla průzkum v dětském domově v Senožatech. Výsledky průzkumu, ale také vlastní zkušenosti potvrdily, že všechny tři zařízení poskytují rozsáhlé, pestré a kvalitní nabídky volného času.

S jistotou mohu konstatovat, že práce výchovných pracovníků v zařízeních ústavní péče je velmi náročná a složitá. Není možné dětem a mladým lidem uspokojovat jen základní potřeby, ale také potřeby sekundární, mezi které patří jak volný čas, tak jeho smysluplné využívání. Důležitý není jen talent pro výchovu, ale především osobnost vychovatele a jeho pozitivní vzor. Kardinál Tomášek hovoří o tom, že *„vychovatel působí na svěřence více svou osobností než svými slovy... Jen z této centrály vychází největší pedagogická energie, která*

dovede uvést ve svěřenci do pohybu všechny dobré prvky. ¹²⁸

A nyní ještě několik mých postřehů k samotné pedagogice volného času v ústavních zařízeních. Myslím si, že pedagogika volného času je součástí života každého z nás a proto není pochyby o tom, že do ústavních zařízení patří. Jde jen o to, jak je v kterém ústavním zařízení prosazována a rozvíjena. Myslím si, že velkým lákadlem pro všechny děti a mladé lidi v ústavních zařízeních je výchova zážitkem. Jen je nutné tyto možnosti rozvíjet, vkládat do programů zařízení a podporovat.

Jsem si vědoma skutečnosti, že diplomová práce nemůže být vyčerpávající a že zejména problematika volného času a pedagogiky volného času v dětských domovech prochází v současné době v České republice značným vývojem, stejně jako celá problematika ústavní péče, a dále se vytváří její stabilnější a úspěšnější podoba.

Mnozí pracovníci ústavních zařízení se shodují, že vždy byly, jsou a budou děti, které kvůli svému zdravotnímu stavu i psychice poznamenané zátěží z původních rodin nikdy nebudou vhodné k adopci či do pěstounské péče a také jejich návrat do původních rodin je vzhledem k jejich stavu nemožný. Proto budou dětské domovy stále. **Je ovšem potřeba, aby dítě bylo skutečně prvořadé a jeho souhrn všech potřeb byl tím nejdůležitějším faktorem!**

Pokud by tato diplomová práce mohla pomoci někomu, kdo přemýšlí o práci s dětmi v dětských domovech a jejich aktivitách ve volném čase, splnila by své poslání.

Při dokončení své práce si uvědomuji, že jsem si vybrala velmi rozsáhlé téma a z těchto důvodů jsem neuvedla některé další informace. Má diplomová práce podle mého názoru i přes možnost podrobnějšího zpracování dané problematiky splnila svůj účel. Získané zkušenosti a poznatky jsou pro mě velkým přínosem a v budoucnu je jistě využiji ve svém povolání.

¹²⁸ KARDINÁL TOMÁŠEK, F. *Pedagogika*. Brno : Nibowaka 1992, s. 90.

Abstrakt

ŘÍHOVÁ, J. *Volný čas a zájmové aktivity v dětských domovech pro děti a mládež*. České Budějovice 2006. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce M. Bezecná.

Klíčové pojmy: volný čas, výchova mimo vyučování, instituce pro realizaci výchovy mimo vyučování, zájmy, výchova zážitkem, animace, hra, pedagogika volného času, rodina, deprivace, náhradní rodinná péče, ústavní výchova, vychovatel, dítě, učitel, dětský domov.

Práce se zabývá poskytováním zájmových činností a kvalitou tráveného volného času v dětském domově. Dále se věnuje problematice vlivů působících na vývoj a osobnost dítěte v zařízení dětského domova. Teoretická část je rozdělena na dva logicky navazující celky a to část charakterizující volný čas a zájmové aktivity a druhou, která se týká rodiny, náhradní rodinné péče, ústavní výchovy a charakteristickým znakům ústavní výchovy. Závěr teorie poskytuje přehled o dětských psychických potřebách, vychovatelích, dětech, osobnosti vychovatele a odlišnosti v práci vychovatelů a učitelů.

Praktická část je rozdělena na vlastní praktické zkušenosti z dětských domovů pro děti od narození do tří nebo šesti let věku a rodinného dětského domova pro děti od tří let věku dětí do plnoletosti nebo doby, kdy ukončí přípravu na budoucí povolání (studium). A dále na průzkum z dětského domova v Senožatech na trávení volného času a poskytování volnočasových aktivit pro děti a mládež. Důraz je kladen na práci samotných vychovatelů. Práce výchovných pracovníků v zařízeních ústavní péče je velmi náročná a složitá. Není možné dětem a mladým lidem uspokojovat jen základní potřeby, ale také potřeby sekundární, mezi které patří jak volný čas, tak jeho smysluplné využívání. Všechna představená zařízení naplňují obě funkce. Nabízí velmi kvalitní péči, výchovné vedení a snahu o co nejlepší a nejvhodnější možnosti ve využití volného času pro děti a mládež. Poskytují dětem a mládeži řadu příležitostí k aktivním činnostem a velmi úspěšně spolupracují s jinými zařízeními, kde mohou děti navštěvovat různé druhy kroužků a dalších volnočasových aktivit např. základní škola, sportovní organizace a spolky. Kvalita jednotlivých zařízení nespočívá v tom, kde se zařízení nachází, jaké věkové složení dětí je, ale především na vychovatelích a lidech, kteří v nich pracují. *Dělají - li svou práci s láskou a obětavostí, jsou oni i děti spokojeni.*

Abstract

ŘÍHOVÁ, J. *Free time and interest activities in children's homes*. České Budějovice 2006. Diploma work. University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of theology. Department of pedagogy. Supervisor: M. Bezecná.

Keywords: free time, education out off school, institutions for education out off school, interest activities, experience pedagogy, animation, games, free time pedagogy, family, inanition, substitute family care, institutional upbringing, pedagogue, child, children's home

This thesis deals with interest activities and with the quality of free time spent in a children's home. Furthermore it deals with institution's impact on child's development and personality. Theoretical part of my thesis is divided into two coherent units: 1) part related to free time and interest activities, 2) part related to family, substitute family care, institutional upbringing and important features of institutional upbringing. The conclusion of the theoretical part contents overview of child's mental needs, of pedagogues, of children and of some features of pedagogue's role.

Practical part is also divided into two parts: The first part describes my own experiences of children's home. The second part encompasses the inquiry which I realized in children's home in Senožaty. The inquiry was concentrated on spending of free time and interest activities for children and young. Extremely important is pedagogue's work, which is very demanding and complex. It is not possible to satisfy only children's needs. Children have also „secondary needs“, for example meaningful spending of free time. All institutions mentioned above fulfil all important functions: they offer very goog care, pedagogical guide and an extensive range of free time activities for children and young. The institutions also offer a whole rang of possibilities to interest activity. On this field they colaborate with other institutions where the children attend some clubs and other variety of interest activities (for example matches, games). Quality of a institution does not depend on its locatin or on age of children. Institution's quality always depends on people working in. *If they do their job with love and selflessness, are they and the children satisfied.*

Seznam použité literatury

Primární literatura:

BAKALÁŘ, E., KLÉGROVÁ, J. Dětské psychické potřeby. Dostupné
www.<<http://iustin.cz/art.asp?art=19>

BARTŮNĚK, D. *Hry v přírodě s malými dětmi*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-539-3.

BEZECNÁ, M. *Pedagogika volného času I*. Přednáška na TF JU, ak. r. 2003-2004.

BLOVSKÁ, G. *Možnosti dětí s postižením v ústavní péči*. Náhradní rodinná péče II/2002.

BOROVÁ, B., TRPIŠOVSKÁ, D., SKOUMALOVÁ, S., SMEJKALOVÁ, V. *Cvičíme s malými dětmi*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-223-8.

ČÁP, J., MAREŠ, J.: *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-x

Časopis Sociální práce, děti a náhradní výchovná péče. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež*. Brno 21/2003.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha : Univerzita Karlova, 2003. ISBN 80-7290-128-1.

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha : Karolinum, 1992. In. *VOCILKA, M. Dětské domovy v České republice*. Praha : MŠMT Aula, 1999. ISBN 80-902667-6-2

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

KAPLÁNEK, M. *Výchovně pastorační činnost selesiánů*. Dostupné
www.<http://tj.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/pedag/getfile.php?filenamex=sales, aktualizace 2006.

KAPLÁNEK, M. *Zážitková pedagogika a její význam ve výchově*. Dostupné
www.<http://tj.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/pedag/getfile.php?filenamex=elebnisped, aktualizace 2006.

- KARDINÁL TOMÁŠEK, F. *Pedagogika*. Brno : Nibowaka 1992. ISBN 80-901294-0-4.
- KERN, H., MEHLOVÁ, CH., NOLZ, H., PETER, M., WINTERSPERGEROVÁ, R. *Přehled psychologie*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-426-5.
- MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha : SNP, 1992. ISBN 80-04-25236-2
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1992. ISBN 80-85282-83-6
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství Slon, 1997. ISBN 80-85850-24-9.
- MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha : Sociologické nakladatelství Slon, 1995. ISBN 80-85850-08-7
- MILLAROVÁ, S. *Psychologie hry*. Praha 1978. In. NAKONEČNÝ, M.: *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha : Academia 1997. ISBN 80-200-0625-7
- NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha : Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.
- NĚMEC, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno : Paido, 2002 ISBN 80-7315-012-3.
- NEUMAN, J. *Turistika a sporty v přírodě*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-391-9.
- PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-7116.
- PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha : Portál, 2000 ISBN 80-7178-399-4.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

SCHMIDTOVÁ, Š., Kde domov můj...časopis Bazar, duben 4/04.

SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno : MUPF 1994.
ISBN 80-210-1007-X

SPOUSTA, V. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno : MUPF 1996.
ISBN 80-210-1274-9

ÚZ - Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině a související předpisy. Praha, Linde a. s. 1998.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 2000
ISBN 80-7178-496-6.

VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno : Print-Typia 2001
ISBN 80-86384-00-4.

VESELÁ, J. *Základy sociologie volného času*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 1999. ISBN
80-7194-187-5.

VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*. Praha : MŠMT Aula 1999.
ISBN 80-902667-6-2

Sekundární literatura:

Vyhláška MŠMT ČR č. 64/1981 Sb., o školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, v platném znění.

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam příloh

Příloha I – článek „Dětský domov jim nahrazuje rodinu“.

Příloha II - ukázky vytvořených výrobků při výtvarných a pracovních aktivitách - projekt „PŘICHÁZÍ JARO.“

Příloha III - ukázky vytvořených výrobků při výtvarných a pracovních aktivitách - beruška, sluníčko, ježek.

Příloha IV - ukázky vytvořených výrobků při aktivitách ve volném čase - velikonoční přání.

Příloha V - pozvánka na kulturní akci miss dětských domovů.

Příloha VI - program velikonočního tábora.

Příloha VII - pozvánka na výstavu „Děti a volný čas“.

Příloha VIII - program kulturní akce pořádaný pro ústavní zařízení v Lišově.

Příloha IX - dotazník pro děti od 7 let do 15 let.

Příloha X - dotazník pro děti a mládež od 15 let.

Příloha XI - dotazník pro vychovatele.

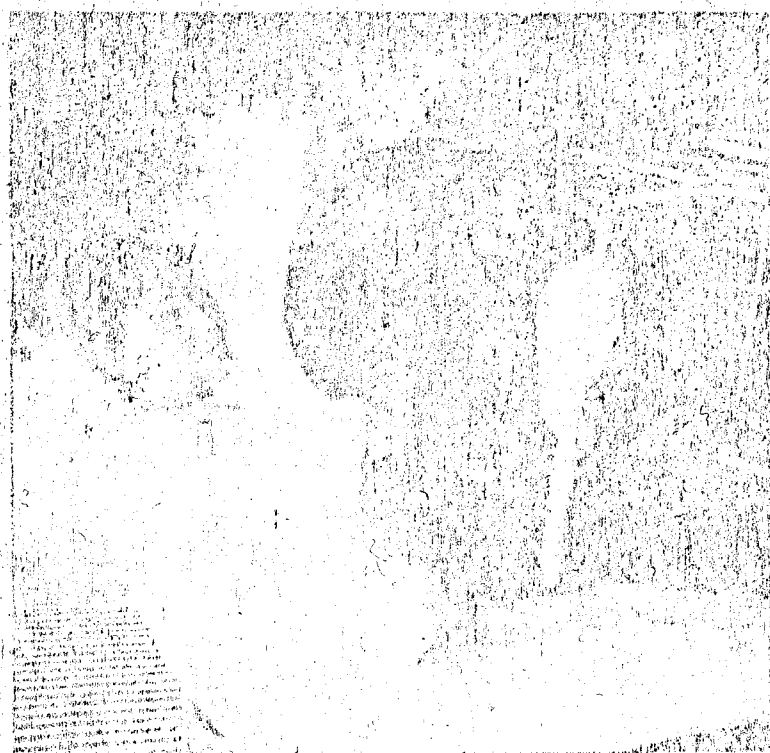
Příloha XII - ukázky vyplněných dotazníků.

Příloha XIII - článek „Kdo se má starat o opuštěné děti.“

Přílohy

Dětský domov jim nahrazuje rodinu

...konečně šťastně žijí. V roce 1957 byl zřízen dětský domov v Kroměříži. Prvními dětmi, které byly přijaty, byli dva chlapci z okresu Kroměříž. Po několika letech se do domova dostal první chlapec z okresu Písecký. Po něm následovaly další děti z různých částí republiky. V současnosti v domově žije 11 dětí. Většinou se jedná o děti z okresu Písecký, které byly přijaty v posledních letech. Dětský domov jim nahrazuje rodinu. Děti jsou přijaty do domova, když jejich rodiče nejsou schopni se o ně starat. V domově jsou děti vychovávány a připravovány na život v samostatném životě. Děti jsou přijaty do domova, když jejich rodiče nejsou schopni se o ně starat. V domově jsou děti vychovávány a připravovány na život v samostatném životě.

...konečně šťastně žijí. V roce 1957 byl zřízen dětský domov v Kroměříži. Prvními dětmi, které byly přijaty, byli dva chlapci z okresu Kroměříž. Po několika letech se do domova dostal první chlapec z okresu Písecký. Po něm následovaly další děti z různých částí republiky. V současnosti v domově žije 11 dětí. Většinou se jedná o děti z okresu Písecký, které byly přijaty v posledních letech. Dětský domov jim nahrazuje rodinu. Děti jsou přijaty do domova, když jejich rodiče nejsou schopni se o ně starat. V domově jsou děti vychovávány a připravovány na život v samostatném životě. Děti jsou přijaty do domova, když jejich rodiče nejsou schopni se o ně starat. V domově jsou děti vychovávány a připravovány na život v samostatném životě.

Dětský domov jim nahrazuje rodinu

Alexandra Knapová

Kamenice nad Lipou • Pětapadesát let od svého založení letos slaví zdejší dětský domov, který je určen pro děti od narození do šesti let. Do domova bylo od roku 1955 do konce letošního srpna přijato 1750 dětí. O jeho proměnách v čase a plánech do budoucna jsme hovořili s ředitelkou Janou Fárovou.

• **Zřizovatelem dětského domova je od roku 2003 kraj Vysočina. Kapacita zařízení je pětadvacet lůžek. Kolik dětí máte v současné době?**

Nyní se devětadvacet zaměstnanců stará o čtyřicet dětí. Jejich osudy se vždy snažíme individuálně řešit a pokud se děti nemohou vrátit zpět do původní rodiny, snažíme se jim co nejrychleji najít rodinu náhradní. Například v loňském roce jsme přijali třiatřicet dětí, propustili jsme jich sedmatřicet z toho osvojeno jich bylo patnáct, do pěstounské péče jsme umístili pět dětí a do původních rodin se vrátilo šestnáct dětí. Pouze jedno nastoupilo do dětského domova školského typu.

• **O děti se stará kvalifikovaný personál. Jsou nějaká kritéria pro jejich příjem?**

Bez týmu odborných pracovníků se tato práce neobejde. Největší kvalifikací je však samotná práce se svě-

řenými dětmi. Ta člověka buď osloví a přinese mu mnoho pozitivního a nebo ne, a pak ten člověk tady nemá co dělat. Byl by byl sebekvalifikovanější. Jinak poskytujeme komplexní péči dětem od narození do věku šesti let, jejichž duševní a tělesný vývoj je ohrožen nebo narušen ze zdravotních nebo sociálních důvodů a jimž nelze zajistit řádnou péči v rodinném prostředí. Pro zařazení tohoto typu je věková hranice nezvyklá, ale odpovídá struktuře přijímaných dětí tak, aby mohly být přijímány sourozenecké dvojice nebo trojice, které by pro svůj rozdílný věk musely být jinak dány do různých zařízení.

• **S dětmi podnikáte mnoho zajímavých aktivit. Můžete nám některé přiblížit?**

Snažíme se jim ve všem nahradit rodinu, v čemž nám hodně pomáhají i naši stálí sponzoři. Díky nim pořádáme například pravidelné zájezdy do Zoologické zahrady v Jihlavě nebo letní a zimní rekreace. Samozřejmě chodíme na procházky a podnikáme mnoho dalších aktivit. Vše by nešlo bez sponzorů, kteří nám pomáhají, kde se dá. Za to jim patří velké díky.

• **Výstavba budovy dětského domova byla zahájena už v roce 1948 a provoz byl otevřen v září 1950. Původní záměr byl ale jiný.**

Sestřičky se dětem snaží, co nejvíce nahradit rodinu. Na snímku je „teťka“ Hanka Vacíková.
FOTO ALEXANDRA KNAPOVA

Tenkrát se rušila pěstounská péče a nastala potřeba budování kojeneckých ústavů a dětských domovů. Paradoxem je, že podle původních plánů měla stavba sloužit ja-

ko jesle jednoho státního podniku. Tehdejší kraj Jihlava ale rozhodl, že bude sloužit pro potřeby dětského domova. Vznikly tedy dvě oddělení pro děti od jednoho do tří let s

kapacitou čtyřicet lůžek. V této podobě domov existoval až do roku 1957, kdy byla zahájena generální rekonstrukce. Přistavěly se celé jedno oddělení, terasa a prádelna se sušárnou. Počet lůžek se rozšířil na šedesát. V této stavební podobě existujeme vlastně dodnes.

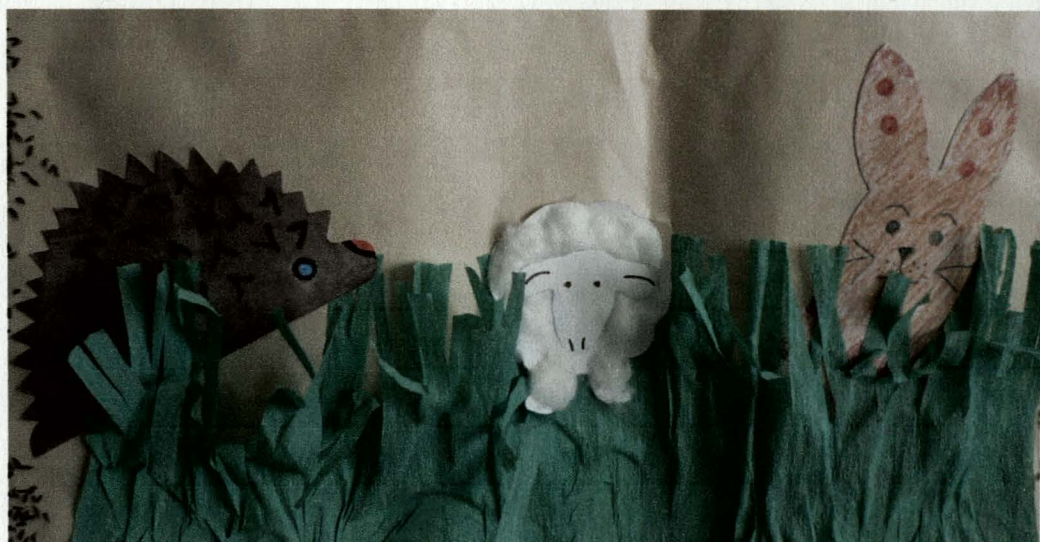
• **Na padesáté výročí založení domova jste uspořádali velkolepou oslavu. Jak tomu bude letos?**

Pětapadesát let si připomeneme 13. října menším dnem otevřených dveří. Pozveme představitele krajského úřadu kraje Vysočina a dalších organizací. Mezi hosty rádi přivítáme i představitele Jihočeského kraje, důvod je jednoduchý. Téměř vždy jsme totiž patřili pod ně a byli jsme vlastně jediný dětský domov na jihu Čech.

• **Určitě už máte mnoho plánů do budoucna. Na co se tedy děti mohou těšit?**

Všichni bychom zde rádi viděli zařízení rodinného typu. Proto se v nejbližší době chystáme jedno oddělení předělat na buňku rodinného typu pro děti předškolního věku. Chceme, aby tam děti měly svoji kuchyňskou linku, ledničku, sporák a vše, co patří k rodinné. Osobně vidím kapacitu dvaceti až pětadvaceti dětí. Ideál by byl, kdyby děti vyrůstaly v jednom domově až do osmnácti let, ale to je vzdálená hudba budoucnosti.

Příloha II - ukázky vytvořených výrobků při výtvarných a pracovních aktivitách - projekt "PŘICHÁZÍ JARO."

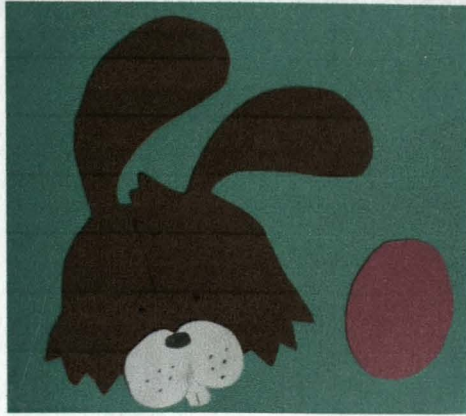

Příloha III - ukázky vytvořených výrobků při výtvarných a pracovních aktivitách - beruška, sluníčko, ježek.

Příloha IV - ukázky vytvořených výrobků při aktivitách se volným časem -
výtvarná práce

**Příloha IV - ukázky vytvořených výrobků při aktivitách ve volném čase -
velikonoční přání.**

Příloha V - pozvánka na kulturní akci miss dětských domovů.

Dětský domov, Zakladní škola, Školní jídelna a Jídelna dětí na křižovatce
a Vav. Boudějši pozvají na křižovatce

MISS DĚTSKÝCH DOMOVŮ

2008

První ročník soutěže MISS DĚTSKÝCH DOMOVŮ
se koná v úterý 11. listopadu 2008 v 17:00 hodin
v jídelně dětí na křižovatce

Dětský domov, Základní škola, Školní jídelna a Školní družina Volyně
si Vás dovolují pozvat na finále

MISS DĚTSKÝCH DOMOVŮ 2006

kteřé se koná pod záštitou hejtmána Jihočeského kraje RNDr. Jana Zahradníka

v sobotu 8. dubna 2006 od 13.00 hodin

v Sokolovně ve Strakoněch

Čelým programem Vás bude provázet moderátor

Miguel Jančík

o hudební doprovod se postará MAX Aband České Budějovice

Mgr. Anežka Hosnedlová
zástupce ředitele

PhDr. Mgr. Jiří Pán
ředitel

Vstupné dobrovolné

ČSOB
generální sponzor

51171 + SENOŽAVY 13-17. DUBNA 2016

ČTVRTK	PÁTEK	SOBOTA	NEDELE	PONDĚLÍ
11-12.00 přídava S-2 - - odložený le	8.45 Práci program: přídavy, přídavy... 10.00 Sportovní večer nebo výrobky veštin	8.45 Práci program 9.30-11.30 přídavy skupina A Skupina B - nevíte na čechidku talentů	8.45 Práci program Odpovědi/Chování	9.00 Práci program
12.30 oběd	12.30 oběd	12.30 oběd	12.30 oběd	12.00 oběd
- vyhlášení výsledků 14.00 Sportovní večer - odložený le	11.45 - 12.15 večer 13.45-14.00 Sportovní večer veřejná představení 15.30 večer Dělení a výrobky	12.45 - 13.15 večer 15.00-16.00 Skupina B Skupina B přídavy na přídavy 16.15 večer výrobky	12.45 - 13.15 večer 14.00 Výrobky 15.30 Skupina 15 - 16 Sportovní večer	13.00 oběd 13.00 oběd 13.00 oběd 13.00 oběd
18.00 večer 19.15 večerní program	18.00 večer 19.45 večerní program film 2 22.00 - večerka	18.00 večer 19.45 večerní program Veřejná představení 22.00 - večerka	18.00 večer 19.45 večerní program film 2 22.00 - večerka	18.00 večer 19.45 večerní program film 2 22.00 - večerka
22.00 - večerka			16-17 zhlášení výsledků Vánoce	

Příloha VI - program velikonočního tábora.

ŠTÍFY + SENOŽATY 13.– 17. DUBNA 2006

	ČTVRTEK	PÁTEK	SOBOTA	NEDELE	PONĚLÍ
		8.00 snídaně	8.00 snídaně	8.00 snídaně	8.00 snídaně
		8.45 Ranní program: písničky, příběhy... 10.00 Sportování venku nebo výrobky vevnitř	8.45 Ranní program 9.30-11.30 plavání skupina A Skupina B – nácvik na přehlídku talentů	8.45 Ranní program Oslava Velikonoc	9.00 Ranní program
	11 – 12.00 příjezd na Seč - ubytování se				
	12.30 oběd	12:00 oběd	12:00 oběd	12:00 oběd	12.00 oběd
	- vybalení věcí	12:45 – 13:45 Volno	12:45 – 13:45 volno	12:45 – 1:45 volno	Rozloučení
	14.00 Setkání velká místnost 15.30 Svačina Procházka po okolí či výtvarná činnost pokud bude přšet	13:45 hry a sportování venku či uvnitř 15.30 svačina Další hry či výrobky	14:00 plavání skupina B Skupina B nácvik na přehlídku 16.15 svačina výrobky	14.00 Výrobky 15.30 Svačina 15 – 16 sportování, hry	Odjezd dětí 13.30
				16–17 zabalení věcí Volno	
	18.00 večeře	18.00 večeře	18.00 večeře	18.00 večeře	
	18.45 Večerní program 22.00– večerka	18.45 Večerní program Film 2 22.00--večerka	18.45 Večerní program Přehlídka talentů 22.00– večerka	18.45 Večerní program Film Ježíš 22.00-večerka	

Příloha VII - pozvánka na výstavu „Děti a volný čas“.

Organizace dětí a mládeže
125 000 000 Kč
Základní škola
Děti a volný čas

THE
NATIONAL
DEPARTMENT OF
CHILDREN AND
YOUTH SERVICES

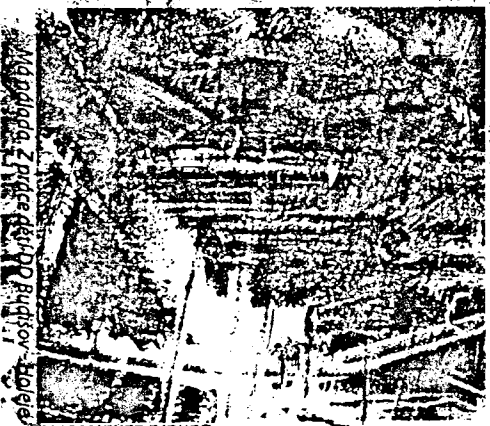
DĚTI A VOLNÝ ČAS

Dětské domovy Vysociny se představují

Prijmete pozvání na slavnostní zahájení výstavy
ve čtvrtek 3. listopadu 2005 v 16 hodin.

Návštěvníci se představí se svým vystoupením
přibudčov - Holeje, Budkov, Jemnice,
Mámost nad Oslavou, Senožaty.

Výstava prací dětí z dětských domovů kraje Vysocina:
Budšov - Holeje, Budkov, Hrotyolec, Humpolec,
Jemnice, Kamence nad lipou, Mámost nad Oslavou,
Nová Ves u Čborepole, Senožaty, Telč.
Třebíč - Zámek

Sandra Lakatosová
Mámost nad Oslavou

Muzeum Vysociny Třebíč
Zámek 1, 674 01 Třebíč

Tel. 568 840 518, www.zamek-trebic.cz
Otevírací doba: Út - Ne 8 - 12, 13 - 16 hod.

MEKIS v Humpolci

MUZEUM DR. ALEŠE HRDLIČKY

zve na výstavu

„DĚTI A VOLNÝ ČAS“

Výstavu připravilo Sdružení Kamarád Střížovice.

Slavnostní zahájení výstavy bude v sobotu 4. března ve 14 hodin
ve výstavním sále muzea na Horním náměstí.

Výstavu zahájí jednatel sdružení p. Zdeněk Choura.

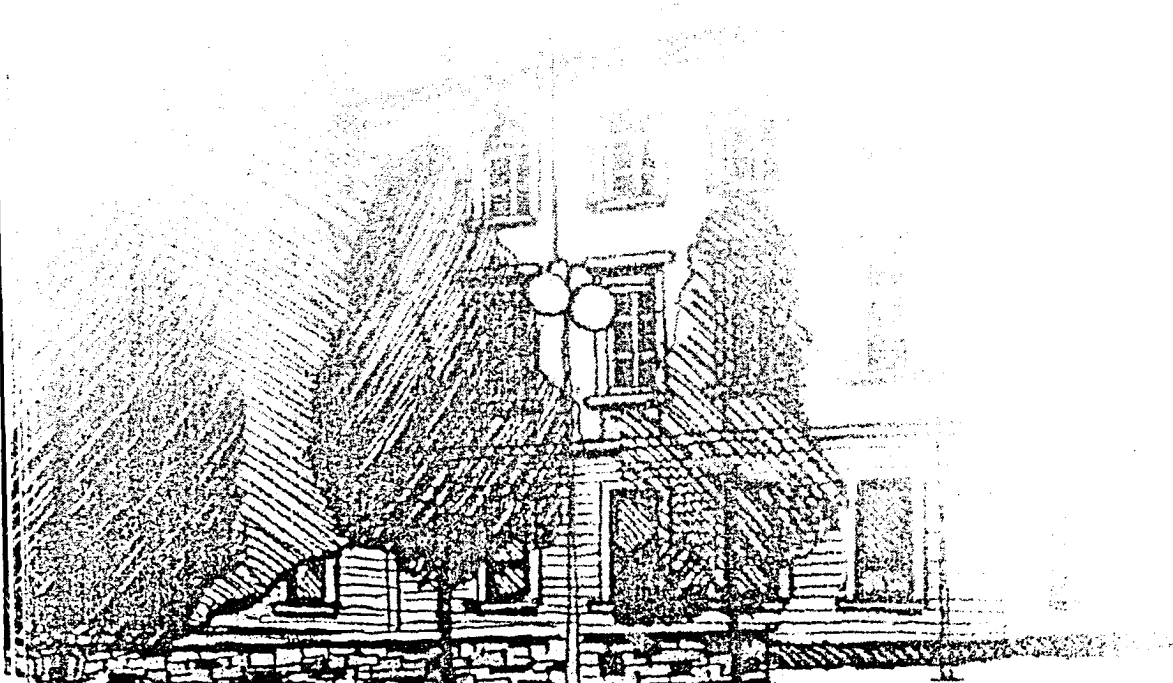
Kulturní program.

Na výstavě se prezentují děti těchto dětských domovů:

Humpolec, Senožaty, Kamenice nad Lipou,

Nová Ves u Chotěboře, Telč

4.3. - 24.3.2006

Příloha VIII - program kulturní akce pořádaný pro ústavní zařízení

v Lišově.

Program:

1. Kulturní představení - 14h

2. Literární dramatické představení

3. Literární představení - 19h

pořadí:

1. Peter Pavlovič, "Dobrá noc" - 14h
- DD Zlatá hora
2. David Kuba, "Vánoční" - 17h
- DD Zlatá hora

Teatrální představení:

pořadí:

1. Peter Kráček, "Dobrá noc" - 14h
2. Radek Vlasta, "Dobrá noc" - 17h
3. Radek Vlasta, "Dobrá noc" - 19h

Literární představení - 19h

1. Jan Křesadlo, "Dobrá noc" - 19h
- DD Zlatá hora
2. Jan Křesadlo, "Dobrá noc" - 19h
- DD Zlatá hora
3. Jan Křesadlo, "Dobrá noc" - 19h
- DD Zlatá hora

Literární představení - 19h

1. Jan Křesadlo, "Dobrá noc" - 19h
- DD Zlatá hora
2. Jan Křesadlo, "Dobrá noc" - 19h
- DD Zlatá hora
3. Jan Křesadlo, "Dobrá noc" - 19h
- DD Zlatá hora

Nejmilejší koncert - LIŠOV 2006

-kulturní přehlídka dětských domovů jihočeského regionu-

Program:

I.část: kulturní přehlídka : celkem účinkujících 101

1. literárně dramatický obor: 2 účinkující

tech.požadavky

pořadí :

1. Petra Pazourová a Pavel Balač: „Píseň z jižních Čech“
DD Zvíkovské Podhradí	1 M
2. David Kubeš: Ilona Borská“Dostal jsem kolo“
DD Zvíkovské Podhradí	1 M

2. hudební obor:

pořadí:

a/sólový zpěv: /3 účinkujících/

1. Ester Kraftová z DD Písek –uvede sama	1 M
2. Šárka Míková,/15let/DD Boršov ,píseň " Frenk Miels "	1 M
CD
3. Romana Bartyzalová/14 let/, DD Boršov, píseň "Fredy ty můj „	1 M
CD

b/pěvecké skupiny do 4 účinkujících: /celkem 8 účinkujících/

1. duo Josef Salamánek /12let/ a Eliška Havelková /11 let/:"Lidová písnička"
doprovod vlastních hudebníků
DD Radenín	2 M
2. duo Jiří Krša/15let/ a Jitka Dunková/15let/:romská píseň „Davle-Bůh“
DD Senožaty /uvedou sami/	2 M
CD
3.kvartet Šárka Míková,Veronika,Romana a Zdeňka Bartyzalovy:
2 písně: „Máme tu další dobrý den“ a „Růže“	2 M
CD

c/ sborový zpěv /5 a více účinkujících/: /celkem cca 22 účinkujících

1. sextet z DD Radenín –Simona a Lucie Uhlřovy,Šárka a Eliška Havelkovy,
Josef Salamánek a Rudolf Kandra
„Populární písnička“	2M
varhany
8 min.
2. sbor z DD Volyně za doprovodu klavíru zazpívá 3 písně:
romskou píseň „Pažo paňori“
píseň K.Plíhala: „Ráda se miluje,ráda jí“
píseň J.Suchého aj.Šlitra: „Malé kotě“	? M
klavír

3. sbor z DD Písek předvede „Malý hudební výlet do starého Španělska“ 3 M
v podání :Lucie Lučanská, Veronika Semenská, Ester Kraftová, Tereza
a Denisa Kandrová, Adéla Zemanová
/uvedou sami/

e/Hra na hudební nástroj: /celkem 4 účinkujících/

1. Petr a Lukáš Burianovi, Jan a Petr Skálovi z DD Humpolec ---
zahrají na africké bubínky

Vystoupení hostů – překvapení pro všechny účastníky!!!

Přestávka na oběd a na přípravu tanečních vystoupení /čas bude
upřesněn na místě/

3.taneční obor:

pořadí:

a/ sólo a párový tanec a malé skupiny :/11 účinkujících/

1. Michala Hlaváčková, DD Humpolec, břišní tanec CD
2. Růžena a Roman Bílých, DD Žichovec tanec „Bílá Královna“ CD
3. Jiří Kršá, Martina Petrášková, DD Senožaty, moderní tanec HIP HOP CD
4. Roman Bílý, Marcel Kloc, Jiří Gorol :tanec breakdance „EMINEM“ CD
Z DD Žichovec
5. Veronika Mazačová, Markéta Tancošová, Kristína Maršíková CD
Z DD Humpolec - AEROBIK

skupiny: /51 účinkujících/

1. DD Horní Planá, tanec SHAKIRA, účinkuje 6 dívek ve věku 11-15 let/
Alice a Angelika Kalejovy, Angelika Medková, Růžena Macháčová,
Růžena Zemanová MG
2. DD Senožaty, tanec "Čtyři koně ve dvoře", účinkuje 12 dětí ve věku 6-13 let CD
3. DD Volyně, kroužek sport. Gymnastiky :aerobik s prvky sportovní
gymnastiky /počet dětí neuveden/ ? CD
4. DD Horní Planá, tanec HIP HOP účinkuje 14 dětí: Alice Kalejová/12 let/, Erika
Kalejová /13let/, Angelika Kalejová /14 let/, Angelika Medková/11let/, Květa
Kotlářová/11let/, Růžena Macháčová/15let/, Veronika Irová/14 let/Věra
Kroková/13let/, Lenka Chalupová /9let/, Míra Kotlár /11let/Ludvík Kotlár/6 let/,
Andrej Medek/13 let/, Eva Úlehlová/8 let/, Anička Macháčová /9 let/ MG
Uvede Agáta Bezechlebová
5. DD Žichovec předvede komponované vystoupení „CIRKUS MARSÉA“ 1M
převážně tanec v podání Romana, Růžena, Zlata a Roman Bílých,
Marcel Kloc, Martin a Petr Kalkuš, Andrej Irdza, Jiří Gorol CD
/Uvedou si sami/

2.část -DISKOTÉKA

Příloha IX - dotazník pro děti od 7 let do 15 let.

Vážný dotazovaný, děkuji ti za vyplnění tohoto dotazníku.

Je důležité, aby každý z nás věděl, jak se chováme k ostatním dětem, a jak se chováme k nim. Každý z nás má právo být šťastný a spokojený. Každý z nás má právo být respektován a být slyšen. Každý z nás má právo být šťastný a spokojený. Každý z nás má právo být respektován a být slyšen.

V rámci svého práva na informace bychom rádi věděli, jak se chováte k ostatním dětem, a jak se chováte k nim. Každý z nás má právo být šťastný a spokojený. Každý z nás má právo být respektován a být slyšen. Každý z nás má právo být šťastný a spokojený. Každý z nás má právo být respektován a být slyšen.

S pozdravem

B. POHLAVÍ

a) Dívka

b) Chlapec

Proč si myslíš, že je důležité vědět, jak se chováme k ostatním dětem, a jak se chováme k nim?

c) TVŮRČIVÁ

Proč si myslíš, že je důležité vědět, jak se chováme k ostatním dětem, a jak se chováme k nim?

d) CO NEJEDNĚTE

Proč si myslíš, že je důležité vědět, jak se chováme k ostatním dětem, a jak se chováme k nim?

Proč si myslíš, že je důležité vědět, jak se chováme k ostatním dětem, a jak se chováme k nim?

Proč si myslíš, že je důležité vědět, jak se chováme k ostatním dětem, a jak se chováme k nim?

Proč si myslíš, že je důležité vědět, jak se chováme k ostatním dětem, a jak se chováme k nim?

e) CO JE TO ŠKOLA

a) školní učitel

b) školní učitel

c) školní učitel

d) školní učitel

e) školní učitel

f) školní učitel

g) školní učitel

h) školní učitel

i) školní učitel

j) školní učitel

k) školní učitel

l) školní učitel

m) školní učitel

n) školní učitel

o) školní učitel

Dotazník 1

Vážený dotazovaný, dotazovaná.

Jmenuji se Jana Říhová a jsem studentkou Teologické fakulty pátého ročníku oboru pedagog volného času.

V rámci vypracování své diplomové práce na téma: „Volný čas a pedagogika volného času v zařízeních dětského domova pro děti a mládež“, bych Vám ráda položila několik otázek týkajících se právě volného času a Vašich zájmových činností. Dotazník je anonymní a veškeré získané informace budou použity výhradně pro zpracování uvedeného v mé diplomové práci. Předem děkuji za vaši spolupráci při vyplnění a navrácení dotazníku.

S pozdravem

JANA ŘÍHOVÁ

1) POHLAVÍ

a) **DĚVČE**

b) **CHLAPEC**

Prosím, správnou odpověď zakroužkuj.

2) TVŮJ VĚK _____

Prosím doplň.

3) CO SI PŘEDSTAVUJEŠ POD POJMEM VOLNÝ ČAS? *Prosím, vypiš sám.*

4) CO DĚLÁŠ RÁD(A) VE VOLNÉM ČASE?

a) *stolní hry*

b) *hry na počítači*

c) *sledování televize, videa*

d) *modelaření - modely letadel, aut, hradů apod.*

e) *ruční práce – malování, modelování, výtvarné činnosti*

f) *hra na hudební nástroj (jaký?) _____ prosím doplň.*

g) *poslech písniček, zpěv*

h) *čtení knih, časopisů*

i) *jízda na kole, hra na hřišti*

j) *výlety, procházky v přírodě, cestování*

k) *sportovní trénink*

l) *besídky, kino, divadlo*

m) *jiné _____*

prosím doplň a zakroužkuj maximálně šest odpovědí.

5) CO DĚLÁŠ NEJRADEJI?

a) *po návratu ze školy – prosím, vypiš sám.*

b) *v sobotu a neděli, když nechodíš do školy – prosím, vypiš sám.*

c) *o prázdninách – prosím, vypiš sám.*

6) SPORTUJEŠ RÁD(A)?

a) *ano (který sport děláš rád (a)) prosím, vypiš sám.*

b) *ne*
Zakroužkuj, prosím, správnou odpověď.

7) JAKÝ JE TVUJ NEJOBLÍBENĚJŠÍ ZÁJEM, KONÍČEK, KTERÝ PRAVIDELNĚ DĚLÁŠ – prosím, vypiš jen jeden.

8) NAVŠTĚVUJEŠ KROUŽKY MIMO DĚTSKÝ DOMOV – takové kroužky, které nepřipravují tety?

a) *ANO – které, vypiš prosím.*

b) *NE*
Zakroužkuj, prosím správnou odpověď.

9) PROSÍM, POPIŠ JAK TRÁVÍŠ ODPOLEDNE PO NÁVRATU ZE ŠKOLY A VEČERY V TÝDNU? (kam chodíš, jaké kroužky navštěvuješ v dětském domově i jinde...)

Pondělí

Úterý

Středa

Čtvrtek X - Oslava úroda dětí a mládeže od 1911.

Pátek

Sobota a neděle

Příloha X - dotazník pro děti a mládež od 15 let.

Vážený dotazovaný, dotazovaná,

Jmenuji se Jana Říhová a jsem studentkou Teologické fakulty pátého ročníku oboru pedagog voiného času.

V rámci vypracování své diplomové práce na téma: „Volný čas a pedagogie voiného času v zařízení dětskéhú domova pro děti a mládež“, bych Vám ráda přiložila několik otázek týkajících se právě volného času a Vašich zájmových činností. Dotazník je anonymní a veškeré získané informace budou použity výhradně pro zpracování uvedenéhú v mé diplomové práci. Předem děkují za vaši spolupráci při vyplnění a navrácení dotazníku.

S pozdravem

JANA ŘÍHOVÁ

1) Pohlaví

a) DĚVČE

b) CHLAPEC

Prosím, správnou odpověď zakroužkuj.

2) Tvůj věk

Prosím doplň.

3) CO SI PŘEDSTAVUJES POD POJMEM VOLNÝ ČAS? Prosím napiš min.

.....

.....

.....

.....

4) CO DĚLÁŠ RÁD(A) VE VOLNÉM ČASE?

a) stolní hry

b) hry na počítači

c) sledování televize, videa

d) modelování

e) ruční práce - malování, modelování, výtvarné činnosti

f) hra na hudební nástroj (jaký?)

g) poslech reprodukcehú hudby, zpěv

h) čtení knih, časopisů

i) jízda na kole, sport

j) sýlety, procházky v přírodě, cestování

k) sportovní trénink

l) divadlo, kino, divoké hry

m) tance

n) setkávání s přáteli

o) jiné

Prosím doplň a zakroužkuj maximálně dvě odpovědi

Dotazník 2

Vážený dotazovaný, dotazovaná.

Jmenuji se Jana Říhová a jsem studentkou Teologické fakulty pátého ročníku oboru pedagog volného času.

V rámci vypracování své diplomové práce na téma: „Volný čas a pedagogika volného času v zařízeních dětského domova pro děti a mládež“, bych Vám ráda položila několik otázek týkajících se právě volného času a Vašich zájmových činností. Dotazník je anonymní a veškeré získané informace budou použity výhradně pro zpracování uvedeného v mé diplomové práci. Předem děkuji za vaši spolupráci při vyplnění a navrácení dotazníku.

S pozdravem

JANA ŘÍHOVÁ

1) POHLAVÍ

a) **DĚVČE**

b) **CHLAPEC**

Prosím, správnou odpověď zakroužkuj.

2) TVŮJ VĚK _____

Prosím doplň.

3) CO SI PŘEDSTAVUJEŠ POD POJMEM VOLNÝ ČAS? *Prosím, vypiš sám.*

4) CO DĚLÁŠ RÁD(A) VE VOLNÉM ČASE?

a) *stolní hry*

b) *hry na počítači*

c) *sledování televize, videa*

d) *modelaření*

e) *ruční práce – malování, modelování, výtvarné činnosti*

f) *hra na hudební nástroj (jaký?) _____ prosím doplň.*

g) *poslech reprodukované hudby, zpěv*

h) *čtení knih, časopisů*

i) *jízda na kole, sport*

j) *výlety, procházky v přírodě, cestování*

k) *sportovní trénink*

l) *divadlo, kino, diskotéky*

m) *tanec*

n) *setkávání s přátel*

o) *jiné*

Prosím doplň a zakroužkuj maximálně osm odpovědí.

5) CO DĚLÁŠ NEJRADĚJI?

a) po návratu ze školy – prosím, vypiš sám.

b) v sobotu a neděli, když nechodíš do školy – prosím, vypiš sám.

c) o prázdninách – prosím, vypiš sám.

6) SPORTUJEŠ RÁD(A)?

a) ano (který sport děláš rád) prosím, vypiš sám.

b) ne

7) JAKÝ JE TVUJ NEJOBLÍBENĚJŠÍ ZÁJEM, KONÍČEK, KTERÝ PRAVIDELNĚ DĚLÁŠ – prosím, vypiš jen jeden.

8) KDE NEJČASTĚJI TRÁVÍŠ SVŮJ VOLNÝ ČAS?

a) v tělovýchovných organizacích (tělocvična, hřiště, turistika, bazén, posilovna a další)

b) ve škole mimo vyučování

c) v domě dětí a mládeže

d) v komerčním zařízení /kulturní dům, diskotéky, kino, divadlo a další)

e) v jiné instituci, zařízení pokud ano, prosím vypiš _____

f) sám(a) s přáteli mimo dětský domov

g) v dětském domově sám(a)

h) v dětském domově s přáteli

Prosím, zakroužkuj maximálně čtyři odpovědi.

9) JAK ČASTO VYKONÁVÁŠ NEBO NAVŠTĚVUJEŠ VYPSANÉ AKTIVITY VOLNÉHO ČASU ZA 1 MĚSÍC?

ani jednou 1 x 2 x 3 x více krát než 3 x

a) kino, divadlo

b) výstava

c) diskotéka

d) sportovní aktivita

e) taneční aktivita

f) hudební aktivita

g) výlety do přírody a turistické aktivity

U každé aktivity udělej, prosím, čárku podle toho, kolikrát do měsíce se účastníš.

10) MÁŠ MOŽNOST ROZHODOVAT O TOM, CO BY SI RÁD(A) DĚLAL(A) VE VOLNÉM ČASE?

a) ano

b) ne (které zájmy, koníčky nemůžeš dělat) – prosím vypiš.

11) PROSÍM, POPIŠ JAK TRÁVÍŠ ODPOLEDNE PO NÁVRATU ZE ŠKOLY A VEČERY V TÝDNU? (kam chodíš, jaké kroužky navštěvuješ v dětském domově i jinde...)

Pondělí

Úterý

Středa

Čtvrtek

Pátek

Sobota a neděle

Příloha XI - dotazník pro vychovatele.

Vážený dotazovaný, dotazovaná,

Jmenuji se Jana Říhová a jsem studentkou Pedagogické fakulty pátého ročníku oboru pedagog volného času.

V rámci vypracování své diplomové práce na téma „Volný čas a pedagogika volného času v zařízeních dětského domova pro děti a mládež“, bych Vám ráda položila několik otázek týkajících se právě volného času a Vašich zájmových činností. Dotazník je anonymní a veškeré získané informace budou použity výhradně pro zpracování uvedeného v mé diplomové práci. Předem děkuji za vaši spolupráci při vyplnění a navrácení dotazníku. Prosím, pišete čitelně, tiskacím písmem.

S pozdravem

JANA ŘÍHOVÁ

TYP DĚTSKÉHO DOMOVA *prosím doplňte:*

KAPACITA ZAŘÍZENÍ CELKEM *prosím doplňte:*

1) VĚKOVÁ STRUKTURA *prosím doplňte:*

a) děti 3 - 6

b) děti 7 - 15

c) děti 15 - 18

d) mládež 18 - 26

2) POČET DĚTÍ NA JEDNU VÝCHOVNOU JEDNOTKU *prosím doplňte:*

3) POHLAVÍ

a) ŽENA

b) MUŽ

Prosím, správnou odpověď zakroužkujte.

4) VÁŠ VĚK

Prosím doplňte.

5) CO SI PŘEDSTAVUJETE POD POJMEM VOLNÝ ČAS? *Prosím doplňte*

Dotazník 3

Vážený dotazovaný, dotazovaná.

Jmenuji se Jana Říhová a jsem studentkou Teologické fakulty pátého ročníku oboru pedagog volného času.

V rámci vypracování své diplomové práce na téma: „Volný čas a pedagogika volného času v zařízeních dětského domova pro děti a mládež“, bych Vám ráda položila několik otázek týkajících se právě volného času a Vašich zájmových činností. Dotazník je anonymní a veškeré získané informace budou použity výhradně pro zpracování uvedeného v mé diplomové práci. Předem děkuji za vaši spolupráci při vyplnění a navrácení dotazníku. Prosím, pište čitelně, tiskacím písmem.

S pozdravem

JANA ŘÍHOVÁ

TYP DĚTSKÉHO DOMOVA *prosím doplňte:*

KAPACITA ZAŘÍZENÍ CELKEM *prosím doplňte:*

1) VĚKOVÁ STRUKTURA *prosím doplňte:*

a) děti 3 – 6 _____

b) děti 7 – 15 _____

c) děti 15 – 18 _____

d) mládež 18 – 26 _____

2) POČET DĚTÍ NA JEDNU VÝCHOVNOU JEDNOTKU *prosím doplňte:*

3) POHLAVÍ

a) ŽENA

b) MUŽ

Prosím, správnou odpověď zakroužkuj.

4) VÁŠ VĚK _____

Prosím doplňte.

5) CO SI PŘEDSTAVUJETE POD POJMEM VOLNÝ ČAS? *Prosím vypište.*

6) **JAKÉ VOLNOČASOVÉ AKTIVITY JSOU VE VAŠEM DĚTSKÉM DOMOVĚ POSKYTOVÁNY?** *Prosím, v případě nutnosti upřesnit nebo vypsát jiné.*

- ❖ sportovní aktivity
- ❖ počítačové aktivity
- ❖ hudební aktivity
- ❖ výtvarné aktivity
- ❖ dramatické aktivity
- ❖ cestování, turistické aktivity
- ❖ společenské aktivity
- ❖ taneční a pohybové aktivity
- ❖ jiné (*prosím, které vypište*).

7) **KOLIK HODIN TÝDNĚ NABÍZÍ DĚTSKÝ DOMOV ZÁJMOVÝCH AKTIVIT NEBO KROUŽKŮ?** (*Uveďte prosím*).

8) **VOLNOČASOVÉ AKTIVITY JSOU POSKYTOVÁNY** (*lze označit obě varianty*)

a) v zařízení dětského domova

b) mimo zařízení dětského domova (*prosím, vypište organizace, které DD pro trávení volného času využívá*).

9) **CO VÁM NEJVÍCE CHYBÍ V ZAŘÍZENÍ DĚTSKÉHO DOMOVA Z HLEDISKA VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT?** (*Uveďte prosím*).

10) **CO BY SE DLE VAŠEHO NÁZORU DALO ZMĚNIT V TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU U DĚTÍ VE VAŠEM ZAŘÍZENÍ?** (*Uveďte prosím*).

11) MOHOU DĚTI SAMY ROZHODOVAT O TRÁVENÍ SVÉHO VOLNÉHO ČASU?

a) ANO

b) NE

Prosím, zakroužkujte, popřípadě upřesněte.

12) CO PODLE VAŠICH ZKUŠENOSTÍ DĚTI VE VOLNÉM ČASE PREFERUJÍ
A NEBO CO NAOPAK ODMÍTÁJÍ? *(Uveďte prosím).*

13) JAKÉ JSOU NEJČASTĚJŠÍ PROBLÉMY, KTERÉ ŘEŠÍTE PŘI
VOLNOČASOVÝCH AKTIVITÁCH DĚTÍ?
(Uveďte prosím).

Příloha XII - ukázky vyplněných dotazníků.

Dotazník 1

Vážený dotazovaný, dotazovaná

Jmenuji se Jana Řihová a jsem studentkou Teologické fakulty pátého ročníku oboru pedagog volného času.

V rámci vypracování své diplomové práce na téma: „Volný čas a pedagogika volného času v zařízeních dětského domova pro děti a mládež“, bych Vám ráda položila několik otázek týkajících se právě volného času a Vašich zájmových činností. Dotazník je anonymní a veškeré získané informace budou použity výhradně pro zpracování uvedeného v mé diplomové práci. Předem děkuji za vaši spolupráci při vyplnění a navrácení dotazníku.

S pozdravem

JANA ŘIHOVÁ

1) POHLAVÍ

- a) DĚVČE
- b) CHLAPEC

Prosím, správnou odpověď zakroužkuj.

2) TVŮJ VĚK

10 let

Prosím doplň.

3) CO SI PŘEDSTAVUJEŠ POD POJMEM VOLNÝ ČAS? Prosím, vypiš sám.

Právě to, kdy si můžu dělat co chci. Když přijde
me obědy, jdu ven, něco vyrobím.

4) CO DĚLÁŠ RÁD(A) VE VOLNÉM ČASE?

- a) stolní hry
- b) hry na počítači
- c) sledování televize, videa
- d) modelaření - modely letadel, aut, hradů apod.
- e) ruční práce - malování, modelování, výtvarné činnosti
- f) hra na hudební nástroj (jaký?) _____ prosím doplň.
- g) poslech písniček, zpěv
- h) čtení knih, časopisů
- i) jízda na kole, hra na hřišti
- j) výlety, procházky v přírodě, cestování
- k) sportovní trénink
- l) besídky, kino, divadlo
- m) jiné

prosím doplň a zakroužkuj maximálně šest odpovědí.

5) CO DĚLÁŠ NEJRADĚJI?

a) po návratu ze školy – prosím, vypiš sám.

golu dělat domácí úkoly. Obolíkna se, jdu se dívat na televizi; jdu s tetou ven, jdu hrát na počítači.

b) v sobotu a neděli, když nechodíš do školy – prosím, vypiš sám.

Dlouho pracuji, koukám futbal na televizi; chodím ven, někdy s tetou Babakovou do kostela v neděli

c) o prázdninách – prosím, vypiš sám.

Spouje se v bazeně, jezdím na kole, umu na skromy, koukám na televizi, jezdím někdy domů, jdu na háčky

6) SPORTUJEŠ RÁD(A)?

a) ano (který sport děláš rád (a)) prosím, vypiš sám.

SKAČOV. PŘES ŠVIHADLO, jezdím na kole

b) ne

Zakroužkuj, prosím, správnou odpověď.

7) JAKÝ JE TVŮJ NEJOBLÍBENĚJŠÍ ZÁJEM, KONÍČEK, KTERÝ PRAVIDELNĚ DĚLÁŠ – prosím, vypiš jen jeden.

DÍVADLO

8) NAVŠTĚVUJEŠ KROUŽKY MIMO DĚTSKÝ DOMOV – takové kroužky, které nepřipravují tety?

a) ANO – které, vypiš prosím.

DÍVADLO, KERAMIKA, ZDRAVOŤÁK

b) NE

Zakroužkuj, prosím správnou odpověď.

9) PROSÍM, POPIŠ JAK TRÁVÍŠ ODPOLEDNE PO NÁVRATU ZE ŠKOLY A VEČERY V TÝDNU? (kam chodíš, jaké kroužky navštěvuješ v dětském domově i jinde...)

Pondělí

dělám úkoly, jdu ven, koukám na televizi, jdu spat.

Úterý

Dělám úkoly, hraju na počítači, dívám se na televizi, hraju stolní hry, keramiku

Středa

jdu na divadelní kroužek, jdu ven, koukám na televizi, spím

Čtvrtek

vyrobím výrobky, jdu na zdravoták, jdu ven, jezdím na kole.

Dílům úkolů, jezdím na kole, chodím ven.

Sobota a neděle

Moc ráda spím velmi dlouho, jdu do kostela
koukám na televizi

Dotazník 1

Vážený dotazovaný, dotazovaná.

Jmenuji se Jana Říhová a jsem studentkou Teologické fakulty pátého ročníku oboru pedagog volného času.

V rámci vypracování své diplomové práce na téma: „Volný čas a pedagogika volného času v zařízeních dětského domova pro děti a mládež“, bych Vám ráda položila několik otázek týkajících se právě volného času a Vašich zájmových činností. Dotazník je anonymní a veškeré získané informace budou použity výhradně pro zpracování uvedeného v mé diplomové práci. Předem děkuji za vaši spolupráci při vyplnění a navrácení dotazníku.

S pozdravem

JANA ŘÍHOVÁ

1) POHLAVÍ

- a) DĚVČE
 b) CHLAPEC

Prosím, správnou odpověď zakroužkuj.

2) TVŮJ VĚK

13 let

Prosím doplň.

3) CO SI PŘEDSTAVUJEŠ POD POJMEM VOLNÝ ČAS? Prosím, vypiš sám.

hry, zábava, procházky, koupání,

4) CO DĚLÁŠ RÁD(A) VE VOLNÉM ČASE?

- a) stolní hry
 b) hry na počítači
 c) sledování televize, videa
 d) modelování - modely letadel, aut, hradů apod.
 e) ruční práce - malování, modelování, výtvarné činnosti
 f) hra na hudební nástroj (jaký?) _____ prosím doplň.
 g) poslechl písniček, zpěv
 h) čtení knih, časopisů
 i) jízda na kole, hra na hřišti
 j) výlety, procházky v přírodě, cestování
 k) sportovní trénink
 l) besídka, kino, divadlo
 m) jiné _____

prosím doplň a zakroužkuj maximálně šest odpovědí.

5) CO DĚLÁŠ NEJRADEJÍ?

a) po návratu za školy – prosím, vypiš sám.

hraju nebo si idu koukat na televizi.
jdu dělat úkolky a po dč jdeme s sestama ven.
večer se jdu mýt a možná už si čtu nebo poslouchám rádio.

b) v sobotu a neděli, když nechodíš do školy – prosím, vypiš sám.

Vybíráme výrobky. Spím. Koukám pohádky a někdy
chodíme běhat. V neděli dáváme špinavé prádlo
do prádla. Nebo uklízíme právo.

c) o prázdninách – prosím, vypiš sám.

jezdíme k moři a na hřbo. koupeme se v bazéně.
jezdíme si s kamarádkami blbneme, chodíme na prochá-
nky. jezdíme na kole a na koloběžkách.

6) SPORTUJEŠ RÁD(A)?

(a) ano (který sport děláš rád (a)) prosím, vypiš sám.

jezdím na kole

b) ne

Zakroužkuj, prosím, správnou odpověď.

7) JAKÝ JE TVUJ NEJOBLÍBENĚJŠÍ ZÁJEM, KONÍČEK, KTERÝ PRAVIDELNĚ DĚLÁŠ – prosím, vypiš jen jeden.

keramika

8) NAVŠTĚVUJEŠ KROUŽKY MIMO DĚTSKÝ DOMOV – takové kroužky, které nepřipravují tety?

a) ANO – které, vypiš prosím.

Hydrovodičský kroužek

b) NE

Zakroužkuj, prosím správnou odpověď.

9) PROSÍM, POPIŠ JAK TRÁVÍŠ ODPOLEDNE PO NÁVRATU ZE ŠKOLY A VEČERY V TÝDNU? (kam chodíš, jaké kroužky navštěvuješ v dětském domově i jinde...)

Pondělí

dělám domácí úkolky
Koukám na televizi

Úterý

jezdím na kole
Hraju si

Středa

Čtu si knížky
Poslouchám rádio

Čtvrtek

uklízím
Maluju si

Dotazník 2

Vážený dotazovaný, dotazovaná.

Jmenuji se Jana Říhová a jsem studentkou Teologické fakulty pátého ročníku oboru pedagog volného času.

V rámci vypracování své diplomové práce na téma: „Volný čas a pedagogika volného času v zařízeních dětského domova pro děti a mládež“, bych Vám ráda položila několik otázek týkajících se právě volného času a Vašich zájmových činností. Dotazník je anonymní a veškeré získané informace budou použity výhradně pro zpracování uvedeného v mé diplomové práci. Předem děkuji za vaši spolupráci při vyplnění a navrácení dotazníku.

S pozdravem

JANA ŘÍHOVÁ

1) POHLAVÍ

- a) DĚVČE
 b) CHLAPEC

Prosím, správnou odpověď zakroužkuj.

2) TVŮJ VĚK

15 let

Prosím doplň.

3) CO SI PŘEDSTAVUJEŠ POD POJMEM VOLNÝ ČAS? Prosím, vypiš sám.

Divání se na televizi, poslouchal muziku, pít kávu, mýdlo, vlnu v posteli, a hrát neškerce hry, procházky, chzení ven pomaz TV.

4) CO DĚLÁŠ RÁD(A) VE VOLNÉM ČASE?

- a) stolní hry
 b) hry na počítači
 c) sledování televize, videa
d) modelaření
e) ruční práce – malování, modelování, výtvarné činnosti
f) hra na hudební nástroj (jaký?) _____ prosím doplň.
 g) poslech reprodukováné hudby, zpěv
 h) čtení knih, časopisů
i) jízda na kole, sport
 j) výlety, procházky v přírodě, cestování
k) sportovní trénink
 l) divadlo, kino, diskotéky
 m) tanec
 n) setkávání s přátel
o) jiné

Prosím doplň a zakroužkuj maximálně osm odpovědi.

5) CO DĚLÁŠ NEJRADEJI?

a) po návratu ze školy – prosím, vypiš sám.

Díval se na televizi.

b) v sobotu a neděli, když nechodíš do školy – prosím, vypiš sám.

Chodím na vycházky

c) o prázdninách – prosím, vypiš sám.

Revím jeden dom.

6) SPORTUJEŠ RÁD(A)?

a) ano (který sport děláš rád) prosím, vypiš sám.

Joano, lyže.

b) ne

7) JAKÝ JE TVŮJ NEJOBLÍBENĚJŠÍ ZÁJEM, KONÍČEK, KTERÝ PRAVIDELNĚ DĚLÁŠ – prosím, vypiš jen jeden.

Joano

8) KDE NEJČASTĚJI TRÁVÍŠ SVŮJ VOLNÝ ČAS?

a) v tělovýchovných organizacích (tělocvična, hřiště, turistika, bazén, posilovna a další)

b) ve škole mimo vyučování

c) v domě dětí a mládeže

d) v komerčním zařízení /kulturní dům, diskotéky, kino, divadlo a další)

e) v jiné instituci, zařízení pokud ano, prosím vypiš

f) sám(a) s přáteli mimo dětský domov

g) v dětském domově sám(a)

h) v dětském domově s přáteli

Prosím, zakroužkuj maximálně čtyři odpovědi.

9) JAK ČASTO VYKONÁVÁŠ NEBO NAVŠTĚVUJEŠ VYPSANÉ AKTIVITY VOLNÉHO ČASU ZA 1 MĚSÍC?

ani jednou 1 x 2 x 3 x více krát než 3 x

a) kino, divadlo

b) výstava

c) diskotéka

d) sportovní aktivita

e) taneční aktivita

f) hudební aktivita

g) výlety do přírody a turistické aktivity

U každé aktivity udělej, prosím, čárku podle toho, kolikrát do měsíce se účastníš.

10) MÁŠ MOŽNOST ROZHODOVAT O TOM, CO BY JSI RÁD(A) DĚLAL(A) VE VOLNÉM ČASE?

a) ano

b) ne (které zájmy, koníčky nemůžeš dělat) – prosím vypiš

Dívání se na televizi, počítačky, Tanec.

11) PROSÍM, POPIŠ JAK TRÁVÍŠ ODPOLEDNE PO NÁVRATU ZE ŠKOLY A VEČERY V TÝDNU? (kam chodíš, jaké kroužky navštěvuješ v dětském domově i jinde...)

Pondělí

Učím se, dívám se na televizi, krobiky, hygiena, spát.

Úterý

Učím se, du sen, počítačová grafika, hygiena, večeře.

Středa

Učím se, du sen, počítačka, volejbal, hygiena, večeře.

Čtvrtek

Učím se, dívám se na televizi, počítačka, počítače, hygiena, dívám TV, večeře.

Pátek

Učím se, dívám se na TV, počítačka, v létě basice, hygiena, večeře, opoas po večeři skanda na pokoj.

Sobota a neděle

Učím se, vaříme na patře, TV, večeře.

Dotazník 3

Vážený dotazovaný, dotazovaná.

Jmenuji se Jana Říhová a jsem studentkou Teologické fakulty pátého ročníku oboru pedagog volného času.

V rámci vypracování své diplomové práce na téma: „Volný čas a pedagogika volného času v zařízeních dětského domova pro děti a mládež“, bych Vám ráda položila několik otázek týkajících se právě volného času a Vašich zájmových činností. Dotazník je anonymní a veškeré získané informace budou použity výhradně pro zpracování uvedeného v mé diplomové práci. Předem děkuji za vaši spolupráci při vyplnění a navrácení dotazníku. Prosím, pište čitelně, tiskacím písmem.

S pozdravem

JANA ŘÍHOVÁ

TYP DĚTSKÉHO DOMOVA prosím doplňte:

rodinný

KAPACITA ZAŘÍZENÍ CELKEM prosím doplňte:

50 na skupině 8

VĚKOVÁ STRUKTURA prosím doplňte:

a) děti 3 – 6 2

b) děti 7 – 15 5 + 24

c) děti 15 – 18 3 + 9

d) mládež 18 – 26 2

POČET DĚTÍ NA JEDNU VÝCHOVNOU JEDNOTKU prosím doplňte:

8

3) POHLAVÍ

ŽENA

MUŽ

Prosím, správnou odpověď zakroužkuj.

4) VÁŠ VĚK

33

Prosím doplňte.

5) CO SI PŘEDSTAVUJETE POD POJMEM VOLNÝ ČAS? Prosím vypište.

jaka'koliv činnost při které nepocítají
pocit povinnosti, nutnosti

9) JAKÉ VOLNOČASOVÉ AKTIVITY JSOU VE VAŠEM DĚTSKÉM DOMOVĚ POSKYTOVÁNY? Prosím, v případě nutnosti upřesnit nebo vypsát jiné?

- sportovní aktivity
- počítačové aktivity
- hudební aktivity
- výtvarné aktivity
- dramatické aktivity
- cestování, turistické aktivity
- společenské aktivity
- taneční a pohybové aktivity
- jiné (prosím, které vypište).

10) KOLIK HODIN TÝDNĚ NABÍZÍ DĚTSKÝ DOMOV ZÁJMOVÝCH AKTIVIT NEBO KROUŽKŮ? (Uveďte prosím).

20

11) VOLNOČASOVÉ AKTIVITY JSOU POSKYTOVÁNY (lze označit obě varianty)

- a) v zařízení dětského domova
- b) mimo zařízení dětského domova (prosím, vypište organizace, které DD pro trávení volného času využívá).

ve rámci školních kroužků
aerobic, sportovní hry, výtvarný ...

12) CO VÁM NEJVÍCE CHYBÍ V ZAŘÍZENÍ DĚTSKÉHO DOMOVA Z HLEDISKA VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT? (Uveďte prosím).

místnosti, kde by se jednotlivé aktivity
mohly odehrávat, jelikož některé
aktivity jsou realizovány na skupinách
(výtvarná místnost, pracovní ...)

13) CO BY SE DLE VAŠEHO NÁZORU DALO ZMĚNIT V TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU U DĚTÍ VE VAŠEM ZAŘÍZENÍ? (Uveďte prosím).

myslím, že největším problémem je u motivaci
k aktivitám a aspiracím

1) MOHOU DĚTI SAMY ROZHODOVAT O TRÁVENÍ SVÉHO VOLNÉHO ČASU?

a) ANO

b) NE

Prosím, zakroužkujte, popřípadě upřesněte.

2) CO PODLE VAŠICH ZKUŠENOSTÍ DĚTI VE VOLNÉM ČASE PREFERUJÍ A NEBO CO NAOPAK ODMÍTÁJÍ? (Uveďte prosím).

- menší děti preferují na divných motivované pohádkovými postavami
- větší preferují počítačové hry

3) JAKÉ JSOU NEJČASTĚJŠÍ PROBLÉMY, KTERÉ ŘEŠÍTE PŘI VOLNOČASOVÝCH AKTIVITÁCH DĚTÍ?

(Uveďte prosím).

Jelikož většinu aktivit organizujeme v rámci skupiny, je někdy problematické najít vhodnou aktivitu, která by vyhovovala všem členům skupiny s ohledem na temperament a zájmy dětí!

Dotazník 3

Vážený dotazovaný, dotazovaná.

Jmenuji se Jana Říhová a jsem studentkou Teologické fakulty pátého ročníku oboru pedagog volného času.

V rámci vypracování své diplomové práce na téma: „Volný čas a pedagogika volného času v zařízeních dětského domova pro děti a mládež“, bych Vám ráda položila několik otázek týkajících se právě volného času a Vašich zájmových činností. Dotazník je anonymní a veškeré získané informace budou použity výhradně pro zpracování uvedeného v mé diplomové práci. Předem děkuji za vaši spolupráci při vyplnění a navrácení dotazníku. Prosím, pište čitelně, tiskacím písmem.

S pozdravem

JANA ŘÍHOVÁ

1) TYP DĚTSKÉHO DOMOVA prosím doplňte:

DD rodin. typu

2) KAPACITA ZAŘÍZENÍ CELKEM prosím doplňte:

45

3) VĚKOVÁ STRUKTURA prosím doplňte:

a) děti 3 – 6

b) děti 7 – 15

c) děti 15 – 18

d) mládež 18 – 26

4) POČET DĚTÍ NA JEDNU VÝCHOVNou JEDNOTKU prosím doplňte:

8 – 10

5) POHLAVÍ

a) ŽENA

b) MUŽ

Prosím, správnou odpověď zakroužkuj.

6) VÁŠ VĚK

49

Prosím doplňte.

7) CO SI PŘEDSTAVUJETE POD POJMEM VOLNÝ ČAS? Prosím vypište.

aktivně trávený čas při různých činnostech
- sporty, hudba, tance, kárty, ...
nelezení televize

6) JAKÉ VOLNOČASOVÉ AKTIVITY JSOU VE VAŠEM DĚTSKÉM DOMOVĚ POSKYTOVÁNY? *Prosím, v případě nutnosti upřesnit nebo vypsát jiné?*

- sportovní aktivity ✓
- počítačové aktivity ✓
- hudební aktivity ✓
- výtvarné aktivity ✓
- dramatické aktivity ✓
- cestování, turistické aktivity ✓
- společenské aktivity ✓
- taneční a pohybové aktivity ✓
- jiné (*prosím, které vypište*).

7) KOLIK HODIN TÝDNĚ NABÍZÍ DĚTSKÝ DOMOV ZÁJMOVÝCH AKTIVIT NEBO KROUŽKŮ? (*Uveďte prosím*).

10 hodin

8) VOLNOČASOVÉ AKTIVITY JSOU POSKYTOVÁNY (*lze označit obě varianty*)

a) v zařízení dětského domova

b) mimo zařízení dětského domova (*prosím, vypište organizace, které DD pro trávení volného času využívá*).

některé školy, Sokol, hřiště

9) CO VÁM NEJVÍCE CHYBÍ V ZAŘÍZENÍ DĚTSKÉHO DOMOVA Z HLEDISKA VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT? (*Uveďte prosím*).

*děti nemohou dojet do hudební školy
- špatný spoj
hlav opada předem madlem
pro určitou činnost*

10) CO BY SE DLE VAŠEHO NÁZORU DALO ZMĚNIT V TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU U DĚTÍ VE VAŠEM ZAŘÍZENÍ? (*Uveďte prosím*).

*mnoho kapojorad starší děti (u nás)
do aktivit DD*

11) MOHOU DĚTI SAMY ROZHODOVAT O TRÁVENÍ SVÉHO VOLNÉHO ČASU?

a) ANO

b) NE

Prosim, zakroužkujte, popřípadě upřesněte.

Děti si samy vyberou nějakou kroužku, usměrníme pouze počet kroužků, aby byl celý čas u škole.
Přesvědčuji děti, aby neseděly pasivně u televize, ale aby si hodoji čtou, jdou na aerobic ap.

12) CO PODLE VAŠICH ZKUŠENOSTÍ DĚTI VE VOLNÉM ČASE PREFERUJÍ A NEBO CO NAOPAK ODMÍTÁJÍ? (Uveďte prosim).

Mladší děti se, například pro kroužky, účastí, spíš se, například, neče, ale děti se, klidně - soustředě, nyskupování.
Něm - nejčastěji televize, hudba, počítač a "chodit ven".

13) JAKÉ JSOU NEJČASTĚJŠÍ PROBLÉMY, KTERÉ ŘEŠÍTE PŘI VOLNOČASOVÝCH AKTIVITÁCH DĚTÍ?

(Uveďte prosim).

nespoléhivost - posadí národy a kroužky, zapomínání - nepřijdou včas na kroužky (např. mobil, současně apod.)
poškodí nebo kratší pomůcky - např. slunce, míčky

Příloha XIII - článek „Kdo se má starat o opuštěné děti.“

Kdo se má starat o opuštěné děti?

Ministerstvo zdravotnictví říká, že malé děti bez rodiny patří do kojeneckého ústavu či dětského domova

Ročně je v ČR do ústavů výchovy přijímáno dva tisíce dětí do tří let. V kojeneckých ústavech a dětských domovech často zůstávají zbytečně dlouho a jejich vývoj se opožďuje. Rodinnou alternativu života v ústavu představují zařízení Klokánek Fondu ohrožených dětí. Ministerstvo zdravotnictví však soudí, že malé děti patří výhradně do zdravotnických institucí.

Lucie Ondříčková

Já jsem šikula, co namaloval Zigmund. Devítiletý Pěla se směje od ucha k uchu. Právě mu došlo, že se mu podařilo vtip. Sedí v útulné kuchyni spolu se svým o dva roky mladším bratrem a maluje si. Za chvíli je čas večeře, něco tu dočela lákavě voní. „Luci mají rádi ostrá jídla, pořádky by jen kořenili. Tak jsem jim tam dala aspoň trochu papričky“, slyší se u trouby hlomžitá paní. Už na první pohled je jasné, že není biologickou matkou obou kluků. Má pleť o několik odstínů světlejší než oni. V tuto chvíli ale dělá vše proto, aby jim maku nahradila. Je vedle nich prakticky 24 hodin denně, hraje si s nimi, vaří jim, učí je zavazovat si šňůrky a sřítat nůžkami. Žije s nimi v malém, ale hezkém a účelně vybaveném bytě v buleově bývalé mateřské škole v pražské Láskově ulici.

Podobných bytových jednotek je tu dvacet. Dohromady tvoří Klokánu, rodinné zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jehož zřizovatelem je Fond ohrožených dětí. „Cílem tohoto Klokánka je rodinnou alternativu ústavní výchovy pro nejmenší děti, protože právě ty snázejší pohyb v ústavu nejlépe a nejvíce se na nich podpisuje.“ říká o smyslu tohoto zařízení předsedkyně fondu Marie Vodličková.

Dětem, které zde nyní žijí, se start do života příliš nepodaří. Ciyí sestřičky ve věku osm měsíců, dvou, tři a deseti let, které teď jedou tudy se jeden byl samy pro sebe, byly ve své vlastní rodině velmi zanechány. Dvouletá utrpěla těžké popáleniny, veškerou péči prakticky zajišťovala neudržující se sestra, která kvůli tomu ani nechtěla do školy. V ústavu by určitě žily odděleně,

Tři holčičky, jejichž vlastní rodina selhala, mají v Klokánku „letit“ samy pro sebe. Spolu s ní tu obývají malý, ale útulný byt.

Foto LN - David Pout.

zařazené podle věku. Jejich novými sousedkami jdou teď dvě holčičky, třiletá a dvouletá, o které se nedokázali postarat jejich rodiče, oba žijí na drohách. Tady v Klokánku však všechny tyto děti vypadají spokojené.

Veliká atrakce: automatická pračka

„Snadíme se tu maximálně napodobit rodině prosředí. Jde o mlákosť. Těba taková pračka, jakou máme v každém bytě. Měli jsme tu děti, které něco takového viděly poprvé v životě. Hodinu seděly v koupelně na zemi a sledovaly, jak pere.“ říká vedoucí Klokánku Renata Váňová.

„Podporujeme vše, co v dětech vzbuzuje pocit klidu a bezpečí. Dvě stabilní tety se o děti stíhají po týdnu. Děti to snáší velmi dobře. Většinou se vyzývají na tu druhou už těž. Je to něco podobného jako střídavá péče, kdy po rozvodu žije dítě týden u otce a týden u matky. U nás je to ale šetrnější, protože děti nemají prostředí, zůstávají ve svém bytě.“ vysvětluje Váňová. „Nepočítáme s tím, že

by zde děti zůstávaly trvale. Při sebevětší snaze opravdovou rodinu nahradit nemůžeme. Proto se snažíme, aby od nás děti co nejrychleji odcházely, až už k adopci, nebo do pěstounské péče; případně tam, kde je to možné, do původní rodiny.“ dodává.

V tomto Klokánku už pomohli desítkám dětí. Zda tomu tak bude i budoucnost není vůbec jisté. Taková péče o děti je finančně náročná. Bez státní dotace se tedy toto zařízení obejde jen stěží. Ministerstvo zdravotnictví ale soudí, že náhradní péče o děti do tří let by měla být výhradně v rukou zdravotníků. A Klokánek zdravotnické zařízení není.

Jídlo se tu nevaří ve speciální mléčné kuchyni, nepracují tu zdravotní sestry. Tou základní kvalifikací zdejších „jet“ je vztah k dětem, což je něco, co se v delším styku s dětmi nesporně projeví, píše to v tabulkách však nejde.

Úředníci resortu zdravotnictví tedy ministerstvo práce a sociálních věcí nedoporučili, aby pošetnou dotací tomuto Klokánku poukázalo. Na žádost Marie Vodličkové náměstek ministrů zdravotnictví MUDr. Mi-

lan Špaček stanovisko ministerstva písemně vysvětlil. Podle něj jsou pro výchovu dětí do tří let ze zákona způsobilá jen zvláštní dětská zařízení (kojenecké ústavy, dětské domovy), která spadají do působnosti resortu zdravotnictví.

„Na sto dětí jsou doporučována minimálně 3 místa pro dětské lékaře. 4 místa pro vysokokvalitní vyškolené odborníky (psycholog, pedagog), 66 zdravotních (dětských) sester, dvě rehabilitační pracovníce, dvě sociální pracovníce.“ vypočítává MUDr. Špaček oficiální požadavky na podobné zařízení.

Biologické potřeby na prvním místě

„Je třeba zdůraznit, že na prvním místě u těchto dětí je uspokojování jejich biologických potřeb. Podávání správné stravy ve správné kvalitě a správním množství, udržování dětí v čistotě, oblékání a svlékání dětí při pohybu na vzduchu venku atd. Pouze tehdy, bude-li dítě v dobré fyzické pohodě, je možno rozvíjet další stimulační dítěte různými výchovnými metodami. Protože tyto základní

ošetrovatelské výkony k uspokojení biologických potřeb umí v našich podmínkách pouze uvedení zdravotnický personál, je také zařazení těchto zařízení do resortu zdravotnictví oprávněné.“ uvádí.

Podle ministerstva je síť kojeneckých ústavů a dětských domovů dostatečná, a není tedy nutné, aby se o tyto děti staral subjekt, který není zdravotnickým zařízením.

„Záměr Fondu ohrožených dětí otevřít zařízení pro děti do tří let vyžadující okamžitou pomoc proto ministerstvo zdravotnictví považuje za zcela zbytečný a protiprávní, nebude-li toto zařízení splňovat příslušné právní normy zvláštního zdravotnického zařízení.“ uzavírá MUDr. Špaček.

Ve svém stanovisku se ministerstvo opírá o názor Společnosti sociální pediatrie. „Možná se po té psychické a sociální stránce daří dětem v Klokánku o něco lépe než v kojeneckém ústavu.“ říká předseda této organizace MUDr. František Schnelberg. „Rizika spojená s nevyškolenými personálem to ale podle mého názoru nevyvážá.“ dodává vzápětí.

Zdravé děti do ústavu nepatří

„Nevím, proč by o zdravé děti měli pečovat zdravotníci, zvláště když ve zdravotnictví není dostatek prostředků ani pro péči o ty nemocné.“ říká předsedkyně Fondu ohrožených dětí Marie Vodličková.

Marie Vodličková Foto: archív LN

LN: Myslíte, že je možné poskytnout adekvátní péči malým dětem bez vlastní rodiny i mimo zdravotnické zařízení?

Zcela určitě. Nevím, proč by o zdravé děti měli pečovat zdravotníci, zvláště když ve zdravotnictví není dostatek prostředků ani pro péči o ty

PRO

nemocné. Jde jen o to, které dítě považujeme za zdravé. Když k nám děti přicházejí, často jsou zavřené či podyživěné, nedrží si čistou, upřímoční úšbu. To však není nic, co by se nedalo zvládnout právě individuální péčí a určenou cílovou investicí. Většinou není důvod pro, aby dítě žilo v ústavu. I když uznávám, že u některých dětí je to nezbytné. K nám už se dostalo dítě, které u nás vůbec být nemělo.

LN: Ženy, které u vás s dětmi pracují, většinou zdravotnické vzdělání nemají. Jaké máte požadavky na kvalifikaci těchto „let“? Dočela velké. O tou práci je velky

zájem, a tak si můžeme vybírat. Tety procházejí poměrně náročným psychologickým vyšetřením. To první, co požadujeme, je vztah k dětem. Musí to být zralá osobnost, optimistická, se schopností empatie. A jde nám také o dočela praktické věci, jestli umí uvařit, jestli dokáže koleno dítě udržet pořádkem. Starší ženy mají většinou své vlastní děti odmlé, u těch mladších zvažujeme alespoň minimální zkušenost v práci s dětmi a pokud možno zdravotnické nebo pedagogické vzdělání. Ne každý při této práci uvědomí, proto také sjednáváme pracovní smlouvy na dobu určitou. Zhruba se čtvrtinou tet jsme se museli rozloučit.

LN: Dochází podle vás ještě dnes v kojeneckých ústavech k psychologické depřivaci dětí?

Dochází. Navštívila jsem řadu kojeneckých ústavů. Formálně tam připadá 66 zdravotních sester na sto dětí. To na první pohled není tak špatné. V praxi to ale vypadá tak, že tři sestry mají na starosti patnáct až dvacet dětí. Sedí s nimi přes den na nějaké herně a měly by se jim věnovat. Ti dospělí ale mají samozřejmě snahu se bavit mezi sebou, a tak se děti kolem nich většinou jenom tak batolí. Je to takový jednotvárný svět. Ty děti jsou takové smutné. Navíc se opožďují, protože nemají tolik podnětů jako v rodině nebo v zařízení podobném našemu. Když přijde někdo cizí do ústavu, děti jdou hned k němu, jsou hladové po kontaktu. Když přijde někdo k nám, děti se přimknou k tetě, protože u ní cítí bezpečí.

LN: Co by se mělo změnit v zákonech, aby se děti, jejichž vlastní rodina selhala, dostávaly vyládku do náhradních rodin?

Je toho řada. Určitě zkrátit soudní řízení. Dnes se kompetenční spory táhnou třeba rok. Hlavně by dětem pomohlo, kdyby mohly jít předněžně do osvojitelských rodin již při záležitosti řízení, aniž by se oznamovalo biologickým rodičům. Dítě je u nás právně volně pro případnou adopci či přechod do jiné náhradní rodiny, až když se o ně rodiče po určitou dobu nezajímá. U novorozenců je tato lhůta dva měsíce, což je asi v pořádku. Pokud ale dítě porodnicí opouští, produkuje se tato doba na půl roku. To mi připadá nesmyslné.

O malé děti by měli pečovat zdravotníci

„K výrazné psychologické depřivaci v dnešních kojeneckých ústavech už nedochází.“ říká dětský lékař MUDr. František Schnelberg, předseda Společnosti sociální pediatrie.

František Schnelberg Foto: archív LN

LN: Kdo by měl pečovat o děti do tří let, jejichž vlastní rodina nefunguje?

Když dítě ztrácí svou rodinu, péči o ně garantuje stát. A ten by měl zajistit, aby u dítěte pečoval někdo s jasně vymezenou odpovědností. Někdo, kdo může být sankcionován,

PROTI

pokud jde o ohrožení dítěte. Tato odpovědnost může být individuální, pokud jde o pěstouna, nebo institucionální, pokud jde o nějaké zařízení. V případě institucionální péče je pak třeba, aby u konkrétního zařízení splňovalo určité, vyhláškou dané požadavky na personální a materiální vybavení a hygienický standard

LN: A zařízení Klokánek podle vás tyto požadavky nespĺňuje?

Dominantně se, že ne. Je velmi nejasné, kdo tam vlastně o děti pečuje. Ty ženy, kterým říkájí tety, nejsou ani dětské sestry, ani prověřené pěstounky, které za děti nesou odpovědnost. Odborný personál, vyhláškou

předepsány, jako jsou sestry, rehabilitační pracovníci, psychologové, pedagogové, tu prostě není. A ani příprava stravy není na potřebné úrovni. Jídlo pro malé děti se má v takových zařízeních připravovat v mléčné kuchyni s možností důkladné sterilizace. V Klokánku to ty tety intehají v běžné kuchyni na lince. Nemí dodě, proč by v tomto zařízení nemělo platit ta samá pravidla jako v kojeneckém ústavu.

LN: Proč myslíte, že se tyto pracovníci nedomohou o děti správně postarat?

Dítě, které bylo odděleno, je v každém případě rizikové. V prvních letech života potřebuje především ošetrovatelskou a zdravotní péči. Musí být správně krmené, správnou stravou a ve správných dávkách,

musí být náležitě přebalováno. Teprve po uspokojení těchto biologických potřeb se můžeme bavit o uspokojování potřeb psychologických a sociálních.

LN: Máte pocit že v Klokánku jsou děti hladové a žíznivé?

Několik známek toho, že tam nejsou tyto biologické potřeby saturaovány dobře, už máme. Jde o případ dítěte, které přišlo na kliniku po dvou dnech pobytu v Klokánku upnuté. Stejnou jsem také propačoval videozáznam Klokánka, a když jsem viděl techniku, jakou ta „teta“ dítě krmit, tak jsem se divil, že se neudusilo. Ne nadarmo se domníváme, že se o takto malé děti v institucionální péči mají starat vyškolené sestry.

LN: Dochází podle vás ještě dnes k psychologické depřivaci dětí v kojeneckých ústavech?

Bylo by smutné, kdyby tato oblast byla na úrovni jako před čtyřiceti lety. Taková ta klasická, hluboká depřivace v těchto ústavech není. Za to nám roku do oláně. Sestry dnes s dítětem zacházejí tzv. metodou rituálu. Každou ležnou chvíli, jakou je koupání, přebalování, pronužívání v kouzlu s dítětem, jakými s ním, mluví na ně, třeba mu i zpívají. Každá z nich má tak čtyři děti, u kterých se stará o jejich všestranný rozvoj. Možno se může každému z nich věnovat více než u teta v Klokánku, která ještě navíc dětem vaří, pere na ně a uklízí po nich.

JIHOMORAVSKÝ KRAJ
V ČESKÉ REPUBLICE
TEODOROVIC
KULTURA
Jihomoravský kraj
670 01
737 011
Budějovice